

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta právnická

Rigorózní práce

Právní úprava a vývoj dědického práva v 16. až 19. století

Mgr. Bc. Štěpán Skopový

Plzeň, 2019

Západočeská univerzita v Plzni Fakulta právnická

Katedra právních dějin

Obor: Právní dějiny

Rigorózní práce

Právní úprava a vývoj dědického práva v 16. až 19. století

Mgr. Bc. Štěpán Skopový

Plzeň, 2019

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, 2019

.....
Mgr. Bc. Štěpán Skopový

Obsah

Úvod	7
1. Historický exkurz	8
1.1. Dědické právo dle římského práva	8
1.2. Dědické právo v českých zemích	11
1.2.1. Dědické právo v právu zemském	11
1.2.2. Dědické právo v právu městském	16
1.2.3. Dědické právo v právu vrchnostensko-poddanském	17
2. Dědické právo v 16. století	19
2.1. Zemské dědické právo	19
2.1.1. O praviech, sudiech i dskách země české knihy devatery	19
2.1.1.1. Subjekty dědického práva	19
2.1.1.1.1. Zůstavitel	19
2.1.1.1.2. Dědic	19
2.1.1.1.3. Žena jako dědic	20
2.1.1.1.4. Děti nemanželské	20
2.1.1.2. Posloupnost z vůle zůstavitele	21
2.1.1.2.1. Spolek	21
2.1.1.2.2. Nápadní zápis	23
2.1.1.2.3. Kšaft	25
2.1.1.3. Zákonná posloupnost	26
2.1.2. Vladislavské zřízení zemské	26
2.1.2.1. Subjekty dědického práva	27
2.1.2.1.1. Zůstavitel	27
2.1.2.1.2. Dědic	28
2.1.2.1.3. Žena jako dědic	28
2.1.2.2. Posloupnost z vůle zůstavitele	29
2.1.2.2.1. Spolek	29
2.1.2.2.2. Nápadní list	34
2.1.2.2.3. Kšaft	36

2.1.2.3. Zákonná posloupnost	38
2.2. Městské dědické právo	40
2.2.1. Práva městská (1534)	43
2.2.2. Práva městská království českého (1579)	43
2.2.2.1. Posloupnost z vůle zůstavitele	44
2.2.2.1.1. Kšaft	44
2.2.2.2. Zákonná posloupnost	46
3. Dědické právo v 17. až 18. století	50
3.1. Zemské dědické právo	50
3.1.1. Obnovené zřízení zemské (1627)	51
3.1.1.1. Posloupnost z vůle zůstavitele	52
3.1.1.1.1. Kšaft	52
3.1.1.2. Zákonná posloupnost	58
3.1.1.3. Obecná ustanovení o dědění	67
3.1.1.4. Problematika dědického práva žen v zemském právu	67
3.1.1.4.1. Věno	67
3.1.1.4.2. Kšaft	69
3.1.1.4.3. Zákonná posloupnost	70
3.2. Městské dědické právo	72
3.2.1. Problematika dědického práva žen v městském právu	72
4. Dědické právo v 19. století	73
4.1. Všeobecný zákoník občanský (1811)	73
4.1.1. Dědické právo a dědictví	73
4.1.2. Dědická způsobilost	73
4.1.3. Účinky přijetí dědictví	74
4.1.4. Testament	74
4.1.4.1. Vnější forma posledního pořízení	76
4.1.4.1.1. Řádné testaments	76
4.1.4.1.1.1. Testament pořízený vlastnoručně	76
4.1.4.1.1.2. Testament sepsaný jinou osobou	76
4.1.4.1.1.3. Testament ústní	77
4.1.4.1.1.4. Testament soudní	77

4.1.4.1.1.5. Otázka svědectví při posledních pořízeních	78
4.1.4.1.2. Mimořádné testamenty	78
4.1.5. Dědické smlouvy	79
4.1.6. Náhradní dědici a svěřenectví	80
4.1.7. Odkaz a jeho podmínky	81
4.1.8. Změna závěti, její zrušení a způsoby omezení poslední vůle	83
4.1.8.1. Výjimka	83
4.1.8.2. Doložení času	84
4.1.8.3. Příkaz	85
4.1.8.4. Projev úmyslu	85
4.1.9. Dědická zákonná posloupnost	86
4.1.9.1. První třída	86
4.1.9.2. Druhá třída	86
4.1.9.3. Třetí třída	87
4.1.9.4. Čtvrtá třída	87
4.1.9.5. Odúmrť	87
4.1.9.6. Manžel, manželka – jejich postavení v rámci zákonné dědické posloupnosti	87
4.1.9.7. Děti legitimované - jejich postavení v rámci zákonné dědické posloupnosti	89
4.1.9.8. Děti nemanželské - jejich postavení v rámci zákonné dědické posloupnosti	90
4.1.9.9. Osvojenci - jejich postavení v rámci zákonné dědické posloupnosti	91
4.1.9.10. Odchyly v případě dědění	92
4.1.9.10.1. Dědění selských statků	92
4.1.9.10.2. Dědění duchovních statků	96
4.1.9.11. Povinný díl a jeho započtení	96
4.1.9.12. Ujmutí se dědictví	98
4.1.9.13. Společenství vlastnictví	98
Závěr	99
Resumé	102
Seznam použité literatury a pramenů	105

Úvod

Dědické právo lze chápat jako nejdůležitější oblast majetkových práv. I když smrtí dochází k zániku právní subjektivity fyzické osoby, jejích práv a povinností s ní úzce spojených, práva a povinnosti majetkového charakteru nezanikají a přecházejí na určené subjekty.

Majetek dle české právní úpravy přechází na dědice s okamžikem smrti zůstavitele. Dědic dále dle právní úpravy vstupuje nejen do práv ale i povinností zůstavitele a to v plném rozsahu. Jak tomu bylo v některých případech již v historii, zásadně se preferuje dědění ze závěti, a pokud jí není, pak teprve nastupuje dědění ze zákona.

V oblasti dědického práva se ale setkáváme díky přijetí nového občanského zákoníku, účinného od 1. ledna 2014, s dalšími právními instituty, které v některých případech navazují na „staré“ instituty tehdejšího dědického práva. To byl jeden z důvodů, který mě vedl k tematickému zaměření úpravy dědického práva ve starším období, konkrétně 16. až 19. století.

Je zcela patrné, že právní úprava NOZ se v mnohém do historie vrací, jelikož skutečně obnovuje tradiční instituty sledovaného období. Avšak většina těchto institutů je současníkům zcela neznámá, a proto stojí za to, se touto problematikou opět zabývat a představit jednotlivé instituty dědického práva ve své původní podobě, jejich zakotvení v jednotlivých právních předpisech a aplikaci v praxi.

Cílem práce je představení a rozbor jednotlivých právních předpisů, které se dědického práva dotkly, zejména v oblasti středověkého zemského a městského práva. Zcela nepochybně je třeba představit také Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, přinášejícího již moderní úpravu dědického práva na našem území.

1. Historický exkurz

1.1. Dědické právo dle římského práva

Pro přechod práv ze zůstavitele na dědice římské právo užívalo již pojmu dědická posloupnost. Římské právo rozlišovalo dědickou posloupnost intestátní (zákonnou) a dědickou posloupnost testamentární, kdy delacním důvodem poslední vůle zůstavitele byl testament (závěť). I přes toto rozlišení byl důraz kladen na testamentární posloupnost, tj. přednost měla vždy závěť zůstavitele.¹

Jako charakteristický rys dědické posloupnosti, uplatňujícím se v římském právu, byl princip univerzální sukcese. Na dědice tak přecházela nejen veškerá práva, ale i závazky zůstavitele a to v plné výši jako jeden celek. „Stát se dědicem tak znamenalo získat jistou vlastnost, která pak toho, kdo jí získal, charakterizovala trvale. Proto nebylo možné, aby dědic poté, co se dědicem stal, chtěl dědicem přestat být (Kdo je jednou dědicem, je navždy dědicem – Semel heres semper heres).“²

Vyjma dědické posloupnosti znalo římské právo i institut odkazu (legatum) jednotlivé věci nebo práva. Původním účelem odkazu bylo hospodářské zajištění vyděděných dětí nebo manželky, přičemž se rozlišovaly dvě základní formy. První formou bylo tzv. legatum per vindicationem, kdy se odkazovník stal vlastníkem odkázané věci nebo jinak oprávněným hned jak dědic nabytí pozůstalost a mohl tak své právo okamžitě uplatňovat vůči třetím osobám.³

Druhou formou bylo tzv. legatum per damnationem, jehož předmětem mohla být nejprve pouze peněžní částka a až později i jiné věci. Při legatum per damnationem měl odkazovník nejprve možnost vést proti zdráhajícímu se dědici osobní exekuci a později měl proti dědici k dispozici žalobu.⁴

Základní podmínkou zákonné posloupnosti v římském právu byla smrt zůstavitele, který zemřel, aniž pořídil závěť, příp. závěť pořídil, ale ta byla pro vady neplatná nebo se stala

---

¹ To dosvědčuje i zákon 12 desek – Lex duodecim tabularum.

² KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 267.

³ BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 2. vydání. Praha: Academia, 1995, s. 168-169.

⁴ Tamtéž.

po smrti zůstavitele neplatnou. Současně dědic musel být způsobilým stát se dědicem, tj. musel být římským občanem.⁵

Nejstarší římská intestátní posloupnost byla posloupností pouze po otci rodiny a jeho dědici byli římským právem označováni jako dědici vlastní – heredes sui. Jednalo se především o zůstavitelovu manželku, děti, ať již přirozené nebo adoptivní, vnuky nebo osoby s ním šesvagřené. Avšak vždy musely být tyto osoby podrobeny jeho rodinné moci, a jelikož náležely k zůstavitelovi rodině, byly také označovány jako dědicové domácí – domestici. Tito dědicové se stávali dědici již okamžikem smrti zůstavitele, a to nezávisle na své vůli bez možnosti dědictví odmítnout i v případě, že pozůstalost byla předložena. Římské právo tyto dědice označovalo také jako nutné dědice – heredes necesarii.

Mezi nejbližšími dědici, tj. dětmi a manželce zůstavitele se dědictví dělilo rovným dílem podle hlav – in capita. Dělení podle kmenů – in stirpes se potom uplatňovalo v případě vzdálenějšího potomstva, tzn., např. vnuci zůstavitele se dělili o díl, který připadl na jejich předka, který již nežil, nicméně jim zprostředkoval příbuzenský vztah se zůstavitelem.

V období Zákona 12 desek vycházela zákonná posloupnost z agnátského příbuzenství a byla ovládána principem zákonného dědického práva nejbližšího agnáta. Agnátské příbuzenství bylo pokládáno za příbuzenství právní, ve kterém žily osoby, které byly podřízeny stejné moci otcovské nebo manželské a zároveň také osoby, které by této moci byly podřízeny, pokud by její nositel ještě žil.

Typicky se tak jednalo o otce rodiny, matku, syny a dcery, manželky synů, pokud byly v manželově moci a vnuci z takových manželství narození. Jednalo se o příbuzenství vznikající pouze prostřednictvím muže. Jelikož žena neměla nad rodinou žádnou moc, agnaci nemohla ani založit ani zprostředkovat. Pokud v souvislosti s výše uvedeným principem nastala situace, kdy zůstavitel zemřel bez nejbližšího vlastního a nutného dědice, dědické právo tak bylo vyhrazeno nejbližšímu agnátovi. Dědické právo nejbližšího agnáta se také uplatňovalo, pokud šlo o zákonnou dědickou posloupnost po ženě, neboť žena jako zůstavitel nemohla mít vlastní dědice, u kterých by jejich postavení bylo určeno nejvyšší mocí otce rodiny.

---

⁵ Vycházím, a dále níže v textu, z KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995, s. 269 an.

Postupem doby pak praetorské právo začalo měnit civilní intestátní posloupnost. Praetorova právotvorná činnost začala postupně měnit římské právo jako celek, což se projevilo i v oblasti práva dědického. Výsledkem byl vznik dvojí posloupnosti – civilní a praetorské. Dědická posloupnost civilní bývala označována termínem hereditas, zatímco praetorská termínem bonorum possessio.

Pod vlivem praetorského práva se začala také prosazovat přednost kognátského příbuzenství před agnátským. Tím došlo k rozšíření okruhu povolávaných dědiců, kteří byli rozděleni do dědických tříd. Jednalo se o následující dědické třídy: První třída – děti (unde liberi) – tvořili ji zůstavitelovi vlastní dědici, tak i emancipovaní potomci, kteří z agnátské rodiny vystoupili. Pozůstalost mezi tyto dědice byla rozdělována podle kmenů a povolávání byli všichni nezávisle na tom, v jakém byli stupni příbuzenství.

Druhá třída – legitimní dědici (unde legitimi) – tvořili ji všichni dědicové, kteří přicházeli v úvahu podle civilního práva. Třetí třída - pokrevní příbuzní (unde proximi cognati) – v rámci této třídy byli povolávání všichni pokrevní příbuzní až do 6. stupně příbuzenství, zároveň v 7. stupni byli povolávání příbuzní, jejichž vztah se podobal vztahu bratrance a sestřence. Čtvrtá třída – pozůstalý manžel nebo manželka (unde vir et uxor) – pro povolání v této třídě bylo nutné, aby spolu manželé v době smrti žili v řádném manželství.

Zákonné dědické právo v průběhu vývoje Římské říše procházelo dalšími změnami. Základem změn se staly zákonné předpisy vydávané v období principátu a dominátu, tj. za doby římského císařství. Konečná úprava dědického práva proběhla roku 529 justiniánskou novelou, na jejímž základě byli za zákonné dědice považováni pouze kognáti, bez ohledu na to, zda příbuzenský vztah zprostředkoval muž nebo žena. Dědicové byli také rozděleni do čtyř dědických tříd, povolávání byli postupně, a to jak mezi třídami, tak i v rámci jedné třídy.

1.2. Dědické právo v českých zemích

1.2.1. Dědické právo v právu zemském

Dědické právo se v našem právním řádu v době předhusitské nerozvinulo. Je patrné, že asi hlavním důvodem této skutečnosti bylo odúmrtní právo krále, který si vyhrazoval nárok nejen k statkům, jejichž držitel zemřel bez potomků, ale i v případech, kdy sice potomky měl, avšak jejich nárok na dědění právo neuznávalo. Zřejmě tak byly původně z dědění po otci vyloučeny dcery a teprve od Statut Konrádových bylo uznáno jejich právo na majetek po otci pouze v případě, že nezanechal mužských potomků. Synové zůstavitele měli tak přednost před dcerami.⁶

Podle dochovaných textů Statut Konrádových z let 1222, 1229 a 1237 byl potvrzen dědický nárok nejbližších příbuzných: „Kdyby někdo neměl syny nebo syna a měl dcery, na tyto nechť případně dědictví stejným způsobem; kdyby ani jich nebylo, dědictví nechť případně nejbližším účastníkům nedílu (dědicům).“⁷ Novinkou tohoto ustanovení bylo tedy rozšíření dědického práva na dcery v případě, že nebylo pozůstalých synů, neboť jak bylo výše nastíněno, formou odúmrti přecházela na panovníka pozůstalost v případě neexistence synů a to i přes žijící dcery zůstavitele.⁸

Rozšíření dědického práva na širší příbuzenstvo zaznamenáváme pak v inauguračním diplomu pro Čechy, který měl být vydán králem Janem Lucemburským po jeho nástupu na trůn v roce 1310. Zde bylo stanoveno, že „kdyby kdo zemřel nezanechaje synů, nechť nastoupí v dědinu a otcovské statky dcery. Kdyby však zemřel bez synů i dcer a neučinil o svém jmění pořizení za života ani pro případ smrti, ať ve jmění jeho všechno i dědinu nastoupí bližší dědicové mužského nebo ženského pohlaví, až počtvrtý stupeň pokrevenství“.⁹

Otázkou však je, zda se dědické právo dle Janova inauguračního diplomu vztahovalo na všechny uvedené příbuzné, nebo pouze na neoddělené. Není zde žádná zmínka o rozdílu

---

⁶ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 107.

⁷ Text převzat z VANĚČEK, V. et. al. *Prameny k dějinám státu a práva v Československu. Část I. Do husitského revolučního hnutí. Část II. Do Bílé Hory*. Praha: SPN, 1967, s. 44.

⁸ RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1922, s. 37 a 41.

⁹ JIREČEK, H. (ed.). *Sententiae a iudicio terrae Bohemiae latae*. In: *Codex juris bohemicus. Tomi secundii pars altera. Jus terrae atque jus curiae saeculi XIV-mi*. Praha: E. Grégr, 1870, s. 39.

mezi nedílnými a oddělenými příbuznými,¹⁰ i když na první pohled se vztahuje na oddělené dědice, přičemž však nelze vyloučit, že jím byli míněni jen nedílní příbuzní. Pokud by se na toto ustanovení použil zužující výklad, byl chápán v tom smyslu, že se vztahuje jen na nedílné příbuzné, je ve shodě s uvedenými mladšími prameny a odpovídá stavu, který trval až do roku 1497.¹¹

Podobně neměl dědické právo vůči majetku zemřelého muže jeho manželka. Její majetková práva byla zajišťována institucí vdovského věna. Stejně tak nebyl zřejmě uznáván dědický nárok předků – ascendentů a dle K. Malého je otázkou, zda se na ně vztahovalo ustanovení Statut Konrádových, která připouštějí k dědění nejbližší dědice (proximos heredes) a snad za ně lze považovat otce (děda) zůstavitele a jeho bratry.¹²

Při pochybných nárocích na dědění ze zákona pak nezbývalo, než pořídit o majetku kšaft. K té však, jako ke každé dispozici majetkem nemovitým, se vyžadoval předběžný souhlas panovníka, jeho „mocný list“. Proto také je velmi pravděpodobné, že to byla právě instituce nedílu (ve které se nedědilo), již se šlechta bránila jak právu odúmrtímu, tak zásahům do dědického práva.¹³

Mocný list obsahoval královské svolení odkázat majetek movitý i nemovitý, manský, dědičný nebo zápisný komukoliv, vyjma duchovních osob za života nebo na smrtelné posteli. Tímto způsobem se panovník vzdával nápadu ke statku pořizovatele. Vyskytovaly se i případy, kdy volnost pořizovací byla v mocném listu omezena na určitou dobu, nebo si král vyhrazoval do určité sumy odúmrtí právo. Mocný list nepozbýval platnosti ani po úmrtí panovníka, který ho vydal.¹⁴

V 16. století již stavové požadovali, aby mohli kšaftovat bez mocných listů. Moravští stavové žádali Ferdinanda, aby byly závěti platné bez mocného listu, pokud byly učiněny předepsanou formou. Odvolávali se na případy, že pořizující často zemře dříve, než mu došel mocný list, čímž pak vznikaly velké zmatky. Ferdinandem byla ale tato žádost zamítnuta,

---

¹⁰ KALOUSEK, J. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout, 1892, s. 251-252.

¹¹ KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost v českém středověkém právu zemském a městském. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 3, s. 238.

¹² MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 107.

¹³ Tamtéž, s. 107-108.

¹⁴ RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1922, s. 65.

pouze slíbil, že se poradí se stavem panským. Upozorňoval také na to, že „skrz takové odjetí listuov mocných ujma nejvyššímu kancléři království Českého by se stala“. Roku 1542 sice pak svolil, aby po dobu deseti let stavové činili volně závěti bez mocných listů, avšak již roku 1549 nařídil, že mocný list je nutný, stavové však v náhradu mohou pořizovat nezachovávající předepsané formy. Tím vznikalo ještě více sporů než dříve. Stavové se proto roku 1590 usnesli na přísné formě závěti.¹⁵

V artikulích moravských stavů na generálním sněmu roku 1619 byl opět vysloven požadavek, aby mohli kšaftovat bez mocných listů. Tato jejich žádost byla pak jak českým, tak moravským stavům potvrzena Obnoveným zřízením zemským z roku 1627.¹⁶

V případě zákonné posloupnosti pak ke změně došlo až za krále Vladislava Jagellonského, když se vzdal svých odúmrtních nároků na šlechtický majetek roku 1497 za sebe i za budoucí české krále. Podobně tak učinil i Rudolf II. roku 1587 pro Moravu.¹⁷

Odúmrtního práva se král Vladislav Jagellonský zřekl na sněmu v měsíci květnu roku 1497 a na to vydal list, jehož obsah byl pak pojat do sněmovních usnesení i do pozdějších zemských zřízení. Tento list zněl ve prospěch pánů, rytířů i měst, kteří na dědictví na zemi měli. Městy se rozuměli měšťané, kteří drželi statky svobodné a zapsané v zemských deskách. Těmto třem stavům král odpustil všechny odúmrti, které do této doby na něho spadaly, tak aby v budoucnu připadly příbuzným po meči napřed mužským a v jich „nebytí ženským, a když by nebylo příbuzných po meči, teda aby připadly příbuzným po přeslici též napřed mužským a v jich nebytí i ženským“.¹⁸

Text velkého privilegia Vladislava Jagellonského byl, jak bylo výše nastíněno, zahrnut do Vladislavského zřízení zemského (čl. 460). Původní článek 460 zněl:¹⁹ „(Vladislav z boží milosti Uherský, Český etc. král): tuto zvláštní milost pánuom, rytierstvu i městuom, kteříž na zemi na dědictví mají, učiniti sme ráčili, že vsecky odúmrti, kteréž sú na nás jako na krále českého připadly, ty sme jim odpustili a dali na časy buducie a věčné, tak aby na nás ani

---

¹⁵ RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1922, s. 65.

¹⁶ Tamtéž, s. 66.

¹⁷ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 108.

¹⁸ KALOUSEK, J. *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách a na Moravě*. Praha 1894, s. 36.

¹⁹ Čl. 460 VZZ. Archiv Český V., Palackého edice, Praha 1862, s. 219.

budúcie krále české viece nepřípadaly. A to na takový spôsob, aby na najbližšieho priatele príbuzného po meči pripadaly, ktožby statku svého nezriedil a poručenstvie neučinil. Pakliby po meči přátel mužského pohlavie nebylo, ale na pokolenie ženské příbuzné též po meči najbližšie, tolíko na ty, kteříž by byli v královstvie nebo z královstvie Českého, z markrabství Moravského, z kniežetstvie Slezského a z země Lužické; než na cizozemce nic.“

Po roce 1500, kdy bylo vydáno Vladislavské zřízení zemské, byla mezi šlechtou a panovníkem vedena k obsahu tohoto článku jednání, kterých se účastnil v roce 1502 také král Vladislav Jagellonský, a po těchto poradách byly v textu článku provedeny některé úpravy. V neprospěch měst byla vynechána ta pasáž, kterou se panovník vzdával odúmrtního práva ve prospěch měst. Explicitně bylo vyjádřeno, že se privilegium vztahuje na svobodné statky. Ta část, která se dotýkala zákonné posloupnosti, byla upřesněna a byl stanoven „nástupnický pořádek“. Explicitně bylo vyjádřeno, že věno nebo statek ženy, která zemřela bez porízení, nenapadal od nynějška na panovníka, ale na její děti. Tento text byl pak prepisován beze změny ve všech následujících redakcích Vladislavského zřízení zemského.²⁰

Otázka odúmrtního práva a zákonná posloupnost byla stanovena pak tímto způsobem: „Vladislav z boží milosti Uherský, Český etc. král. Tuto zvláštní milost pánuom a rytířstvu učiniti sme ráčili, že vsecky odúmrti, kteréž sú na nás jako na krále českého připadly, totižto dědiny svobodné i se vším právem, k čemuž by spravedlnost měl, krom manství, ktož by o nich podlé práva zřízení neučinil, ty sme jim odpustili a dali na časy budúcie a věčné, tak aby na nás ani budúcie krále české viece nepřípadaly. A to na takový způsob, aby na najbližšieho priatele príbuzného po meči pripadaly, ktožby statku svého nezriedil a poručenstvie neučinil. (Rkpp. Jestližeby kto umřel bez dědicuov a bez zřízení, a měl bratra po otcí vlastního dielného, že statek jeho nápadem napřed na něho připadnutí má; pakliby bratra neměl, tehdy na dceru vlastní odbytú; pakliby dcer neměl, tehdy na sestru vlastní též odbytú; pakliby dcer ani sester neměl vlastních po otcí, tehdy na najbližšieho priatele krevního po meči mužského pohlavie připadnutí ten nápad má. Než dcery a sestry neodbyté a nevdané, ty dědičky po otcí, bratru anebo strýci nedielném, když dědicuov mužského pohlavie nemají, zuostaňte. Pakliby která dcera neb sestra do kláštera dána byla, a byla přijata i oblečena od toho zákona, na tú žádnú nápad jíti nemá. A též po materi věno aneb statek její, kdyžby bez zřízení umřela, na její děti připadnutí má.) Pakliby po meči (ani po přeslici) přátel mužského pohlavie nebylo,

---

²⁰ KALOUSEK, J. *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách a na Moravě*. Praha 1894, s. 36.

ale na pokolenie ženskej príbuznej tiež po meči najbližšie, toľko na ty, ktoríž by boli v kráľovstve alebo z kráľovstve Českého, z markrabství Moravského, z kniežetstva Slezijského a z zeme Lužické; než na cizozemce nic.“²¹

Privilegium, publikované vo Vladislavskom zriazaní zemskom, omezovalo právo odúmrtní a zmenilo zásady zákonnej posloupnosti tým, že rozšírilo obor nápadníkov pre prípad, že nebylo nedílnych príbuzných a zústaviteľ nijak o svojom statku neporiadil. Odúmrtné právo ovšem nezaniklo, tam kde nebylo dedičov v pôvodnom slova zmysle, tj. nedílnych príbuzných, neexistovala posledná vôľa zaznamenaná nejakou formou, tj. spolkom, nápadným zápisom alebo kšaftom, a nebylo-li ani najbližšieho prítele príbuzného, tj. oddeleného príbuzného, odúmrtné právo sa uplatnilo a statek napadal na kráľa rovnako, ako tomu bolo v predchádzajúcej dobe, len tomu dochádzalo menej často.²²

Teprve tehdy sa začali v plnej miere i medzi šľachtou uplatňovať zásady dedičského práva ze zväti i ze zákona a teprve tehdy pozbyli na významu tzv. zápisy s miestom a bez miesta, ktoré boli ešte v dobe Všehrdov na konci 15. storočia bežnou živou inštitúciou.²³

Těmito zápisy se totiž předstíral závazek – dluh, tj. že zústaviteľ vystupoval ako dlžník a osoba, ktoré chcel niečo odkázat, ako veriteľ. Tyto zápisy sa ukládali ako iné záväzky do zemských desek a umožňovali, aby osoba takto zústaviteľom obmyslená sa po jeho smrti uchádzala o splnenie onoho záväzku a tým dosáhla rovnakého účelu ako pri dedení ze zväti. S těmito zápisy souvisela i jistá rizika, neboť po vložení zápisu do zemských desek již nebylo možné tento zápis zmenit popr. zrušit. Z tohoto důvodu se vyvinula další forma zápisů, nazývaná zápisy s místem. Tím se naznačovalo, že při vkladu do zemských desek se ponechalo místo na vepsání jmen případných svědků, kteří mohli dosvědčit, že onen dluh byl již zaplacen a že osoba v zápisu uvedená nemá nárok na žádné plnění. Touto pak komplikovanou cestou se dosáhlo zrušení zväti.

---

²¹ Text článku 460 převzat z Archiv Český. Díl V. Palackého edice, Praha 1862.

²² ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 42.

²³ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 108.

1.2.2. Dědické právo v právu městském

Dědické právo městské jakou součástí městského práva prošlo dlouhým vývojem. Počátky městského práva jsou patrné v českých zemích již v druhé polovině 13. století, v době kdy panovníci začali zakládat z politických a ekonomických důvodů na zeměpanské půdě města.

Základním pramenem městského práva bylo zejména privilegium dané pánem města. Pramenem městského práva byly také nálezy městských soudů. Za vlády Karla IV. roku 1372 získalo dvacet pět královských měst soubor privilegií, kterými Karel IV. výslovně potvrdil právo měšťanů na svobodné držení majetku a volné nakládání s ním. Tato privilegia pak potvrdil Václav IV. Tato města však nespádala pod působení jednoho právního okruhu, nacházela se jak v působení práva jihoněmeckého, tak severoněmeckého.²⁴

Jihoněmecké právo v otázkách pozůstalostní praxe upřednostňovalo v dědickém řízení postavení dědiců z vlastní nejužší rodiny zůstavitele před jeho původními příbuznými. V úvahu tedy nejdříve přicházel manžel zůstavitele a jeho děti, až pak rodiče, sourozenci atd. Tato zásada byla pak postupně začleňována i do pravidel rozhodování v dědických záležitostech severoněmeckého práva.²⁵

Ve středověku byla v českých zemích v zásadě dvojitá možnost, jak naložit s majetkem pro případ smrti. Vyjma rozšířenější formy psaného testamentu existovala forma ústního vzdání či předání majetku. Ústní prohlášení se z počátku konalo před zahájeným soudem, provázené řadou zdlouhavých formulí. Zápis o takovém poručení byl zanesen do městských knih. Tuto formu odevzdání majetku pozůstalým přejalo české městské právo z práva německého. Obyčej užívat ústní poručení pro případ smrti nejvyšší intenzity dosáhl v našich zemích a nejdříve doby působení v oblastech řídicích se severoněmeckým právem. Avšak ve

---

²⁴ HRUBÁ, M. „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle.“ Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. *Acta Universitatis Purkynianae LXXXIII. Philosophia et historica V. Ústí nad Labem 2002*, s. 48.

²⁵ Blíže HAAS, A. Právní oblasti českých měst. *Československý časopis historický*. 1952, roč. 60, s. 21; HOFFMANN, F. K oblastem českých práv městských. *Studie o rukopisech*. 1975, roč. 14, s. 36 an.

své závěrečné fázi již i zde obsahoval v mnohých bodech taková pravidla, jaká platila pro sepsání a proces schválení psaného testamentu.²⁶

Jednotlivé principy dědického práva byly zaznamenávány v městských soudních knihách, privilegiích, právních a kancelářských příručkách.²⁷ Jednou z významných příruček byla příručka novoměstského písaře Prokopa z poloviny 15. století. V případě pořizování testamentů se zde dozvídáme o několika variantách pořízení kšaftu, s důrazem na jejich pojištění vložení do městských knih.²⁸

Testament mohl vzniknout ve formě listinného zápisu na podkladě písařova konceptu za přítomnosti dvou konšelů a písaře. V případě zájmu, právní pojištění se tomuto listinnému zápisu zpečetěnému rychtářem a svědky dostávalo zapsáním do městských knih. Vyhotovení testamentu druhým způsobem bylo jednodušší. Jednalo se o ústní pořízení před městským soudem, s tím, že zápis o jeho provedení byl ihned vyhotoven do městských knih.²⁹

Městské právo a v jeho celku i právo dědické se vyvíjelo v královských městech, jak bylo výše nastíněno, nejednotně. K prvním kodifikačním pracím došlo na základě sněmovního usnesení z roku 1523. Byly vytvářeny kodifikační komise a nakonec práce vyústily v roce 1579 vydáním a tiskem zákoníku nazvaného Práva městská království českého Pavla Kristiána z Koldína, která mimo jiné zakotvila rozsáhlou úpravu práva dědického.

1.2.3. Dědické právo v právu vrchnostensko-poddanském

Selští obyvatelé na vsích jakožto držitelé svých statků, mohli s nimi disponovat. Měli právo přenesení statku na jinou osobu, a právo dědičného držení. Dědění bylo však často omezováno pouze na poddané téže vrchnosti. Obdobně jako v právu zemském a městském se i zde uplatňoval institut nedílu, zabraňující přecházení statků formou odúmrti na vrchnost.

Za vlády Přemysla Otakara II. se toto právo selského lidu začalo zpochybňovat. V tomto období panování Přemysla Otakara II. přicházeli na území našeho státu němečtí

---

²⁶ HRUBÁ, M. „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle.“ Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. *Acta Universitatis Purkynianae LXXXIII. Philosophia et historica V. Ústí nad Labem* 2002, s. 55 an.

²⁷ Tamtéž, s. 50 an.

²⁸ Tamtéž, s. 64.

²⁹ Tamtéž.

osadníci, kteří se pod právem zákupním začali usazovat a uzavírat s vrchnostmi smlouvy, na jejichž základě se stali držiteli dědičných statků.³⁰

Selské dědické právo lze rozdělit do čtyř oblastí. Podle práva severoněmeckého – severní, podle práva jihoněmeckého – jižní, podle práva zemského – česká a obecnoprávní, vycházející z práva římského. Dle českého práva, které se uplatňovalo v jižních a středních Čechách, byla vdova spolu s dětmi zajištěna rovnými díly. V severních Čechách se uplatňovala vdovská třetina. V západních Čechách připadaly na dědice mužského pohlaví větší ideální díly, než na dědice ženské.³¹

I zde se uplatňovalo odúmrtní právo vrchnosti v případě, že selské obyvatelstvo nemělo děti.³²

---

³⁰ K tomu blíže WOCEL, J. E. *O staročeském dědickém právu*. Praha 1861, s. 45 an.

³¹ STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: vlastním nákladem, 1930, s. 111-112.

³² Blíže WOCEL, J. E. *O staročeském dědickém právu*. Praha 1861, s. 50 an.

2. Dědické právo v 16. století

2.1. Zemské dědické právo

V případě zemského dědického práva v tomto období je třeba se zmínit jednak o Všehrdově díle³³ – O praviech, sudiech i dskách země české knihy devatery, jehož první verze pocházela již z konce 15. století, druhá pak z roku 1507 a kodifikaci zemského práva – Vladislavském zřízení zemském z roku 1500.

2.1.1. O praviech, sudiech i dskách země české knihy devatery

2.1.1.1. Subjekty dědického práva

2.1.1.1.1. Zůstavitel

Osobou zůstavitele byl příslušník šlechtického stavu, pán nebo rytíř, který vystupoval jako hlava nedílu, v jehož držení byl svobodný statek a jemuž byl tento statek na základě nějakého titulu v minulosti zapsán do zemských desek.³⁴ Lze se domnívat i přes ustanovení čtvrté knihy ve kterém je stanoveno „Má i to vědieno býti, že ženy dědicův žádných nemají, než muže“³⁵ a kdy pro označení osoby zůstavitele v dané souvislosti použil Všehrd v knize čtvrté spojení „ktož dědice přirozeného nemá“³⁶, že v této pozici mohla být i žena, a že tedy mohla pořídit pro případ smrti dle Všehrda nápadním zápisem nebo kšaftem.

2.1.1.1.2. Dědic

Dle ustanovení čtvrté knihy Všehrdovy se rozlišovaly dva typy dědiců:³⁷ „A dvojím obyčejem dědici bývají: jedním po rodu,³⁸ jakož první jest povědieno, druhým po zápisu nebo kšaftu,³⁹ tak že ktož dědice přirozeného nemá, mož sobě vzieti, kohož chce, za dědice, zboží své jemu dskami nebo kšaftem zaváže.“

---

³³ Toto dílo nesmělo vyjít nakonec tiskem, avšak bylo hojně opisováno a užíváno jako dokonalý záznam a výklad o českém šlechtickém právu. Viz MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2005, s. 98.

³⁴ ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 24.

³⁵ Čl. 6, č. 9, Kniha čtvrtá, CIB III/3 (ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 177.

³⁶ Čl. 6, č. 10, Kniha čtvrtá, CIB III/3 (ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 177.

³⁷ Čl. 6, č. 10, Kniha čtvrtá, CIB III/3 (ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 177.

³⁸ Tímto pojmem je myšlena zákonná (intestátní) posloupnost.

³⁹ Tím je myšlena testamentární posloupnost.

Z výše uvedeného je patrné, že přednost měla mít zákonná posloupnost před posloupností testamentární. Poslední vůle přicházela na řadu teprve v případě, že nebylo zákonných dědiců. Ze zákona vždy dědictví napadlo nejbližším dědicům, tj. nedílným příbuzným, a teprve když neměl žádného takového dědice, pak mohl vyjmenovanými způsoby pořídit pro případ smrti, aby tak vyloučil uplatnění odúmrtního práva.⁴⁰

Dále z výše uvedeného citovaného textu ustanovení lze i usoudit, že ustanovením za dědice byly zahrnuty i jiné osoby, kterým svědčil nápadní list nebo kšaft.

2.1.1.1.3. Žena jako dědic

Ve čtvrté knize je také zmiňováno dědické právo ženy. Kniha čtvrtá ve svém ustanovení stanovila následující: „Ješte, pod jménem dědicov i dědičky se zavierajú, neb v práve českém někdy dcera také dědí. (Toho dódvod v I. dskách Zdislavových B. 47. Jan z božie milosti etc.) Ale tehdaž dcera dědí, když jí otec nebo samu toliko po sobě pozostaví, nebo maje i syny, že synové jeho zemrú a sestry neodbudú, anebo že je od sebe otec oddělí a dcera sama bez bratří při otci zóstanúci dědí. A ta má tím vším právem ve všecko zbožie otce svého vkročiti po smrti otce svého, nebo po smrti bratří svých, a jeho užívati též jako syn, i v jiná práva všecka pohlaví mužskému příslušná; jakož to vše týž nález v sobě plněje zaviera.“⁴¹

2.1.1.1.4. Děti nemanželské

Dle ustanovení knihy čtvrté se nemanželské dítě nemohlo stát dědicem ze zákona ani nápadníkem v případě pořízení z vůle zůstavitele, leda s povolením krále: „...on má toho řádu panského nebo zemanského svobody a práva užívati i dědici jeho od něho řádně splození a pošlí. A poněvadž synové neřádně přišli řádu, titule ani herbu otce svého užívati nemohú, než zřitedlně z toho se vyjímají, známo jest, že ani děditi v statku svého otce nemají, aniž jim co ve dsky móż, leč s povoleniem JKMsti, kladeno býti. Pakli by se kladlo, to by též jako jiné kladenie neřádné a proti právu na KMst přišlo a vyslúženo by býti mohlo. A nad to pak klásti dskami takoví otcovského ddictvie žádnému jinému nemohú, poněvadž nedědie...“⁴²

---

⁴⁰ ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 24.

⁴¹ Čl. 6, č. 3, Kniha čtvrtá, CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 175.

⁴² ČL. 6, č. 7, Kniha čtvrtá, CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 176.

Z výše uvedeného je zcela jasné, že nemanželské děti se nepřipouštěly nejen k dědictví, ale ani ke spornému řízení o dědictví, a to již tehdy, jestliže někdo byl z neřádného zplazení pouze nařčen. V tomto případě se musely domáhat nejprve nápravy nařčení a teprve poté mohly vést spory o dědictví.

2.1.1.2. Posloupnost z vůle zůstavitele

Dle Všehrda existovalo několik způsobů, jak pořídit pro případ smrti. Zejména se zmiňuje o spolku, velmi podrobně se zmiňuje o nápadních zápisech ve větších i menších zemských deskách s místem či bez místa s postoupením nebo uvázáním, a dále o kšaftu. Neuvádí pouze pravidla při těchto způsobech, ale také definuje jednotlivé pojmy.

2.1.1.2.1. Spolek

S definicí spolku se setkáváme v ustanovení díla Všehrdova a zároveň v souvislosti se spolkem připomíná Všehrd i institut nedílu: „Spolek jest lidí, ne jednoho člověka (neb sám s sebou ádný se spolčiti nemóž); než má-li spolek býti, jest jich k tomu potřebie více, a dvou najméně. Všemi obyčeji dielných; neb těm, ktož jsú sebe nedielní, spolčovati se nenie potřebie; poněvadž i sám spolek jest v nedielnost uvedenie lidí prvé od sebe dielných. Dědinami, zbožiem i statky jich, kteréž mají; ktož nic nemají, těm spolku třeba nenie, neb jsú již prvé chudobú a nejměniem spolčeni. Potřebie jes k tomu spolku zbožie, dědictvie, peněz a platov; a to má býti svobodně a dědičné.“⁴³

Spolek mohl být uzavřen pouze na plném zemském soudu nebo před králem: „Na plném súdu, neb jinde nikdež spolek nemóž a nemá konán býti, než na plném súdu, nebo před králem kromě súdu...“⁴⁴ K tomu ale Všehrd dodává: „Z té příčiny za starých vždycky se volávalo na spolky, dokudž páni na súde seděli; než proč se to nyní neděje tež, já neviem; snad proto, že se nyní lidé jedni od druhých raděje dělie, než by se spolu spolčovali.“⁴⁵ Z toho lze tedy předpokládat, že v době Všehrdově byl institut spolku méně obvyklý.

Všehrd také představuje způsoby spolku a předkládá je na jednotlivých příkladech. Jednalo se o způsob, kdy se dva společníci spolčili nebo o způsob, kde jeden přizval druhého na spolek.

---

⁴³ Čl. 14, č. 2, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 268.

⁴⁴ Tamtéž.

⁴⁵ Tamtéž.

Prvý případ uvádí na následujícím prklad: „Zdeněk z Kojakovic s jedn a Nezamysl z Lipoltic s strany druh prznali se před nejjasnjm kniezetem a pánem, panem Jiřím, eskm králem etc., a před rednky, že js všemi zboziemi a dědinami svými, kterz mají nebo mieti bud, i všemi nábytky a svrchky, listy, majestáty, klenoty, penzi hotovými t, kterz mají nebo mieti bud, jakm by koli jménem mohly jmenováni býti, a na em by koli byli, se ve spolek i dědice své spojli, tak že sú učiněni prav společníci a hromadnci vsech vc svrchu psanch. (Na to posel ke dskm od KMsti byl jest Ctibor Tovaovsk z Cimburka, královstvie eskho kanclr, z pnv od JMKsk k tomu jsa zvlst vyslan.)“⁴⁶

Druh případ pak uvádí na následujícím příkladu a k tomu dodává, že to bývá, když někdo z dobré vůle někoho k sobě na spolek prjm „vsech dědin a zbo svch i svrchkv“ a „když kto sirotka let nemajcieho“: „Petr z Vesel prznal se před nejjasnjm kniezetem a pánem, panem Jiřím etc., že Václava z invsi prjal jest a mocí zápisu tohoto prjm na prav spolek vsech dědin a zboie svch, kterz m nebo mieti bude, též i na vsecky nábytky, svrchky, listy, majestáty i hotov penieze, kterz m nebo mieti bude, tak že jest jej učinil pravého společníka a hromadnka vsech vc svrchupsanch. (Na to posel ke dskm od KMsti byl jest Jaroslav Plichta z irotna etc.).“⁴⁷

V knize VI. je pak mimo jiné stanoven, kdo mohl vstupovat do spolku,⁴⁸ o propouštěni ze spolku,⁴⁹ kde se zejména hovořilo, že pokudlo o propouštěni ze spolku z vůle obou společníků, měli být i jejich dědici ze spolku propouštěni.⁵⁰ Také mohl jeden společník propustit ze spolku druhého. V tomto případě bylo stanoven, že „...ale to nebude dokonal a cel spolku zkaenie a proputenie; neb ten, kto proputie, npadu se dědictvie společníka svho zbavuje, ale npadu dědictvie svho společníka druhého nezbavuje, a dědictvie proputjcieho na společníka neproputjcieho a na jeho dědice po smrti proputjcieho prjde.“⁵¹

Dále zde bylo reno, že propouštěni ze spolku se děje „dvojím se obyčejem“: „Jedním pordn dskmi, v jiném miest než spolek zapsán jest, tak že se obě straně prznaj před

⁴⁶ l. 15, . 1, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 269.

⁴⁷ čl. 15, . 4, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 269.

⁴⁸ čl. 18, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 271.

⁴⁹ čl. 21, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 272.

⁵⁰ čl. 21, . 2 Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 272.

⁵¹ čl. 21, . 3 Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 272-273.

úředníky, že se ze všech spolků i dědice své propuštějí...Druhým obyčejem, když se spolek propuštětie tu a v tom místě, kdež jest byl nejprve zapsán, a z desk se do konce vymaže.“⁵²

2.1.1.2.2. Nápadní zápis

Všehrd vzpomíná existenci menších a větších zápisných desek,⁵³ které měly být vedeny v českém jazyce k nápadním zápisům bohatých pánů a zemanů i chudých zemanů a dědinníků.

Podrobný výklad o nápadních listech je podán v knize šesté a sedmé. Nápadní zápis se mohl dle ustanovení šesté knihy uskutečnit dvojím způsobem: s místem nebo bez místa a zároveň na to byly vázány další právní instituty: „Zápis nápadnie ktož dělají, dvojím obyčejem to činiti mohú: Nebo s místem nebo bez místa. A to opět dvojím obyčejem: Nebo postúpeniem, nebo uvázáním s komorníkem. Postúpeniem opět dvojím obyčejem: Nebo hned, nebo po smrti, uvázáním též také dvojím obyčejem: Nebo s komorníkem nebo s mocí svú, s pomoci číž koli bez komorníka; a to též nebo po smrti, nebo hned za svého zdravie.“⁵⁴

Všehrdem je preferován nápadní zápis s místem a doporučuje ho soudobé veřejnosti s poukazem na to, že nikdo neví, co mu budoucí čas přinese. Všehrdem je i definována podstata místa.⁵⁵ Dle Všehrda šlo o to zachovat si právo ke změně zápisu v zemských deskách, a to prostřednictvím volného místa v textu zápisu, na které mohl zůstavitel v budoucnu zapsat osobu, o které věděl, že mu zápis tzv. propustil, což spolu s výjimkou obsaženou v nápadním zápise v tom duchu znamenalo, že propustili všichni zapsaní a na zápis se hledělo, jakoby ho nebylo.

Pozornost zasluhuje také nápadní zápis svěřený.⁵⁶ Také šlo o zápis s místem, kterým odkazoval zapisující dluhem statek přesto, že žily jeho děti nebo neoddělení příbuzní. Zcela jasně zde vyplývá důvod vyhnout se uplatnění odúmrtního práva v případě, že by zemřel zapisující, jeho děti i nedílní příbuzní. Dle Všehrda každý zápis s místem byl zápisem svěřeným a nevyžadovalo se zvláštní formulace v textu zápisu:

---

⁵² Čl. 21, č. 4 Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 273.

⁵³ Čl. 32, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 280.

⁵⁴ Čl. 35, č. 1 Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 286.

⁵⁵ Čl. 36, č. 1 Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 287.

⁵⁶ Čl. 40 Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 294.

„Každý zápis, který jest s miestem, a ten, kdož jej dělá, jestliže má děti při tom času nebo potom, jest svěřený. Než ktož zápisu dělá s miestem, a děti ani toho času ani potom nemá, ten jest každý zápis nesvěřený; neb jakož před smrtí zapisujícího může, tak po smrti jeho nemůže z desk vymazán býti; neb žádnému jinému nesvědčí, než tomu samému, komuž jest zapsán, poněvadž děti zapisujících žádný po sobě jest nezostavil.“⁵⁷

V dalších ustanoveních je podán výklad k formě a obsahu nápadních listů, včetně řady výjimek. Každý se měl do desk zapsat vlastním jménem a titulem, aby nedošlo ke zmaření zápisu. Zapisující se musel osobně dostavit k úřadu zemských desk a před úředníky zemských desk svobodně projevit svou vůli prostou nátlaku a omylu.

„Přiznal se: Neb, každý, ktož zapisuje, musí netoliko osobně u desk státi, ale také se k tomu, což zapisuje, sebe mocen, volen a svoboden jsa, dobrovolně beze všeho přinucenie přiznati, slovy i volí svů bezděčně a odvěčně; nebo od zavázaného a nesvobodného člověka žádný zápis nemá ve dsky kladen býti.“⁵⁸

Projev vůle mohl být také proveden jen „skrže ruky ukázanie“, pokud by šlo o osobu němou a nemocnou: „Móž také přiznání býti bez slov skrže rukú ukázanie, kdyby němý se přiznával, anebo nemocný, ještě by oněměl.“⁵⁹

Projev vůle nemusel být proveden v místě, kde byly zemské desky spravovány, ale kdekoli, kde se z rozkazu panovníka království úředníci právě nalézali, přičemž tento projev vůle měl být učiněn nejméně před dvěma úředníky.

„Před úředníky: Ne před miestem, kdež dsky jsú, ale před úředníky; neb kdež jsú úředníci z rozkázanie královského, v kterémž koli kraji, móž se před nimi též jako u desk přiznati, ktož to na králi obdržie, aby k němu jeli. A ne před úředníkem jedním, než před úředníky; nebo k kladení ve dsky nenie dosti před úředníkem jedním se přiznati, než musí jich k tomu více býti.“⁶⁰

---

⁵⁷ Čl. 40, č. 12 Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 296.

⁵⁸ Čl. 39, č. 2 Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 291.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Čl. 39, č. 3, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 291.

Žádný zápis nemohl být zapsán jinak než jako nesplacitelný dluh, tj. „ Že jest dlužen: Žádný zápis nápadní jinak ve dsky zapsán býti nemož než dluhem, poněvadž jsú tak ustanovili, ktož jsú dsky nejprve našli a vymyslili. A jest to takový dluh, že jeho žádný zaplatiti nemož, a z té příčiny se tak zapisuje, aby zaplacen býti nemohl. A poněvadž zaplacen býti nemož od toho, ktož jej zapisuje, nad to od žádného (čehož se mnozí tomu nedostatečně rozumějice obávají) zplacen býti nemůže. Neb pod způsobem toho dluhu ne summa peněžítá k zaplacení, než dědictví, dno a gruntové k dědičnému držení se zapisují.“⁶¹

Problematika nápadních zápisů je dále podrobně probírána v knize sedmé. V tomto případě alespoň zmiňme ustanovení o druzích nápadních zápisů. Dle Všehrdy se jednalo o tyto rozličné zápisy:⁶² „...někteří dědiční, jiní věnní, druzí věční, nejední doživotní, někteří zástavní, mnozí také dlužní.“

Tyto výše uvedené zápisy pak Všehrd definuje následovně: „Dědiční jsú, kdež kto dědictvie své dědičné nebo sirotčie, poručníkem jich jsa, ve dsky klade, za se i za sirotky se k zápisu u desk přiznává, a dědictvie jich zapisuje, jim i sobě beze škody...“⁶³ „Věnní, kdež vdova věno své obdržané neb ktož koli jiný právo věnné od kohož koli maje ve dsky zapisuje.“⁶⁴ „Věční zápisové jsú, kdež kto zboží své k věčnosti; doživotní, ktež kto dědictvie své nebo plat svůj do života zapisuje.“⁶⁵ „Zástavní pak zápisové jsú, kdež kto komu dědictvie své neb plat do času dluhem s výplatú zastavuje.“⁶⁶ „Ale dlužní zápisové jsú, kdež kto dluh spravedlivý na dědictví svém zapisuje.“⁶⁷

2.1.1.2.3. Kšaft

S pojmem kšaft se ve Všehrdově díle setkáváme v knize čtvrté, šesté a sedmé. V knize čtvrté bylo zakotveno, že „Kšaft žádný městu žádnému, kromě Pražanóm, ani měščenínu dědictvie, ani co jiného, též jako dědinníkom a sedlákom, ve dsky nemož bez povolenie královského a bez relátora zvláštnieho kladeno býti. A též klášteru, kostelu, kaple, mnichóm, kněžiem, kanovníkom, oltářníkom a krátce k žádnému záduší, k žádnému špitálu.“⁶⁸

⁶¹ Čl. 39, č. 4, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 291.

⁶² Čl. 15, č. 1, Kniha VII, CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 322.

⁶³ Čl. 15, č. 2, Kniha VII, CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 322.

⁶⁴ Čl. 15, č. 3, Kniha VII, CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 322.

⁶⁵ Čl. 15, č. 4, Kniha VII, CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 322.

⁶⁶ Čl. 15, č. 5, Kniha VII, CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 322.

⁶⁷ Čl. 15, č. 6, Kniha VII, CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 322.

⁶⁸ Čl. 11, č. 3, Kniha IV., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 184.

Z kterého je patrné, že bez povolení krále mohli pořádat poslední vůli pouze Pražané, u ostatních se vyžadovalo povolení panovníka.

V další knize šesté se stanovuje, že „... a ty osoby vynma, své dědictvie, každý dáti móż, komuž se jemu zdá a líbí; a to dskami nebo kšaftem.⁶⁹ Zde se také nachází ustanovení, která se týkala vkládání kšaftu do zemských desek.⁷⁰ V sedmé knize se s kšaftem setkáváme v ustanovení, které bylo nazváno: O rozličných výmienkách v zápisiech, najprvé o moci, aby mohl kšaftem odkázati.⁷¹

2.1.1.3. Zákonná posloupnost

Zákonné dědické právo se ve Všehrdově díle nalézá velmi spoře. Pro zákonnou posloupnost najdeme pravidlo v ustanovení hlavy šesté,⁷² kde se praví, že jestliže někdo zemře, jeho majetek ze zákona připadne jeho dědicům, což jsou nedílní příbuzní.

2.1.2. Vladislavské zřízení zemské

Dědické právo bylo upraveno ve Vladislavském zřízení zemském, které bylo přijato zemským sněmem proti výslovnému odporu městského stavu a ihned vydán tiskem roku 1500.⁷³ Dědické právo je v této kodifikaci zemského práva roztržštěno v jednotlivých kapitolách.

Analýza ustanovení týkajících se dědického práva je velmi obtížná, neboť Vladislavské zřízení zemské obsahuje jen nesystematické fragmenty dědického práva.

---

⁶⁹ Čl. 22, č. 4, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 274.

⁷⁰ Viz. čl. 32, č. 3 a čl. 34, č. 3, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 280 a 284.

⁷¹ Čl. 10, Kniha VII., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 313.

⁷² Čl. 7, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 262.

⁷³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2005, s. 101.

2.1.2.1. Subjekty dědického práva

2.1.2.1.1. Zůstavitel

Aby mohl příslušník panského nebo rytířského stavu kšaftovat, popř. odkazovat, a tedy projevit svou vůli pro případ smrti, musel být osobou způsobilou k právním úkonům. Za první podmínku je nutné považovat status osobní svobody. Příslušníci šlechty byli pouze přímými poddanými panovníka a požívali tohoto statusu ve smyslu svobody osobní. Avšak jejich právní způsobilost byla omezena v případech, kdy nebyli odděleni od statku svého otce a byli tedy podřízeni moci svého otce ve věcech majetkových. V takovém případě nemohli pořizovat pro případ smrti, a když tak jen o majetku, kterého nabyli sňatkem.⁷⁴

Další podmínkou byl status zachovalé cti, a to proto, aby mohla být vůle zůstavitele uznána za právoplatné pořízení. Nedostatek cti znamenal prakticky ve všech společenských skupinách ztrátu, či alespoň podstatné omezení, právní způsobilosti. Čest mohl příslušník feudální společnosti ztratit, resp. nenabýt různými způsoby.⁷⁵

Dále zde byly také právní skutečnosti vázané na subjekt a to pohlaví, věk a zdravotní stav. Pohlaví ovšem nepředstavovalo v české feudální společnosti překážku pro pořízení o majetku. Věk již znamenal složitější situaci, neboť dospělost jako předpoklad právní způsobilosti se zjišťovala obtížně.⁷⁶ Plnoletost osob mužských a ženských totiž nebyla stanovena lety, nýbrž v dřívějších dobách hoši se ohledávali na lůně, dívky na prsou zemským sudím za přítomnosti svědka z rodu panského.⁷⁷

Teprve roku 1549 byla stanovena věková hranice dospělosti na 20 let pro osoby šlechtického stavu pohlaví mužského a 15 let pro osoby pohlaví ženského, s tím, že sňatkem mohla žena nabýt dospělosti ještě dříve. Zdravotní stav pak splýval s přičetností. Osoby nepřičetné patrně pořizovat nemohly a tento problém explicitně řešilo až Obnovené zřízení zemské z roku 1627.⁷⁸

---

⁷⁴ ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 44.

⁷⁵ Blíže MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 2. upravené vydání. Praha: Linde, 1999, s. 104.

⁷⁶ ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 44.

⁷⁷ BRANDL, V. *Knihy Tovačovská*. Brno 1868, s. 111.

⁷⁸ ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 44.

2.1.2.1.2. Dědic

Pojem dědic byl užíván v několika významech. Jednak jako nabyvatel z titulu dědického práva, dále jako člověk svobodný, poddaný přímo králi a jako svobodný vlastník selské půdy⁷⁹. Vladislavské zřízení zemské bylo v případě pojmu dědic (i nápadník) poměrně strohé. Pokud je zde použit pojem dědic, pak je to zejména v souvislosti s trůnem, svobodným vlastníkem půdy a pouze v několika případech souvisí s právem dědickým a to pouze v procesních předpisech.⁸⁰

2.1.2.1.3. Žena jako dědic

Oproti způsobilosti pořídit kšaft, nemohly ženy v moci manžela původně dědit. Jejich situace byla řešena zřízením vdovského věna. Vladislavské zřízení zemské kromě toho stanovilo jasně přednost mužských potomků před ženskými potomky.

„Nalezli wuobec za práwo: cožkoli po jedné sestře wěna dáno, že tolikéž má dáno býti po jiné. A když sú wšeckny wdané a wěnem odbyté, tehdy po bratru nápadu nemají, lečby přátel mužského pohlawie nebylo, a jestližeby o statku [zůstavitel]žádného zřiezenie neučinil.“⁸¹

Avšak ze zákona svá dědická práva žena ztratit nemusela, jestliže jí otec, bratr, strýc poskytl věno a ona se vdala. Avšak musel podle práva prostřednictvím zápisu do zemských desek oznámit, že jí tímto aktem neodděluje a zároveň musela být splněna podmínka, že není mužských nedílných potomků.

„Než který otec, nebo bratr, nebo strýc, nebo nápadník, jmenuje po nie wěno, to oznámil dostatečně wedle práwa, a tu wýměnku aby dskami oznámil, že jie tiem neodděluje: tehdy ona proto, ač se i wdala, při dědickém nápadu zuostati má, nebudeli synuow; a též jestližeby z nahoře psaných kdo který wdal, a po ní nejmenowal ani dal, by jí muž jaké wěno z dobré wuole udělal: tehdy ona tudy dědického nápadu neztratí.“⁸²

---

⁷⁹ ROUČKA, B., RŮŽIČKA, V. *Pracovní heslář českého právně historického terminologického slovníku*. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1975, s. 87.

⁸⁰ ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 44.

⁸¹ Čl. 495 VZZ. Archiv Český V., Palackého edice, Praha 1862, s. 239.

⁸² Čl. 495 VZZ. Archiv Český V., Palackého edice, Praha 1862, s. 239.

2.1.2.2. Posloupnost z vůle zůstavitele

2.1.2.2.1. Spolek

Ještě než přejdeme k ustanovení Vladislavského zřízení zemského, je nutné blíže osvětlit vývoj tohoto institutu. Spolek představoval jeden z prostředků, kterým se upravovala posloupnost. Dle právní knihy šlechtického práva O práviech, sudiech i dskách země české knihy devatery, jejímž autorem byl Viktorin Kornelius ze Všehrd, byl spolek jak bylo výše nastíněno charakterizován následovně: „Kterýžto spolek jest lidí od sebe všemi obyčejí dielných dědinami, zbožiem a statky jich, též nábytky a svrchky, klenoty i listy, kteréž mají neb míti budú, na plném súdu sstúpenie a shromážďenie“⁸³ a dále, že „spolek jest v nedielnosti uvedenie lidí prvé do sebe dielných“⁸⁴. V další právní knize šlechtického práva v Knize Tovačovské, jejímž autorem byl Ctibor Tovačovský z Cimburka, byl vytyčen účel spolku: „spolek potomně dědice dělá“⁸⁵

Ve svém vývoji se spolek přiblížil dědickým smlouvám tím, že byly připojovány výminky, které účel spolku omezovaly pouze na případ smrti. Spolek měl také různorodé označení jako stupek, hromada nebo shromážďení, unio, congressus, coinuntio, unitas, participacio, simultas, nebo consolidatio.⁸⁶

Spolek vznikal smlouvou, a to tak, že se obě strany přijímaly na spolek, nebo že jedna strana přijímala stranu druhou.⁸⁷ Jednostranným se spolek mohl stát také tím, že jen jeden společník druhého ze vzájemného spolku propustil.⁸⁸ Uzavření spolku vyžadovalo zvláštní formy.⁸⁹ Spolek byl uzavírán pravidelně osobami, které byly „sebe dílny“.⁹⁰ Dle právní knihy Všehrdovy je kladen důraz na to, aby tyto osoby byly majetné: „Kdož nic nemají, těm spolku třeba nenie, neb jsou již prvé chudobú a nejměním spolčení“⁹¹ a také je zde kladen důraz, že spolky uzavírají osoby dílné.

⁸³ Čl. 14, č. 1, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 267-268.

⁸⁴ Čl. 14, č. 2, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 268.

⁸⁵ BRANDL, V. *Kniha Tovačovská*. Brno 1868, kap. 156.

⁸⁶ RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1922, s. 79-80.

⁸⁷ Archiv Český XIX., ČELAKOVSKÝ, J. (ed.). Praha 1901, s. 563.

⁸⁸ Archiv Český XIX., ČELAKOVSKÝ, J. (ed.). Praha 1901, s. 564.

⁸⁹ Srv. Čl. 14, č. 2, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 268.

⁹⁰ Tj. mezi příbuznými.

⁹¹ Čl. 14, č. 2, Kniha VI., CIB III/3(ed. Jireček, H.), Praha 1874, s. 268.

Hojně byly uzavírány spolky, kdy otec přijímal své děti na spolek. Spolky se uzavíraly také mezi manžely. V Čechách byly ale dosti řídké. Na Moravě se vyskytovaly i jednostranné spolky mezi manžely, kde žena přijímala muže na spolek. Od 15. století byla žena omezena v uzavírání spolku. Mohla přijmout na spolek pouze svého muže, nikoliv třetí osoby. Toto ustanovení se vztahovalo nejen na spolky jednostranné, nýbrž i na spolky vzájemné. Dříve mohla také volně uzavírat spolky volně se svými dětmi, se svými bratry i s osobami cizími. Výjimka byla v případě, pokud žena si vzala za manžela osobu nižšího rodu, aby její jmění bylo zachováno jejím dětem nebo určitému rodu.⁹²

Také byly uzavírány spolky se sirotky, a také spolky mohli uzavírat poručníci s poručenci. Jejich platnost byla omezena do let sirotčích. Za vlády krále Karla IV. bylo nařízeno, aby bylo šetřeno zvláštní opatrnosti při spolecích se sirotky. Úředníci neměli připouštět sirotky ve spolek dříve, než by je opatřili anebo osobně na ně pohleděli. Král mohl dát sirotkům léta a povolit jim pak spolčení. Za vlády krále Zikmunda byly spolky se sirotky zapovězeny.⁹³ Avšak jednostranné spolky, které prospívaly sirotkům, byly nadále povoleny, zejména když sirotek neměl příbuzných.⁹⁴

V Čechách mohl být spolek uzavřen pouze na plném zemském soudu nebo před králem, na Moravě dával povolení a spolek schvaloval markrabí Moravský. Spolek se pak zapisoval do zemských desek, když byl vyslán zvláštní relátor. Za nepřítomnosti královny na Moravě byly uzavírány spolky před zemským hejtmanem, avšak jen pokud byl v zemi nebo byl blízko hranic a zajel-li do markrabství. Před rokem 1614 se mohly uzavírat spolky i před nejvyšším komorníkem. Po tomto roku měly být povolovány jen panovníkem nebo zemským hejtmanem v čase zasedání soudu nebo i mimo zasedání soudu. Pro odsouhlasení spolku měl hejtman svolat zemské soudce k poradě. Udělení spolku se účastnil pak i nejvyšší písař i nejvyšší komorník.⁹⁵

„Obecný sněm olomucký 1614, ve čtvrtek po sv. Kylianu [10. července] rozhodlo o spolecích takto: „aby všechny spolky, kteréž sou koli až posavad buďto od hejtmana aneb

---

⁹² RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1922, s. 81-82.

⁹³ Tento zákaz neplatil na Moravě.

⁹⁴ RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1922, s. 82.

⁹⁵ Tamtéž, s. 80- 81.

nejvyššího komorníka dány a do desk vešly, v své celosti a váze zůstaly a svou moc v platnosti měly, na budoucí pak časy od žádného jiného, krom JMti Cís., jakožto krále českého a markrabí moravského i budoucích králů českých a markrabí moravských, aneb v nebytnosti JMti v zemi na místě JMti od hejtmána země buď při času soudu nebo krom soudu vedle starobylých pořádkův dávány nebyly. Když by se pak přihodilo, že by kdo při času soudu zemského s kým se spolčiti chtěl, má to nejprve na hejtmána v soudu sedícího vznésti, za propůjčení spolku žádati, a hejtmán potaz svolaje, takový spolek uvážiti a k ouřadu nejvyššího písařství ku přečtení podati, a když přečten bude, má nejvyšší komorník potaz svolati a v tom se dále zachovati tak, jak v potazu uváženo bude. Kterýžto artykul výš psaní stavové markrabství moravského slovo od slova do sněmu vložiti a vypsati dáti moci budou.“⁹⁶

Na Moravě se spolek zapisoval do hejtmanských register před dvěma svědky a muselo být přesně udáno, kde se spolek stal a ke kterému právu přísluší. Potom byly přenášeny do zemských desek a hejtmanská registra byla roztrhána a spálena.⁹⁷

Spolek představoval institut, kterým se obcházelo odúmrtí právo panovníka. Tohoto způsobu se užívalo především u příbuzných, kteří nemohli dědit po sobě obyčejnou cestou, např. u dílných bratrů, potom aby muž mohl dědit po ženě, nebo děti po matce, aj.⁹⁸ Spolek mohl uzavřít i poručník se sirotky, avšak jen do jejich plnoletosti.

Panna nebo vdova, pokud se provdala, mohl přijmout na spolek pouze svého muže, a nikoho jiného, pokud muž žil. Pokud zemřel, mohla vzít na spolek děti. Pokud by vzala na spolek děti za mužova života, nebyl takovýto spolek platný, tj. děti po smrti mužově nemusely dostat nic, zejména když matka změnila svůj názor a nechtěla dětem nic dát. Postačila výmluva, že spolek učinila s dětmi na příkaz svého muže, jehož musela poslechnout. Pokud ale sjednala spolek s dětmi jako vdova, byly děti po její smrti právoplatnými dědici. Pokud žena zemřela dříve, než učinila spolek s mužem, její jmění připadlo králi v případě, že neučinila za života řádného a platného opatření jiného s vědomím muže. Z toho pak vyplývalo, že muž z ženina statku nesměl nic utratit, prodat, zastavit, ani o své újmě dát

---

⁹⁶Text rozhodnutí sněmu citován z KAMENÍČEK, F. *Zemské sněmy a sjezdy moravské, jejich složení, obor působnosti a význam, od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526-1628)*. Díl II. Brno: nákladem Zemského výboru Markrabství moravského, 1902, s. 160, pozn. 4.

⁹⁷ Tamtéž, s. 160.

⁹⁸ KALOUSEK, J. *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách a na Moravě*. Praha 1894, s. 28

vymazat ze zemských desek. Pokud by komorník přivolil, aby z takového statku, který byl věnný, neprávem něco z desek bylo vymazáno, žena mohla po smrti svého muže požadovat po komorníkovi náhradu.⁹⁹

Spolek se mohl týkat svobodného majetku, mohl se však týkat i statků manských. Spolek se obyčejně vztahoval i na všechny přítomný a budoucí majetek nemovitý i movitý. V zemských deskách se obyčejně jednotlivé zboží neuvádělo, mohl být ovšem vypočteno. Někdy býval také určitý majetek ze spolku vyloučen, nebo vytknuto, kterého majetku se spolek pouze týká. Jeden společník mohl vnést do spolku nemovitost, druhý určitou sumu. Jedna osoba mohla přijímat více společníků odděleně vždy na určitý majetek. Taktéž mezi manžely byly spolky všeobecné nebo omezující se na určité předměty nebo na obvěnění.¹⁰⁰

Jiný účinek měl spolek jednostranný. Při jednostranném spolku spadal statek na přijatého, nikoliv ale opačně. Spolek mohl být uzavřen i tím způsobem, že se vztahoval pouze na osoby společníků a nikoliv na jejich dědice. Pokud se vztahoval na dědice, zůstávali tito ve spolku nadále. Měly-li osoby, spolek uzavírající, děti, pak spolek smrtí jednoho společníka zanikal. Spolek mohl být také uzavírán přímo s vyloučením dětí, nebo z jedné strany vztahoval se spolek i na dědice, z druhé strany nikoliv.¹⁰¹

Společník mohl přijmout druhého na spolek pro ten případ, nebude-li mít synů. Bude-li mít jeden společník dcery, mohlo být již při uzavírání spolku smluveno, že v tomto případě má společník dcery určitou sumou odbyti. Pokud zanechali dcery oba společníci, měly dcery ve společném majetku rovný díl. Pokud zemřel přijímající na spolek i přijatý dříve než byl spolek vložen do zemských desek, neměl na Moravě hejtman spolek zanést do zemských desek, pokud nebyli přijati i dědici. V tomto případě se proto doporučovalo, aby otec přijal své syny na spolek.¹⁰²

Pokud bylo více společníků a jeden z nich zemřel, a žádného dědice po sobě nezanechal, měli se ostatní společníci rozdělit o jeho majetek. Mezi více společníky mohlo

---

⁹⁹ KAMENÍČEK, F. *Zemské sněmy a sjezdy moravské, jejich složení, obor působnosti a význam, od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526-1628)*. Díl II. Brno: nákladem Zemského výboru Markrabství moravského, 1902, s. 161.

¹⁰⁰ RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1922, s. 82-83.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 84.

¹⁰² Tamtéž, s. 85.

být i určeno, jakým pořadem měl přecházet majetek po smrti jednoho z nich a určen i způsob rozdílu mezi společníky, kteří zůstali.¹⁰³

Jako dědická smlouva nabýval spolek na významu tím, kdy ve smlouvě byly připojovány výminky, které omezovaly účel spolku výhradně jen na případ smrti. Společník si totiž vyhrazoval při uzavírání spolku úplně volnou dispozici s majetkem. Mohl si volnost vyhradit odkázáním na kšaft a druhý společník plnil jeho odkazy. Jednostranným spolkům byla pak připojována výminka, že společník přijímá druhého do té doby, až podle libovůle ze spolku vystoupí, tuto volnost si mohl vyhradit i pro své dědice. Mohl také spolek změnit. Při oboustranných spolcích mohl žádat za propuštění a i za nepřítomnosti druhého společníka mohl ze spolku vystoupit. Mohlo být také stanoveno, že tuto volnost má po určité době nebo vůči dědicům jen jednoho ze společníků.¹⁰⁴

Zrušení oboustranného spolku nastupovalo oboustranným propuštěním. Jednostranným propuštěním se oboustranný spolek nerušil, nýbrž se stával jednostranným. Strana propouštějící přestala být zavázána. Zrušení zápisu spolku v zemských deskách se dělo dvojím způsobem: buď že zapsáno bylo na tom místě v deskách, kde byl spolek prve zapsán, že strany ze spolku se propouštějí a spolek se vymazal nebo na jiném místě zemských desek se zapsalo, že se strany propustily.

Spolek v českém právu tak vyjma jiných účelů, měl úlohu dědické smlouvy. Z tohoto důvodu pak vlastní dědické smlouvy ustupovaly do pozadí. Bratři nebo mužští členové rodin mohli mezi sebou uzavírat smlouvy, zejména při rozdílech o posloupnost v rodinný majetek. Obyčejně v těchto smlouvách bylo odsouváno dědické právo žen do pozadí. Jako příklad můžeme uvést úmluvu z konce 15. století, ve které se pravilo: „Pakli by kmen a rod muoj mužského pohlaví zšel, tehdy ta zboží svrchupsaná mají zuostati při kmenu a rodu svrchupsaného pana V. z P.“¹⁰⁵

Ustanovení Vladislavského zřízení zemského byla vyslovena zásada,¹⁰⁶ že spolek s důsledky pro právo dědické nevzniká jen na základě smlouvy, kde na jedné straně vystupuje více účastníků. Dále pak ustanovení stanovilo, jakým způsobem bylo možné spolek vytvořit.

---

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 86.

¹⁰⁵ Viz *Archiv Český* XVI. 504 (1496). Praha 1897, ed. František Dvorský.

¹⁰⁶ Institut spolku upravoval zejména čl. 173 VZZ. *Archiv Český* V., Palackého edice, Praha 1862.

V zásadě bylo možné jen souhlasným prohlášením učiněným před panovníkem nebo před větším zemským soudem. Kdyby pak společník zemřel bez náležitého pořízení a bez dědiců pak bez uvedené procedury majetek neměl připadnout druhému společníku, ale nejbližšímu příbuznému podle Vladislavova privilegia.

Když byl Obnoveným zřízením zemským zrušen nedíl, byl i spolek prohlášen za „neřád (Confusion)“ a Obnovené zřízení zemské určilo i zde, že nadále pojem společenství se měl řídit jen novým pojmem římského práva.¹⁰⁷

2.1.2.2.2. Nápadní zápis

Ještě než přejdeme k ustanovení o nápadním zápisu ve Vladislavském zřízení zemském, je nutné se vrátit do předcházející doby. Tzv. nápadní zápis s místem představoval způsob, kterým se také obešlo právo odúmrtí. Tento způsob se realizoval tak, že majitel svobodného statku nechal zapsat jiné osobě a jejím dědicům do zemských desek dluh, obyčejně pouze předstíraný, s výslovným podotknutím, že má být zaplacen až po smrti dlužníkově, a kdyby nebyl zaplacen mohl se pak věřitel uvázat v dlužníkův statek.¹⁰⁸

Ustanovení Vladislavského zřízení zemského o nápadním zápisu,¹⁰⁹ nám jednak přináší informace o jejich kladení do zemských desek. Pokud někdo chtěl něco vložit do zemských desek, musel se osobně dostavit k úřadu zemských desek a bez jeho přítomnosti nemělo být nic učiněno: „...každý musí tu osobně sám před úředníky býti, a bez přítomnosti jeho nemá kladeno býti...“¹¹⁰ Osoba, v jejíž prospěch mělo být kladeno, se v zásadě dostavit nemusela a mohla zmocnit jiného k tomu, aby zápis přijal.

Zápis mohl být proveden i bez přítomnosti u zemských desek. Zapisující nechal úředníky zemských desek provést zápis kdekoliv pobývali, a zápis mu byl po zapsání přečten a následně vydán. Zapisující, nebo jiná osoba, kterou zapisující určil, mohla ve lhůtě zápis předložit u zemských desek.

---

¹⁰⁷ Čl. P. 3 OZZ.

¹⁰⁸ KAMENÍČEK, F. *Zemské sněmy a sjezdy moravské, jejich složení, obor působnosti a význam, od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526-1628)*. Díl II. Brno: nákladem Zemského výboru Markrabství moravského, 1902, s. 167-168.

¹⁰⁹ Zejména čl. 100, 181, 183, 186, 494 a 529 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862.

¹¹⁰ Čl. 100 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 52.

V ustanovení Vladislavského zřízení zemského se setkáváme s formou nápadního zápisu s místem.¹¹¹ Tímto způsobem bylo možno pořídit pro případ smrti i v případě, že měl zůstavitel nedílné potomky. Pokud by pak tito potomci dosáhli zletilosti, mohly na prázdné místo nechat zapsat osobu, která by jim zápis tzv. propustila, a tak by uvedený nápadní list byl odčiněn a nevyvolal žádné účinky.

„Nalezli wuobec za právo: ktožbykoli udělal zápis s miestem, a tiem zápisem dědictwie swé žeby někomu zapsal, a w tom žeby umřel a děti řádně po sobě žeby nechal: tehdy děti, nebo jedno z nich přijdúc k létóm sprawedliwým, množe na prázdné miesto doložiti kohož se jemu zdáti bude, aby jemu neb jim ten zápis propustil.“¹¹²

V případě, že se takové děti nenarodily, popř. zemřely před svou zletilostí, měl nápadní zápis svědčit obmyslenému. Dle ustanovení Vladislavského zřízení zemského nemohl ten,¹¹³ v jehož prospěch byl pořízen, nápadní zápis s místem nebo bez místa pod sankcí neplatnosti provést další nápadní zápis. Další nápadní zápis mohl být pouze učiněn, pokud nastaly právní účinky původního nápadního zápisu a mohla ho učinit pouze osoba, která byla do držby majetku uvedena obvyklým způsobem: „...ktožbykoli komu zápis dskami udělal s miestem aneb bez miesta, a ten zápis nebyl mu propuštěn, a tenby na to jiný zápis udělal, že ten zápis poslední žádné moci mieti nemá...“¹¹⁴

Nápadní zápis bylo možné také opatřit výjimkou,¹¹⁵ kdy si zůstavitel ponechal právo ústně nebo písemně provést v budoucnu odkaz ve prospěch jiné osoby. Tato výjimka byla však možná v případě movitého majetku: „...a w tom zápisu tu wiemienku žeby sobě zuostawil, jestližeby co komu rozkázal dáti po smrti swé ústně aneb listem, to má dáno býti, buď hotowé penieze, klenoty neb swrchky, to muož odkázati na tu wiemku...“¹¹⁶

Podle ustanovení Vladislavského zřízení zemského byl neplatný takový nápadní zápis bez místa,¹¹⁷ který na nátlak jiného provedla osoba mladší dvaceti let. Avšak jestliže by někdo svůj statek jinému zapsal ještě před dosažením věku dvaceti let, neměl děti a do dvaceti let

---

¹¹¹ Čl. 181 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 109.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ Čl. 183 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 109.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Čl. 186 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 110-111.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ Čl. 494 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 239.

takový zápis nenapadl, takovýto zápis platil. Pokud by byl zůstavitelem ustaven sirotkům poručník, mohl „toho užiti“ a v případě že by sirotci zemřeli, než dosáhli zletilosti, měl být majetek vydán osobě obmyšlené nápadním zápisem.

Ustanovení Vladislavského zřízení zemského upravovalo také postavení ženy – sestry.¹¹⁸ Dle tohoto ustanovení se práva nedílné sestry zůstavitele neměla promlčet ani v případě, že zůstavitel o majetku pořídil nápadním zápisem ve prospěch jiného a ten se majetku skutečně ujal: „... jestliže bratr maje sestru nedielnú, zápis komu s miestem aneb bez miesta po swé smrti udělal, a w tom žeby umřel, a sestra jeho newdaná by zuostala, i jestližeby se ten, komuž zápis udělal s komorníkem w dědiny w zápise jmenowané uvázal: tehdy ona, by pak za jeho žiwnosti tomu zápisu neodpírala za mnohá léta, aby pak i práwa šla, tehdy po smrti i za žiwnosti jeho nedadúc letóm projíti, bude moci tomu uvázání odepřieti i zápisu.“¹¹⁹

2.1.2.2.3. Kšaft

S pojmem kšaft se setkáváme ve Vladislavském zřízení zemském ve dvanácti člancích. Z tohoto počtu je třeba ale oddělit ty články, které mají téměř čistý charakter procesních norem, eventuálně ustanovení o poplatcích za úkony provedené zemskými úředníky.¹²⁰

Ve Vladislavském zřízení zemském se setkáváme tedy s další formou posloupnosti z vůle zůstavitele a to s kšaftem. Kšaft je zde uveden ve dvou typech, jednak jde o kšaft na mocný list královský a jednak o kšaft jiný. Kšaftem na mocný list královský, tj. se souhlasem panovníka, se v principu kšaftovalo o nemovitém majetku, a kšaftem jiným se kšaftovalo o movitém majetku.

V případě kšaftu na mocný list, měli pak úředníci vkládat tento kšaft s povolením panovníka (mocným listem) do zemských desek tak, že nejprve vložili mocný list a poté kšaft, přičemž nebylo třeba vysílat k zemským deskám relátory, neboť již v samotném mocném listě byla obsažena instrukce k zápisu.

---

¹¹⁸ Čl. 529 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 250.

¹¹⁹ Tamtéž.

¹²⁰ ADAMOVIČ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 47.

„Nalezli wuobec za práwo: aby wšecy kšafy, kteříž se na krále JMti mocný list dělají, ktožby s takowými kšafy a s mocným listem krále JMti, na kterýž se též kšaftowé dělají, ke dskám přišli: aby úředníci menší napřed ten list mocný krále JMti, a potom po něm kšaft we dsky zemské wložili a wepsali bez zwláštních relatoruow; poněwadž w listu krále JMti mocném stojí napsáno, že JMKá prikazuje úředníkuom wětším i menším, aby, když by s takowým kšafy a listy přijdúc ke dskám a požádání jsúce, je we dsky zemské wepsati kázali, tak jakž ot starodáwna býwalo.“¹²¹

V případě kšaftu jiného, který se užíval na movitý majetek, platilo, že o tomto majetku mohl šlechtic pořizovat svobodně, tj. bez souhlasu panovníka. Vladislavským zřízením zemským přitom bylo ale stanoveno, že pořizení muselo být opatřeno pečeti za účasti dvou nebo tří svědků: „...jestližeby zřiezenie to chtěl na swrchciech neb klenotiech aneb na hotowých peněžiech učiniti, to bude moci listem učiniti pod swú pečeti a k tomu dwú neb tři dobrých lidí pod pečeti...“¹²²

Zvláštní pozornost byla věnována kšaftování ve prospěch dcer. Dle ustanovení Vladislavského zřízení zemského bylo možné oddělit dcery od synů kšaftem. V tomto případě by pak synové dědili na základě intestátní posloupnosti a dcery na základě testamentární posloupnosti. Ustanovení Vladislavského zřízení zemského v případě tohoto kšaftu stanovilo, že „...jestližeby který otec dcery kšaftem od synuow oddělil, a jiné poručníky jim nad týmž statkem zdělal, že to má moc mieti. Jestližeby jim dcerám na dědictwí dáwal, tehdy má zřiezenie dskami učiniti, aneb na mocný list králowský...“¹²³ Z toho je tedy patrné, že pokud šlo o poslední vůli o nemovitém majetku ve prospěch dcer, mohl jí zůstavitel projevit nápadním zápisem nebo kšaftem se souhlasem panovníka prostřednictvím mocného listu.

Další nová vydání zákoníku obsahovala někdy i nová právní ustanovení, týkající se dědického práva, která v dřívějších jeho verzích se nenachází, příp. došlo k určité změně oproti předchozímu vydání. Např. „Jestliže by kdo maje rozsudek aneb stané právo před kterým koli saudem, a v tom nezačna právo vésti aneb zatykače nevezma umřel by: že po něm dědic, poručník neb nápadník (jestli že by ten toho nepromlčel) též bude moci právo vésti neb

---

¹²¹ Čl. 189 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 111.

¹²² Čl. 488 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 234.

¹²³ Čl. 488 VZZ. *Archiv Český V.*, Palackého edice, Praha 1862, s. 234.

zatykač na toho, na komž jest při obdržal buď rozsudkem neb staným právem, vzítí a toho zatkauti, na komž již při obdržal neb právo ustál.“¹²⁴

Např. v kapitole pod názvem O kšaftích a zápisích nápadních bylo stanoveno „Item, Jestli že by kdo dskami zápis udělal, a v tom zápisu tu výminku že by sobě zůstavil, »jestli že by co komu rozkázal dáti po smrti své austně anebo listem na hotových peněžích, klénotích nebo svrhcích a nábytcích, to má dáno býti, buď hotové peníze, klenoty nebo svrchky«: to tak můž odkázati na tu výminku. Než dědictví tak odkázati nemuože žádný žádnému, ani na žádnau výminku, než toliko kšaftem hlavním na list mocný královský učiněným, anebo dskami zemskými. Než hotové peníze, klenoty, svrchky, nábytky, to každý muože odkázati buď listem pod pečeti svau, aneb austně, podle vuole své.“¹²⁵

2.1.2.3. Zákonná posloupnost

Z hlediska zákonné posloupnosti byl ve Vladislavském zřízení zemském nejdůležitějším článkem čl. 460. Tento článek je tvořen převzatým privilegiem Vladislava Jagellonského z roku 1497.

Původní článek 460 zněl:¹²⁶ „(Vladislaw z boží milosti Uherský, Český etc. král): tuto zvláštní milost pánuom, rytieřstvu i městuom, kteříž na zemi na dědictví mají, učiniti sme ráčili, že vsecky odúmrti, kteréž sú na nás jako na krále českého připadly, ty sme jim odpustili a dali na časy buducie a věčné, tak aby na nás ani budúcie krále české viece nepřipadaly. A to na takový spusob, aby na najbližšieho prietele príbuzného po meči připadaly, ktožby statku svého nezriedil a poručenstvie neučinil. Pakliby po meči přátel mužského pohlavie nebylo, ale na pokolenie ženské příbuzné též po meči najbližšie, toliko na ty, kteříž by byli v královstvie nebo z královstvie Českého, z markrabství Moravského, z kniežetstvie Slezského a z země Lužické; než na cizozemce nic.“

---

¹²⁴ Práva a zřízení zemská království Českého. 1564. In: JIREČEK, J., JIREČEK, H. (eds.). *Zřízení zemská království českého XIV. věku*. Praha: Tiskem Františka Šimáčka, Nákladem „Všehrda“, 1882, D 25.

¹²⁵ Práva a zřízení zemská království Českého. 1549. In: JIREČEK, J., JIREČEK, H. (eds.). *Zřízení zemská království českého XIV. věku*. Praha: Tiskem Františka Šimáčka, Nákladem „Všehrda“, 1882, F 5.

¹²⁶ Čl. 460 VZZ. Archiv Český V. Palackého edice, Praha 1862, s. 219.

Zákonná posloupnost ve znění platném po novelách byla stanovena pak tímto způsobem:¹²⁷ „Vladislaw z boží milosti Uherský, Český etc. král. Tuto zvláštní milost pánuom a rytířstvu učiniti sme ráčili, že všechny odúmrti, kteréž sú na nás jako na krále českého připadly, totižto dědiny svobodné i se vším právem, k čemuž by spravedlnost měl, krom manství, ktož by o nich podlé práva zřízení neučinil, ty sme jim odpustili a dali na časy budúcie a věčné, tak aby na nás ani budúcie krále české více nepřipadaly. A to na takový spôsob, aby na najbližšieho prietele príbuzného po meči připadaly, ktožby statku svého nezriedil a poručenstvie neučinil. (Rkpp. Jestližeby kto umřel bez dědicuov a bez zřízení, a měl bratra po otci vlastního dielného, že statek jeho nápadem napřed na něho připadnutí má; pakliby bratra neměl, tehdy na dceru vlastní odbytú; pakliby dcer neměl, tehdy na sestru vlastní též odbytú; pakliby dcer ani sester neměl vlastních po otci, tehdy na najbližšieho prietele krevního po meči mužského pohlavie připadnutí ten nápad má. Než dcery a sestry neodbyté a nevdané, ty dědičky po otci, bratru anebo strýci nedielném, když dědicuov mužského pohlavie nemají, zuostaňte. Pakliby která dcera neb sestra do kláštera dána byla, a byla přijata i oblečena od toho zákona, na tú žádnú nápad jíti nemá. A též po materi věno aneb statek její, kdyžby bez zřízení umřela, na její děti připadnutí má.) Pakliby po meči (ani po přeslici) přátel mužského pohlavie nebylo, ale na pokolenie ženské příbuzné též po meči najbližšie, toliko na ty, kteříž by byli v královstvie nebo z králostvie Českého, z markrabství Moravského, z kniežetstvie Slezského a z země Lužické; než na cizozemce nic.“¹²⁸

Znění novelizovaného článku 460 dopadalo toliko na svobodné statky svou šlechtických stavů, které se nadto zapisovaly do zemských desek, a případné spory o tyto statky řešil pak zemský soud. Avšak šlechta vlastnila také domy ve městech a s nimi související statky. Ty však patřily pod právo městské a spory o ně soudili městské soudy, a nesměly se zapisovat do zemských desek.¹²⁹

Existují ale doklady, které potvrzují, že do zemských desek zapsány byly. Např. se jedná o poslední pořízení Mikuláše Hýzrleho z Chodů z roku 1553, z něhož je patrné, že si šlechtičtí majitelé statků spadajících pod městské právo během 16. Století rozšiřovali

¹²⁷ Čl. 460. Text z roku 1549. *Archiv Český* V. Palackého edice, Praha 1862.

¹²⁸ Text článku 460 převzat z *Archiv Český* V. Palackého edice, Praha 1862.

¹²⁹ ADAMOVA, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013, s. 52.

působnost Vladislavova privilegia také na své domy v královských městech a veškerý majetek, který s tím byl spjat.¹³⁰

V případě právní praxe, pokud zemřel šlechtický držitel takového majetku, aniž by o tom pořídil a aniž by měl nedílných příbuzných, vstupovali jeho dílní příbuzní bezprostředně v držení tohoto majetku. To však vyvolávalo spory s královskou komorou, která v těchto případech uplatňovala panovníkovo právo odúmrtí. Proto roku 1577 se šlechta obrátila na císaře Rudolfa se stížností, ve které se dovolávala Vladislavova privilegia a žádala, aby bylo toto privilegium aplikováno také pro majetek šlechty spadající pod právo městské. Císař Rudolf II. této žádosti vyhověl.¹³¹

Nešlo jen ale o výklad staršího Vladislavova privilegia, ale o nové rozšíření dědického práva: „...artikul, který o tom v usneseních sněmovních jednal, neopakoval však nepravdivého tvrzení, jakoby privilegium Vladislavovo vztahovalo se na šlechtický nemovitý majetek příslušný pod právo městské, nýbrž obsahoval prosbu vyšších stavů, aby byli zůstaveni při nápadích takového majetku, k čemuž císař z milosti své přivoluje. Bylo to nové rozšíření práva dědického, ale jen ve stavích dvou šlechtických.“¹³²

2.2. Městské dědické právo

Podstatně komplikovanější situace byla v právu městském v důsledku právní partikulace. I zde se původně žilo a tedy i dědilo v rámci nedílu.¹³³ Významným mezníkem ve vývoji městského dědického práva bylo umožnění svobodného nakládání s majetkem, které s největší pravděpodobností ve vazbě na ústupky v oblasti zemského práva udělil některým městům snad již někdy po roce 1311 král Jan Lucemburský.¹³⁴ Masové rozšíření lze ale spojovat až s obdobím vlády Karla IV., který postupně v roce 1366 svým privilegiem umožnil svobodné nakládání s majetkem měšťanům Starého Města pražského, 1371 Kutné Hory, 1372 dalším dvaceti pěti královským městům. Tato privilegia potvrdil pak i jeho syn Václav IV.¹³⁵

---

¹³⁰ Tamtéž, s. 52-53.

¹³¹ Tamtéž, s. 53.

¹³² KALOUSEK, J. *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách a na Moravě*. Praha 1894, s. 41.

¹³³ STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: vlastním nákladem, 1930, s. 109.

¹³⁴ HAAS, A. Omezení odúmrtí a vdovská třetina v starém českém městském právu. *Právněhistorické studie*. 1973, roč. 17, s. 204.

¹³⁵ KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost v českém středověkém právu zemském a městském. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 3, s. 240.

Z druhé strany panovníci ve svých privilegiích omezovali výrazně možnost dědického nápadu a to pouze na ty pozůstalé, kteří s městem „trpěli“, tj. platili městské poplatky a daně. Pokud se z města vystěhovali, pak svůj nárok ztráceli.¹³⁶

Podle původních ustanovení brněnského práva o zákonné posloupnosti, zachycených v privilegiu z roku 1243, měla v první řadě dědit zůstavitelova manželka a děti, a to v poměru 1:2. Pokud jich nebylo, připadal majetek nejbližšímu dědici a nikoliv jako odúmrtí vrchnosti.¹³⁷ Podrobnější úpravu zakotvila brněnská právní kniha z poloviny 14. století, jejímž autorem byl notář Jan. Dle této právní knihy měli přednost příbuzní otce, pokud ale předmětný majetek pozůstalosti pocházel od rodičů matky, pak na něj dědické právo měli i její příbuzní.¹³⁸

Základní zákonná posloupnost byla stanovena tak, že nejprve nastupovali děti zůstavitele a jejich potomci, poté zůstaviteli rodiče spolu se sourozenci a jejich potomky a nakonec příbuzní z pobočné linie. Pokud jich nebylo, přicházela na řadu manželka zesnulého. Úprava jednotlivých variant byla velice podrobná. Obecně však měl vždy na pozůstalost právo ten, kdo byl v příbuznosti linií nebo stupněm nejbližší. Vdova spravovala i majetek, který připadl nezletilým dětem, po kterých v případě jejich předčasné smrti i dědila, stejně jako oni po ní.¹³⁹

V případě cizince, který zemřel ve městě, aniž by zanechal závěť, měla být jeho pozůstalost uschována rok a den. Pokud se během této lhůty nikdo nepřihlásil, kdo by měl k pozůstalosti práva, ať již dědic zesnulého nebo jeho věřitel, měla být třetina použita n spásu jeho duše, třetina ve prospěch města a poslední třetina připadla rychtáři.¹⁴⁰

Brněnské dědické právo prostřednictvím Jihlavy a částečně Kutné Hory proniklo v průběhu 13. až 14. století na Staré Město pražské a do dalších českých měst, aby se stalo

---

¹³⁶ STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: vlastním nákladem, 1930, s. 110.

¹³⁷ JORDÁNKOVÁ, H., SULITKOVÁ, H. zásady testamentární praxe královského města na jihoněmeckém právu na příkladu Brna. In: JÍŠKOVÁ, K., DOLEŽALOVÁ, E. et al. *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*. Praha: Scriptorium, 2006, s. 39.

¹³⁸ FLODR, M. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. Brno: Matice moravská, 2001, s. 281 an.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ JORDÁNKOVÁ, H., SULITKOVÁ, H. zásady testamentární praxe královského města na jihoněmeckém právu na příkladu Brna. In: JÍŠKOVÁ, K., DOLEŽALOVÁ, E. et al. *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*. Praha: Scriptorium, 2006, s. 41.

nakonec podkladem Koldínovy kodifikace městského práva.¹⁴¹ V případě jihlavského práva základem pro dědické právo bylo privilegium pocházející z roku 1249, které bylo rozvinuté v mladších nálezech jihlavské soudní stolice a zachycené v právních knihách. Dědit zde měla vdova s dětmi a to asi v poměru 1:2, neboť v případě, že by se znovu provdala, měla místo třetiny obdržet jen čtvrtinu a poměr se tak změnil na 1:3. V případě, že zesnulý neměl manželku ani děti, měla pozůstalost připadnout nejbližším příbuzným. Pokud jich nebylo, pak nastupovala odúmrt', z níž třetina měla být použita na záduší, třetina k opravě cest a mostů a třetina k potřebám města. Podobně mělo být postupováno s pozůstalostí po cizinci, který o ní nepořídil závěť, a o kterou se do roka nikdo nepřihlásil.¹⁴²

V případě kutnohorského práva základem pro dědické právo dle privilegia Karla IV. z roku 1371 připadla pozůstalost po zemřelých, kteří nezanechali závěť a neměli synů ani dcer, nejbližším příbuzným, kteří „trpěli“ s městem. Toto privilegium bylo pak doplněno za vlády Václava IV. roku 1386 ustanovením, dle kterého v případě, že zesnulý nezanechal žádné příbuzné, kteří by mohli dědit, propadla pozůstalost jako odúmrt', přičemž panovníkovi připadly svobodné statky, ostatní pak získala obec, které mělo být použito pro obecné dobré.¹⁴³

V případě práva Starého Města pražského z počátku bylo dědické právo v podobě, kterou zachycují tzv. Otakarova práva ze 13. století, tj. ještě před převzetím brněnského vzoru. Dispoziční volnost měšťana zde byla omezena ve prospěch především ženy, dětí a příbuzných. Zákonná posloupnost však byla s výjimkou bratří, kdy nejstaršímu bylo zajištěno právo na meč, v dochovaných pramenech upravena blíže.¹⁴⁴ Záhy se zde prosadil, jak bylo již výše nastíněno, vliv především brněnského práva.

Zákonná posloupnost byla zde upravena tak, že pozůstalost přecházela na nejbližší příbuzné, a pokud jich nebylo, tak dvě třetiny na panovníka a třetina na vdovu. Pokud některé z dětí zesnulého bylo majetkově odděleno, tak ztrácelo nárok na podíl na pozůstalosti, pokud by svůj díl do ní nevložilo. Pravděpodobně šlo o započtení dříve získaného dílu do podílu na

---

¹⁴¹ Srv. ŠTĚPÁN, J. Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*. Praha: Univerzita Karlova, 1982, s. 267-277.

¹⁴² ŠTĚPÁN, J. Ke vzájemným vztahům brněnské a jihlavské knihy sentencí městského práva. *Právněhistorické studie*. 1989, roč. 29, s. 27.

¹⁴³ KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost v českém středověkém právu zemském a městském. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 3, s. 241.

¹⁴⁴ HOFFMAN, F., ŠTĚPÁN, J. K „záhadě“ Otakarových práv. *Studie o rukopisech*. 1985, roč. 24, s. 111-112.

pozůstalosti. Pokud nezletilé dítě pozůstalé po otci zemřelo před nabytím dospělosti, neměla po něm dědit vdova, ale ostatní sourozenci. Pokud jich nebylo, tak nejbližší příbuzní. Dědické právo ale ztráceli ti, kteří se odstěhovali, resp. z jiných důvodů již nepodléhali právu Starého Města pražského.¹⁴⁵

2.2.1. Práva městská (1534)

Úpravu dědického práva v právu městském nacházíme dále v díle Práva městská od Matěje Brikcího z Licka z roku 1534. Toto dílo bylo překladem a úpravou starší brněnské právní knihy písaře Jana. Tato právní kniha byla ve staroměstské právní oblasti hojně užívána, i když nikdy nebyla stvrzena jako oficiální kodifikace.¹⁴⁶

Úpravu dědického práva v této právní knize nalezneme především v kapitole 27, 63, 64, 66 a 67.¹⁴⁷ Kapitola 27 pod názvem „ O dědictví a jeho postupování i nápadech“ obsahovala třicet šest článků. Obsahem této a dalších kapitol jsou záležitosti spjaté s pozůstalostním řízením.

Vedle klasického testamentu je zde uveden termín „odevzdání dědictví“, které bylo neodvolatelné a muselo být učiněno před rychtářem a přísežnými. Brikcí se nepřímou zmiňuje o dvou hodnověrných svědčích, kteří měli potvrdit pravost odvolatelného psaného testamentu před rychtářem a přísežnými.

2.2.2. Práva městská království českého (1579)

Kodifikaci městského práva a tudíž i práva dědického přinesla až Práva městská království českého od Pavla Kristiána z Koldína.¹⁴⁸ Tento zákoník byl vydán tiskem roku 1579, sankcionován panovníkem a apelačním soudem roku 1580 prohlášen za závazný pro soudní praxi.¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ ERBEN, K. J. (ed.). *Výbor z literatury české díl druhý od počátku XV až do konce XVI století*. Praha: Kronberg a Řivnáč, 1868, s. 327 an.

¹⁴⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přepracované vydání. Praha: Leges, 2010, s. 109.

¹⁴⁷ KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost v českém středověkém právu zemském a městském. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 3, s. 242.

¹⁴⁸ Viz dále níže v textu této práce.

¹⁴⁹ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do r. 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 109.

2.2.2.1. Posloupnost z vůle zůstavitele

Posloupnost z vůle zůstavitele byla v Koldínově zákoník stanovena v člancích D. XLII. až D. LX., které jsou nazvány v latinském jazyce De Testamentis et ultimis voluntatibus hominum, dále pak problematiky kšaftu se týkaly články E. I. až E. LIX. A F. I. až F. III. Koldín rozlišuje testamenty přesně vymezenými latinskými termíny: testamentum scriptum (psaný testament), testamentum nuncupativum (ústní testament). O možném tradičním způsobu zajištění majetku pro případ smrti, tzv. „vzdání pro případ smrti“, tedy ústního pořízení před zahájeným soudem se v Koldínově zákoníku informací nedostává. Pojem „vzdání“ se u Koldína sice objevuje, avšak jen jako druhotný způsob předání majetku pro případ smrti mezi manželi v rámci manželského práva „vzdání společné aneb k živému obdržení“.¹⁵⁰

2.2.2.1.1. Kšaft

Dle zákoníku byl kšaft charakterizován jako poslední vůle lidské spravedlivé uložení a nařízení. Dále pak jako „... poslední úmysl o tom, cožby aneb jakby kdo chtěl co po smrti své míti, aby to tak a nejinak zachováno bylo, a vůle jeho poslední k změnění aby nepřicházela, než v své celosti zůstala.“¹⁵¹

Právo kšaftovat bylo vymezeno pro ty osoby, které tzv. „trpěly“ s městem. Šlo o osoby, které vlastnily plné městské právo, byly ve městě usedlí a odváděly poplatky. Kšaftovat dle Koldína mohly osoby obojího pohlaví, dospělého věku a majetkově samostatné. Zároveň měly být „při rozumu zdravém a při paměti dobré“.¹⁵² Muži mohli kšaftovat dosažením osmnáctých narozenin, dívky dosažením patnácti let. Avšak i když dosáhli tohoto věku, nemohli kšaftovat, pokud byli ještě pod pravomocí otce – nevybytí – z otcovského statku.¹⁵³

Pokud šlo o zdravotní způsobilost, byly Koldínem specifikovány další podmínky k učinění kšaftu. Z okruhu osob způsobilých kšaftovat byly vyloučeny osoby nepřičetné,

---

¹⁵⁰ HRUBÁ, M. „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle.“ Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. *Acta Universitatis Purkynianae LXXXIII. Philosophia et historica V.* Ústí nad Labem 2002, s. 70.

¹⁵¹ Čl. D. XLII. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína.* Praha 1876, s. 129-130.

¹⁵² Čl. D. XLII./III, IV, JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína.* Praha 1876, s. 130.

¹⁵³ Čl. E. II., E. III. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína.* Praha 1876, s. 142-143.

zaostalé, postižené ztrátou paměti či jinak duševně nemocné. Smyslově postižené osoby mohly v zásadě kšaftovat, ale musela být u nich zachována schopnost psát.¹⁵⁴ Za překážku se ani nepovažovalo „nedostatek těla, nezdraví či sešlost věku“.¹⁵⁵ V případě splnění určitých podmínek mohly kšaftovat i další osoby, např. poddaní se souhlasem vrchnosti.

Svědky kšaftu nemohli být nedospělí, ženy, hluchí, duševně choří, nepoctiví, blízcí příbuzní, duchovní, domácí čeleď, u které se předpokládal nedostatek svobodné vůle.¹⁵⁶ Zákoníkem již nejsou požadováni přísežní svědkové. Zcela postačovalo, aby měli dobrou pověst a byly osobami bezúhonnými. Zůstavitel je musel o svědčení výslovně požádat a poté jim přede všemi poděkovat.

Koldín ponechal na rozhodnutí zůstavitele způsob samotného vzniku kšaftu, pokud si vybral jednu z možných podob poslední vůle, psané nebo ústní. Psaný testament měl podobu listinného zápisu a zůstavitel ho mohl napsat sám osobně nebo s pomocí jiné osoby. Pokud zůstavitel doručil osobně testament do městské rady, nebylo pak zapotřebí svědků k ověření jeho pravosti. Pokud nešlo testament osobně předat zůstavitelem (zpravidla pro jeho zdravotní stav) bylo nutné při sepsání testamentu minimálně dvou důvěryhodných svědků.

Pokud nebyli dohledáni svědci k testamentu nalezeného po smrti zůstavitele, byl testament prohlášený sice za platný, avšak musel být vlastnoručně zůstavitelem napsán či alespoň opatřen jeho podpisem. Platnost testamentu nebyla ohrožena ani v případě, když již před jeho potvrzením, nebyl na živu ani jeden ze svědků jeho platnosti. Pokud se jeden ze svědků vzdálil z určitého místa na delší vzdálenost, postačil za mimořádných okolností k prokázání platnosti testamentu pouze jeden svědek. Na porušení platnosti testamentu neměla vliv ani nepřítomnost pečeti na testamentu.

Měšťané dle ustanovení Koldínova zákoníku mohli za svůj život zhotovit více posledních vůlí. Avšak platnost byla omezena vždy jen na testament poslední v řadě, tj. který byl svou datací nejbliže datu úmrtí kšaftujícího. Tím byla potvrzena zásada, že kšaft pozdější ruší kšaft dřívější.

---

¹⁵⁴ Čl. D. XLII./III, IV, JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876, s. 130.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ K tomu též BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003, s. 439.

V případě testamentu učiněného ústní formou platilo, že kšaftující tak mohl učinit opět sám osobně či prostřednictvím relátora. Opět platila povinnost svědků i v této situaci po smrti zůstavitele dosvědčit pravost ústně provedeného posledního pořízení na radnici, popř. jej veřejně zopakovat.

Pokud chtěl kšaftující ustanovit poručníka, vybíral si z okruhu lidí jemu blízkých, obvykle nepřítomných sepisování testamentu, o kterých byl přesvědčen, že jeho poslední vůli dovedou čestně do zdárného konce. Často také docházelo ke zvolení „hlavního dědice“, jako dohlázele nad poslední vůlí. I když v praxi nebýval v testamentech hlavní dědic jmenovitě uveden jako poručník, přesto v principu tuto funkci plnil. Právo ustanovit poručníky měla i městská rada. Obvykle byli poručníci jako v případě svědků vybíráni dva. Poručníci se tak dostávali do funkce vykonavatele poslední vůle, který dohlížel a měl na starost podělení hlavního dědice, vyplacení kšaftovníků, srovnání dluhů, odevzdání odkazů, zajištění dalších přání zůstavitele, apod. Důležitá úloha připadala pak poručníkům v případě, kdy kšaftující zanechal po sobě nezletilých dětí. Takovýto poručník měl povinnost dle Koldínova zákoníku sestavit inventární seznam sirotčího majetku.¹⁵⁷

Jak v případě testamentu psaného, tak ústního, následovala po jejich vysvědčení a zveřejnění před dědici a zúčastněnými osobami šestidenní lhůta, ve které mohl být pozůstalými vysloven nesouhlas, napadení neboli odpor kšaftu. Pokud ke sporu o testament nedošlo, po uplynutí šesti týdnů schválila městská rada konečnou platnost testamentu. V případě napadení kšaftu musela sporná strana uvést důvody, které ji k tomu vedly. Tyto důvody nemohly být libovolné. Pokud následovala smírná dohoda mezi spornými stranami uzavřená před městskou radou, bylo řešení kauzy dále v kompetenci apelačního soudu.¹⁵⁸

2.2.2.2. Zákonná posloupnost

Koldínův zákoník upravoval dědické právo v článcích F 5 až F 59, které jsou nazvány v latinském jazyce *De Haereditatibus et de praescriptionibus*. Jako vzor pro právní úpravu zákonného dědického práva bylo použito římské právo. Při uplatňování dědického práva, v první řadě měli být zajištěni potomci zůstavitele, pak jeho sourozenci, příbuzní z pobočné

---

¹⁵⁷ HRUBÁ, M. „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle.“ Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. *Acta Universitatis Purkynianae LXXXIII. Philosophia et historica V. Ústí nad Labem* 2002, s. 223-224.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 70.

linie a pak jako poslední jeho manželka. Přednost v děděni měli descendentí, tedy potomci zůstavitele: „...z toho kmene, z toho rodu a z té krve pošlí.“¹⁵⁹

Teprve až nebylo descendentů, nastupovali ascendentí, tedy předkové zůstavitele a příbuzní. Koldínův zákoník v případě děděni přináší rozsáhlou úpravu, která pamatovala na různé situace v praktickém životě, které byly často předmětem sporů. Např. pokud bez porizení zemřela bezdětná žena, která byla vlastníkem svobodného statku, nepřecházel v dědickém řízení majetek na jejího manžela nebo v případě i jeho smrti na jeho příbuzné, ale na její příbuzné: „jakožto na pravé dědice, od nichž počátek svůj vzal.“¹⁶⁰

Koldínův zákoník dále např. upravoval situaci, kdy zůstavitel po sobě zanechal těhotnou manželku. V tomto případě by potomek nebyl nijak připraven o své právo a měl by nárok na dědictví po svém otci. V případě, že by tento potomek po narození zemřel, aniž by byli jiní sourozenci, přecházel majetek na manželku zůstavitele. Obdobně tomu tak bylo i za situace, kdyby zůstavitel ani nevěděl, že je jeho manželka těhotná. I v tomto případě byl potomek zahrnut do dědického práva, a i v tom případě, že by zůstavitel zanechal poslední porizení, ve které by potomek uveden nebyl.¹⁶¹

„Muž, kterýžby po sobě těhotné manželky zanechal, bez dědice z tohoto světa neschází. A protož takovému na sirobu narozenému dědici statek otce jeho skrze opatření práva a přátel téhož sirotka dochován býti má. Pakliby žádných jiných dětí nebylo: tehdy nápad z toho tak na sirobu narozeného, by hned, jakžby se na svět narodil, umřel, jdi na matku jeho. Jestli žeby otec o statku svém kšaft učinil, a těhotné manželky, nevěda o tom, by těhotná byla, po sobě zanechal, a jedna osoba, tehdy jediný díl na ně na všechny půjde, kterýž měl vzíti otec aneb matka jejich, kdyby živi zůstali.“¹⁶²

V případě dědického práva se v Koldínově zákoníku uplatňovala rovnost mezi mužem a ženou. V tomto případě Koldínův zákoník stanovil následující: „Při právě městském dcery jako synové jednosejně dědí a rovných dílův v nápadích požívají, jako synové, dcery,

---

¹⁵⁹ Čl. F. VII. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876, s. 170.

¹⁶⁰ Čl. F. LII. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876, s. 195.

¹⁶¹ Čl. F. X. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876, s. 171.

¹⁶² Tamtéž, s. 171-172.

vnukové, vnučky kteříž řádně na tento svět prostředkem svatého manželství zplozeni jsau.¹⁶³ Tímto ustanovením došlo ale ke stanovení podmínky, kdy se muselo jednat o manželské děti. V případě, že by šlo o děti nemanželské, ty dědit nemohly. Také dále i platilo, že nemohli dědit oddělení potomci, jen potomci neoddělení, které otec ze statku nevybyl.¹⁶⁴

Koldínův zákoník přinesl specifickou úpravu dědění v případě, kdy muž zemřel bez příslušných majetkových smluv „po dni pak a po roce“ od svatby. V tomto případě pak děti dědily dvě třetiny pozůstalosti a jednu třetinu vdova.¹⁶⁵ Jinak na výše uvedenou třetinu měla vdova právo i v případě, že by manžel zanechal pořízení pro případ smrti. Byla zde ale možnost ji vydědit, avšak jen v taxativně zákoníkem stanovených případech.

Jednalo se o šest případů:¹⁶⁶

- „Předkem, kdyby manželka od manžela svého bez hodných příčin přeč odešla, a jsauci od manžela napomenuta, zase se k němu navrátiti a s ním v manželství trvati nechtěla.
- Druhé, žeby nemocného a v nedostatku jeho opatrovati nechtěla.
- Třetí, kdyby o svém manžel na lehkost a na potupu jeho řeči nepravé k vyprázdnění dobré jeho pověsti mluvila a za pravé je jistila.
- Čtvrté, kdyby při rodičích a přátelích krevních svého manžela ošklivila a na jeho dobré cti naříkala.
- Páté, kdyby táž manželka nepoctivě živa byla, neřádných a zlých lidí se přidržela, a s nimi přebývala.
- Šesté, jestliže by manželka s jinými, proti vůli muže svého, kvasila a hodovala, a jinde nežli u muže svého noclehovala.“

Obdobně jako manželku, mohl muž - zůstavitel vydědit i své děti. Koldínův zákoník stanovil čtrnáct taxativních důvodů vydědění dětí:¹⁶⁷ „Avšak ne pro ledajakés a lehké příčiny

---

¹⁶³ Čl. F. VIII. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876, s. 171.

¹⁶⁴ Čl. F. LI. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876, s. 171.

¹⁶⁵ Také vdovec dědil stejně tak jednu třetinu po své manželce, zároveň ale na něj přecházelo to, co do manželství vnesl. Zbylé třetiny dědili nejbližší příbuzní.

¹⁶⁶ Čl. F. XLIV. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876, s. 104.

¹⁶⁷ Čl. E. XLIX. JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876, s. 158-144.

rodičové to mohau učiniti, ale pro tyto níže položené. Nejprve, jestli žeby kteří z dětí neposlušných hanbu a potupu na rodiče své uvedli, jim řečí aneb skutkem ublížili, je zhaněli, aneb na jich cti našli a je bili. ...Druhé, jestli žeby při utrpnau a na hrdlo se vztahující (jenž slove causa criminalis) kdo z dětí proti rodičům svým před sebe vzal, a rodiče své z hněvu, ze závisti a z pauhé toliko zlosti, a ne proto, zastáváje vrchnost svau a obecné dobré, ztěžoval...“

Šlo tedy např. o nehodný způsob života, nedostatečnou péči o rodiče, uzavření sňatku proti vůli rodičů, zlé zacházení s rodiči, pokus o jejich zabití, cizoložství s macechou atd. V případě, že k vydědění nedošlo, musel pak zůstavitel nepominutelnému dědici dát alespoň libovolný díl z dědictví.

Pokud některý z manželů zemřel před lhůtou „po dni pak a po roce“ od svatby. Po smrti manželky přecházelo na manžela věno a výprava. Po smrti manžela bylo manželce navraceno věno „bylo-li po ní dáno, s obvěněním i s tím se vším, co jest statku aneb svých věcí k manželu svému přinesla.“¹⁶⁸

Po zemřelém přecházely spolu se statky na dědice všechna jeho práva a spravedlnosti. Totéž platilo v případě závazků a dluhů pozůstalého.¹⁶⁹ Pokud měl pozůstalý závazky či dluhy, prvními, kdo měli nárok na dědictví, byli věřitelé, kterým měli pozůstalí vyrovnat nesplacené pohledávky. Avšak neměli povinnost splatit celý dluh, pouze dluh do výše dědictví.¹⁷⁰ Výjimku z výše uvedeného představovalo rukojemství.¹⁷¹

Pro rozhodnutí, zda se dědic ujímá dědictví v plném rozsahu nebo zda si vymínjuje právo soupisu aktiv a pasiv byla v Koldínově zákoníku stanovena šesti týdenní lhůta. Také v městském právu existovala odúmrt', ta pak připadla městům, ale i klášterům, nemocnicím či chudobincům, ve kterých osoby bez dědiců zemřeli.

---

¹⁶⁸ Čl. F. XLI. JIREČEK, J. (ed.). Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína. Praha 1876, s. 103.

¹⁶⁹ Čl. F. XIX. JIREČEK, J. (ed.). Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína. Praha 1876, s. 180.

¹⁷⁰ Čl. F. XX. JIREČEK, J. (ed.). Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína. Praha 1876, s. 180.

¹⁷¹ Tamtéž.

3. Dědické právo v 17. až 18. století

3.1. Zemské dědické právo

V tomto období, tj. v období 17. století v zemském právu, bylo České zemské dědické právo zakotveno v Obnoveném zřízení zemském a následně ještě upraveno v Deklaratoriích a Novelách.

Obnovené zřízení zemské je již právním předpisem, ve kterém se projevila výrazně recepce římského práva do zemského práva. Obnoveným zřízením zemským došlo ke zrušení některých institutů starého zemského práva, jako např. nedílu, a pro rodinné majetkové společenství zavedlo nový pojem společenství statků, které se zakládalo na pojmu římského spoluvlastnictví. Avšak na nerozděleném majetku šlechtické rodiny mohly žít nadále. Toto obnoveným zřízením zemským tedy zrušeno nebylo, avšak postaveno na jiný základ.

To je patrné a vyplývá z ustanovení Obnoveného zřízení zemského,¹⁷² kde je stanoveno: „protož dotčenou moc takových společenství (nikoliv samo společenství), jenž v nedílných statcích zůstávají, tímto našim Zřízením dokonce vyzdvihovati, rušiti a zase naproti nařizovati a tomu milostivě chtíti ráčíme, co se dědictví dotýče, aby se v tom veyš oznámeného o nápadích řádu a ne takového společenství jako ňáké obzvláštní k nápadu příčiny šetřilo; tak aby jeden každý, což jest (krom statku nedílného) zeyskal, toho sobě zanechal a do dílu klásti povinnen nebyl a vůle své o tom jako i o díle svém, v statku nedílném jemu náležejícím, řídití a kšaftovati mohl.“ Tímto článkem byla tak zrušena zásada, podle které nedílní nastupovali před oddělenými.

Zároveň také došlo ke změně povahy společenství statků, kdy každý mohl volně disponovat svým dílem.¹⁷³ Dále došlo ke stanovení nového řádu posloupnosti. Otec se stal vlastníkem rodinného majetku a byl povinen zachovat dětem jen povinný díl, o ostatním majetku mohl volně pořizovati.¹⁷⁴

---

¹⁷² Čl. P. 2 OZZ.

¹⁷³ Čl. P. 3 OZZ.

¹⁷⁴ Čl. O. 21 OZZ.

3.1.1. Obnovené zřízení zemské (1627)

České zemské dědické právo v tomto období bylo zakotveno v Obnoveném zřízení zemském a v Deklatoriích a Novelách. Obnovené zřízení zemské z roku 1627 zakotvilo nová pravidla a některé definice v oblasti dědického práva, explicitní derogační ustanovení a hojně také zdůvodnění včetně pohledů do předcházející právní úpravy zemského dědického práva.¹⁷⁵

Dědické právo bylo v Obnoveném zřízení zemském obsaženo v kapitole a člancích pod písmenem „O“. Kapitola je rozdělena na čtyři části: O nápadích a dědictví, a předně o nápadích z posledního porřízení neb kšaftu pocházejících,¹⁷⁶ Co rodičové, otec neb matka, dětem svým ženatým neb vdaným kšaftem zanechati jsau povinni a o zbavení dědictví dětí jich,¹⁷⁷ O nápadích statkův lidí, bez porřízení z světa sešlých,¹⁷⁸ a O třetím počtu těch, kteříž na poboční linii zpřízněni jsau a latině collaterates se jmenují.¹⁷⁹

Dědického práva se týkala i další ustanovení nacházející se např. v kapitole pod písmenem N nebo P. Mimo to se zde nachází i kapitola, která se zabývala samostatně dědickým procesním právem nazvaná Řád práva vedení po rozsudcích o dědictví aneb o dluhy.¹⁸⁰ Problematika dědického práva v této kapitole tvoří jen část předmětu úpravy. V OZZ nacházíme také ještě značné množství ustanovení s prvkem dědického práva, která se nachází v dalších jednotlivých kapitolách.

---

¹⁷⁵ ADAMOVIČ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013, s. 83.

¹⁷⁶ Čl. O. I. až O. XX. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 404-419.

¹⁷⁷ Čl. O. XXI. až O. XXVIII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 420-423.

¹⁷⁸ Čl. O. XXIX. Až O. XXXVI. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 424-430.

¹⁷⁹ Čl. O. XXXVII. Až O. L. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 430-436.

¹⁸⁰ Čl. G. XI. až G. XXVII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 270-282.

3.1.1.1. Posloupnost z vůle zůstavitele

3.1.1.1.1. Kšaft

V prvním článku byl definován projev poslední vůle zůstavitele. Dále jsou zde stanoveny obecné požadavky na tento projev tak, aby byl vcelku, beze změn a náležitě proveden. Článek stanovil následující: „Kšaft nic jiného není nežli vysvědčení o vyjevení poslední vůle lidské, jakby kdo chtěl, aby po smrti jeho s statkem a s věcmi jemu vlastně náležejícími a v moci jeho zůstavajícími zachováno býti mělo...“¹⁸¹

Pro označení zůstavitele ustanovení Obnoveného zřízení zemského používají obecného pojmu „každý“ popř. „kdo“ spojeného s definicí např. „ze stavů“ a taktéž se tu objevuje pojem „kšaftující“, „otec“ nebo i „obyvatel“. K úloze a z kontextu Obnoveného zemského zřízení je patrné, že se jednalo o příslušníky vyšších stavů.¹⁸² Kšaftovat dle Obnoveného zřízení zemského mohl ze šlechtických stavů jak muž, tak i žena.

Ustanoveními Obnoveného zřízení zemského došlo ke zrušení mocného listu, který byl nutný ke kšaftování a představoval souhlas panovníka:¹⁸³ „...dále pak, jakož jest Jeho Milost římský císař...Obnoveným zřízením zemským v Království českém publikovaným pod literami O. třetí, šestý a třicátý to za řád a právo ustanoviti ráčil, aby jeden o statku a jmění svém bez mocného listu mocného královského...“

Terminologie Obnoveného zřízení zemského se nachází nejen pojem „kšaft“ ale také spojení „poslední vůle“ a „poslední pořízení“. Velká pozornost je zde věnována formě projevu poslední vůle. Obnovené zřízení zemské zřetelně preferuje formu holografní, formu kšaftu sepsaného vlastní rukou zůstavitele. Avšak nebyla vyloučena ani možnost nechat si kšaft sepsat osobou znalou písma (forma alografní).

Jak v případě formy holografní tak alografní měl být kšaft vedle pečeti kšaftujícího opatřen ještě pečeti tří nebo čtyř příslušníků panského nebo rytířského stavu. Tito svědkové měli dle Obnoveného zřízení zemského přitisknout své pečeti v přítomnosti kšaftujícího.

---

¹⁸¹ Čl. O. I. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 404.

¹⁸² ADAMOVIČ, K., SÝKORA, A. *Dědičné zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013, s. 83-84.

¹⁸³ Čl. O. III., čl. O. VI., čl. O. XXX. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883.

Jednalo se o speciální obřad, kdy byl kšaft za přítomnosti kšaftujícího a svědků přečten nahlas a všichni pak podpisem a pečetí stvrdili, že jde o pravou poslední vůli zůstavitele.

Kdyby se ovšem přihodilo, že by někdo neměl dostatečný počet svědků z řad pánů a rytířů, mohl požádat o svědectví pěti osob mužského pohlaví a zachovalé cti, které se podepsaly vedle kšaftujícího. Kdyby někdo z nich neuměl psát, mohl být i v tom zastoupen. Takové opatření mělo být možné jen tehdy, když mezi těmito svědky byli alespoň jeden nebo dva páni nebo rytíři.¹⁸⁴

Za platný a dostatečný byl považován také kšaft, který nebyl ze strany svědků vůbec podepsán, popř. svědkové nebyli o svědectví požádáni. Jednalo se o případ, kdy k někomu byli na jeho žádost a pro nemoc vysláni menší úředníci zemských desek a zůstavitel před nimi projevil svou poslední vůli. Takto pořizovaný kšaft měl moc, jako kdyby byl učiněn u úřadu zemských desek.¹⁸⁵

Pokud někdo pořídil kšaft a chtěl zvýšit jistotu jeho provedení, mohl ho za života svěřit do úschovy jinému. Tato osoba pak musela ve lhůtě stanovené Obnoveným zřízením zemským předat kšaft úřadu zemských desek. Pokud tak neučinila, měla být potrestána pokutou. V případě, že na tuto osobu pamatoval zůstavitel v poslední vůli, pak jí při nesplnění výše uvedené povinnosti propadl právě tento prospěch. Zároveň ustanovení Obnoveného zřízení zemského stanovilo, že pokud osoba, které byl kšaft svěřen do úschovy, nesplnila tuto povinnost, měl být vyzvána úředníky, aby se s kšaftem dostavil před úřad zemských desek.¹⁸⁶

Jestliže by někdo zatajil kšaft s úmyslem poškodit osoby obmyšlené kšaftem, měl ten, kdo se o tom dozvěděl, toto oznámit králi, v jeho nepřítomnosti místodržícím nebo zemskému soudu. Král, místodržící nebo zemský soud měli pak vyzvat takovou osobu, aby se před ně dostavila a pokud bylo zjištěno, že k uvedenému jednání skutečně došlo, měl být viník potrestán a měl nahradit škodu poškozenému.

---

¹⁸⁴ Čl. O. IV. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 406.

¹⁸⁵ Srv. čl. O. V. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 408.

¹⁸⁶ Čl. O. X. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 412.

„A bude-li to naň prokázáno, že kšaft zatajiti a ututlati chtěl: tehdy k tomu aby jej ke deskám zemským složil, přidržán pro takovou zamyslnost ošemetnou vedle Našeho, aneb v nepřítomnosti Nás, místodržících Našich královských uznání ztrestán býti, a k tomu i škody straně druhé proto vzaté zaplatiti má.“¹⁸⁷

Pokud ale takový schovatel kšaft zničil, mohla být ze strany poškozeného požadována náhrada z majetku schovatele a pokud schovatel žádný majetek neměl, pak teprve měl být poškozený odškodněn na statku kšaftujícího.

„Pakliby se našlo, že kšaft zkazil a zrušil, za tu příčinu jako aukladník, kterýž lidi o spravedlnosti lehkomyšlně strojiti chtěl, ztrestán bude. A ten každý, kdožby buď pro zkažení neb zrušení kšaftu oč připraven byl a škodu vzal, může jej proto viniti a k statku jeho hleděti. Pakliby on za to statku svého neměl: tehdy od Nás nebo od saudu Našeho zemského kšaftovníku, cožby provedl, že mu tím kšaftem odkázáno jest, na statku kšaftujícího k tomu dopomoženo bude.“¹⁸⁸

Zápis kšaftu do zemských desek podléhal poplatku. Zaplatit ho měl každý kšaftující, který o zápis žádal a též ten, kdo po smrti kšaftujícího k zemským deskám kšaft přinesl. Poplatek měl být zaplacen, aby kšaft „náležitě čisti dáti mohl.“¹⁸⁹

Obnovené zřízení zemské ve svém ustanovení řeší také úlohu poručníků. Pokud by byl syn označen jako „nemaudrý“, tj. nemoudrý, mohl i přesto kšaftující v jeho prospěch kšaftovat, avšak musel mu zřídit poručníky. Bratři nemoudrého syna se pak měli vyvarovat kroků, kterými by zasahovali do jeho práv. Ustanovení pamatovalo též na případ, kdy marnotratné poručníky mohl král nebo zemský soud vyměnit za jiné poručníky.¹⁹⁰

V případě, že by nerozumný zemřel, měl jeho díl připadnout osobám podle zákonných podmínek. Pokud otec na nemoudrého v kšaftu nepamatoval, měl tento zůstat se starším

---

¹⁸⁷ Čl. O. XI. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 412.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Čl. O. XII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 412.

¹⁹⁰ Čl. O. XIII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 414.

bratrem i se svým povinným dílem a tento měl být dostatečně zajištěn a neměl být zbytečně rozmrhán a utrácen.¹⁹¹

Jestliže někdo (nikoliv otec) odkázal nezletilým dětem svůj statek, mohl jim rovněž určit poručníky. Pokud by pak některé z dětí dosáhlo zletilosti, mohlo se za sebe i za sourozence statku ujmout a jejich otec se do převzetí a výkonu práv nesměl nijak vměšovat. Kdyby ten, kdo odkázal statek (nikoliv otec) nezřídil nezletilým kšaftovníkům poručníky, vstoupil do práv k statku jejich otec poté, co poskytl řádnou záruku. Každému z dětí měl pak po dosažení jejich zletilosti vydat jejich díl. Pakliže by tak otec nejednal, měli menší úředníci vydat kšaftovníku „obránní list“. Otec nesměl statek utrácet, ani ho zatěžovat, avšak nebyl povinen dětem vyúčtovat to, co použil v jejich prospěch.¹⁹²

Procesní otázku v případě vydání obranného listu řešilo ustanovení kapitoly písmene G pod názvem Řád práva vedení po rozsudcích o dědictví aneb o dluhy.¹⁹³ Zde bylo stanoveno následující: „Pakliby vždy po tom obranním listu nejvyššího purkrabství Pražského ten, jenž odsauzen, statku postaupiti nechtěl: tehdytakový za odbojníka, tj. za takového, jenž se právu protiví a na odpor postavuje, jmín a držán bude, a na poručení Naše nebo dědicův a budoucích králův Českých, nejvyšší purkrabí, bude-li toho potřeba, brannau rukau a mocí svau na něho sáhnanti a k němu se tak, jakž vyměření v tomto Obnoveném Zřízení zemském Našem o obhajování řádu a práva ukazuje, zachovati má.“

Kšaft mohl být také zrušen rozhodnutím zemského soudu na návrh oprávněné osoby. Mimo to ovšem platnost zanikla, pokud nastaly určité právní skutečnosti. Kšaft pozbyl platnosti pro případ, že by se kšaftujícímu po jeho pořízení nebo po jeho smrti narodilo další dítě.¹⁹⁴

Obnovené zřízení zemské obsahuje ustanovení o privilegovaném kšaftu. V případě morové epidemie, pokud sám kšaftující nebo příslušníci jeho domácnosti onemocněli, postačili pro pořízení poslední vůle dva hodnověrní svědkové mužského nebo ženského

---

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Čl. O. XV. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 412.

¹⁹³ Konkrétně čl. G. XV. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 272 a 274.

¹⁹⁴ Čl. O. XVII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 416.

pohlaví, a pokud by takoví svědkové nebyli, obstál by před soudem i kšaft neosvědčený.¹⁹⁵ Toto pravidlo platilo i pro vojáky na polním tažení nebo pro osoby vězněné cizí mocí: „A což tu o kšaftu, kterýby se v čas rány morové učinil, na¹⁹⁶řizovati, to tolikéž na ty, kteřížby na polním tažení a pod regimenty dle obyčeje vojenského, jako i na vězně, jenžby v moci cizí zůstávali, o činění kšaftu jich, jak se mnoho dotčených slavností dotýče, vztahovati a rozuměti chtíti ráčíme.“

Kdo měl u sebe takovýto výše uvedený kšaft, měl pak povinnost ho co nejdříve doručit k úřadu zemských desek. Pokud byl někdo svědkem ústního kšaftu, měl povinnost tento kšaft ihned zapsat, potvrdit pečeti a ve lhůtě šesti týdnů rovněž předložit úřadu zemských desek a před ním také osvědčit. Kdokoli by pak měl zájem, mohl si nechat u zemských desek kšaft přečíst a potom se jím řídit. V případě, že by o obsah takového kšaftu vznikl spor, mohl se ten, kdo se domníval, že byl poškozen, obrátit na krále a v jeho nepřítomnosti na místodržící a zemský soud pak měl rozhodnout, zda takový kšaft má být proveden či nikoliv. V tomto případě platila lhůta tři let a osmnácti týdnů pro napadení kšaftu. Lhůta se stavěla pouze v případě, kdy oprávněná osoba byla mimo zemi, nebo byla nezletilá a neměla poručníka. Po návratu do země nebo po dosažení plnoletosti bylo možno se domáhat spravedlnosti.¹⁹⁷

Pokud pominuly důvody pro privilegovaný kšaft, někdo morovou ránu přežil, nebo se vrátil z polního ležení nebo z cizího zajetí, pozbyl tento kšaft platnosti po uplynutí roční lhůty a každý takový zůstavitel měl kšaftovat znovu, tentokrát již podle obecného pořádku.¹⁹⁸

Obnovené zřízení zemské řeší i problematiku povinného dílu, a to po otci,¹⁹⁹ a po matce.²⁰⁰

---

¹⁹⁵ Čl. O. XVIII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 416.

¹⁹⁶ Tamtéž.

¹⁹⁷ Čl. O. XIX. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 418.

¹⁹⁸ Čl. O. XX. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 418.

¹⁹⁹ Čl. O. XXI. až O. XXV. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 420 a 422.

²⁰⁰ Čl. O. XXVI. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 422.

V případě povinného dílu po otci, měl otec rozdělit nemovitý majetek na dvě poloviny. První polovina (povinný díl) byla rozdělena synům narovno. Druhá, náležející též synům, mohla být otcem rozdělena v poměru, jak on rozhodl, byť by vše obdržel jen jeden z nich. Kdyby měl otec jen movitý majetek ve svrščích, postupoval stejně pouze s tím, že druhou polovinu mohl přikázat svobodně komukoliv. V případě, že by měl otec majetek především ve svrščích a jen malou část v nemovitostech, postupoval stejně jen s tím, že druhou polovinu opět mohl přikázat svobodně komukoliv.

V případě povinného dílu po matce, měla matka rozdělit veškerý majetek na dvě poloviny. První polovina (povinný díl) měla být dětem rozdělena narovno, druhou polovinu mohla kšaftovat podle svého uvážení. Pro zachování rodu musela matka zanechat nemovité statky synům před dcerami. „A jakož otec pro zachování svého rodu, jak podle toho Obnoveného Našeho Zřízení Zemského, tak také i předešlého, nemohovité statky synům před dcerami zanechati má: ale poněvadž v tom s strany matky žádného rozmýšlení není...“

Obnovené zřízení zemské řešilo také otázku vydědění – odkšaftování. Pokud někdo chtěl svého syna nebo dceru vydědit musel mít k tomu závažné důvody. Vydědění mělo být provedeno v samotném kšaftu a nebylo zapotřebí jiné listiny. O vydědění mohly být vedeny pře a král nebo zemský soud mohl důvody prohlásit za dostatečně závažné a pak byl kšaft proveden tak, jak byl pořízen, nebo důvody takovými shledány nebyly a vyděděné dítě muselo svůj díl dostat a kšaft zůstal platný. Pokud jde o příčiny, pro které bylo možno vydědit, měla se soudní praxi přidršet analogického ustanovení Koldínova zákoníku.²⁰¹

„...protož milostivě sobě oblibovati ráčíme, poněvadž v Právích Městských dědičného našeho království Českého takové příčiny jmenované jsau, aby se nimi, jak by co případnosti jedné každé věci neb příhody s sebau přinášely, řídilo a spravovalo.“²⁰²

---

²⁰¹ Čl. O. XXVII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 422.

²⁰² Tamtéž.

3.1.1.2. Zákonná posloupnost²⁰³

Obnovené zřízení zemské z roku 1627 ve znění Deklaratorií a Novel z roku 1640 upravovaly pod rubrikou „O nápadích statků lidí bez pořízení z světa sešlých“ zákonnou posloupnost, která se v českých zemích stala poprvé druhořadou,²⁰⁴ když přednost získal kšaft a pokud tomu nebylo, delačním důvodem se stalo vedle pokrevního příbuzenství také manželství.

V obnoveném zřízení zemském se setkáváme s ustanovením, které představovalo legální definici pojmu „nápad“²⁰⁵: „Nápad jest vstaupení aneb vkročení do statku, jmění neb práva a spravedlnosti jiného, kterýby bez pořízení statku svého z tohoto světa vykročil, a hned jeho statek připadá druhému totiž na toho, na kohož nápad statku svědčí. A ti se rozumí, že jsou bez pořádného kšaftu z tohoto světa sešli: Kteří o statku svém dokonce nic nekšaftovali; aneb žeby někdo kšaft učině, ten nepořádně a proti právu udělal; jako také kdyby kšaft z příčin hodných vedle práva k zrušení a k zdvižení přišel; aneb byť pak i pořádně a podle práva kšaft učiněn byl, dědictví však a statku žeby podle znění téhož kšaftu uято nebylo.“ Pojem „nápad“ se vztahoval pouze k zákonné posloupnosti.²⁰⁶

Další ustanovení připomíná Vladislavské privilegium z roku 1497,²⁰⁷ kterým byla zákonná posloupnost rozšířena i na oddělené příbuzné, a to v neprospěch odúmrtního práva v neprospěch královské komory, a které, jak vyplývá z tohoto ustanovení, bývalo někdy vykládáno jako zrušení tohoto práva, což dokládá skutečnost, že se zde proti takovému výkladu král ohrazuje. „Však nicméně od práva, do komory Naší královské náležejícího... sobě odniti dáti neráčíme protož nápady dědičné, jakž možné bylo, dle přirozeného práva zřídívše, nadepsané někdy krále Vladislava privilegium na tento způsob vysvětlovati a

²⁰³ V případě zákonné posloupnosti vycházím zejména z ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. Dědické zemské právo v české historii. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013, s. 94-104; SÝKORA, A. Proměny zemského dědického práva po roce 1927. In: KNOLL, V., BERÁNEK, P. (eds.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 251-260 a SÝKORA, A. Intestátní posloupnost podle Obnovených zřízení zemských z roku 1627. In: KNOLL, V. (ed.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2009-2010*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 305-317.

²⁰⁴ Dle A. Sýkory „Snad s výjimkou „povinného“ dílu, jestliže tento institut, který omezuje testamentární svobodu, považujeme za součást systému intestátní posloupnosti.“ SÝKORA, A. Intestátní posloupnost podle Obnovených zřízení zemských z roku 1627. In: KNOLL, V. (ed.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2009-2010*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 305.

²⁰⁵ Čl. O. XXIX. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 424.

²⁰⁶ V předcházející době byl používán v několika významech a to jako 1. dědická posloupnost, 2. dědický podíl, 3. odúmrtí, 4. nárok, 5. námitka. Viz ROUČKA, B., RŮŽIČKA, V. *Pracovní heslář českého právně historického terminologického slovníku*. Praha: ÚSP ČSAV, 1975, s. 321.

²⁰⁷ Čl. O. XXX., věta první Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 426.

vztahovati.²⁰⁸ V případě odúmrti došlo k jejímu zásadnímu omezení, neboť ustanovením bylo dále stanoveno: „...a tak již budaucně, na které by nápad těch statkův, jenžby,...bez porizení neb učinění kšaftu z světa sešli, jíti měl, pět rozdílných počtův²⁰⁹ milostivě nařizovati ráčíme.“²¹⁰

Další ustanovení obsahovaly řád intestátního práva, tj. jak měli dědici nastupovat do dědických práv pro případ, že neexistovala právoplatná závěť. Obnoveným zřízením zemským došlo k zavedení pěti dědických tříd. První třídu tvořili přímí příbuzní, stojící na linii sestupné (descendenti); druhou třídu všichni přímí příbuzní, stojící na linii vzestupné (ascendenti); třetí třídu příbuzní v pobočné linii (kolateráti), čtvrtou třídu manželé mezi sebou a pátou třídu tvořila královská komora.²¹¹

První třída

Posloupnost v linii přímé, sestupné v první třídě byla stanovena v čl. O. XXXII. až O. XXXIV. Obnoveného zřízení zemského a v čl. K. k. 3 až K. k. 14 Deklatorií a Novel. V tomto případě je nutno odlišit, zda šlo o posloupnost po otci nebo po matce.

V případě intestátní posloupnosti po otci veškerý majetek dědili synové rovným dílem. Kdyby po některém ze zemřelých synů zůstali vnukové mužského pohlaví současně se syny žijícími, dědili rovným dílem to, co by náleželo jejich otci. Kdyby zůstali jen vnukové po synech oddělených, dědili všichni rovným dílem. Kdyby zůstali jen vnukové po synech neoddělených, dědili rovným dílem to, co by příslušelo jejich otci.

Dcery a vnučky měly nárok na vybytí věnem.²¹² Pokud nebylo synů, nastupovaly dcery, popř. vnučky, dcery to jak po synech, tak i po dcerách zůstavitelových.²¹³

„Však co se dětí ženského pohlaví od synů dotýče, ty nemají nápadu před dcerami míti, nýbrž s dcerami jure representationis in stirpem tolikéž tj. všechny tolik, co by měl otec jejich sám byl na svůj díl měl, děditi.“²¹⁴ Jestliže nebylo synů ani vnuků dědily veškerý

---

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tj. pět dědických tříd.

²¹⁰ Čl. O. XXX., věta první Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 426.

²¹¹ Čl. O. XXXI. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 426.

²¹² Čl. O. XXV. a XXXIII., P. XVII. a P. XX., OZZ; čl. Kk. 4-6 Dek.

²¹³ Čl. O. XXXII. OZZ; Kk. 7-9 Dek.

²¹⁴ Čl. K. k. 7. Dek.

majetek rovným dílem dcery. Kdyby po některé ze zemřelých dcer zůstali vnukové obojího pohlaví, dědili rovným dílem to, co by příslušelo jejich matce. Kdyby po zůstaviteli zůstali jen vnukové po dcerách, dědili všichni rovným dílem bez rozdílu pohlaví.

V případě zákonné posloupnosti po matce, bylo třeba rozlišovat, zda jde o majetek nemovitý nebo majetek movitý matky. Zákonná posloupnost po matce byla vyjádřena následovně:²¹⁵ Nemovitý majetek²¹⁶ dědili synové rovným dílem. Kdyby po některém ze zemřelých synů zůstali vnukové mužského pohlaví současně se syny žijícími, dědili rovným dílem to, co by příslušelo jejich otci. Pokud nebylo synů ani vnuků mužského pohlaví, dědili nemovitý majetek rovným dílem dcery. Kdyby po některé ze zemřelých dcer zůstali vnukové obojího pohlaví současně s tetami, dědili rovným dílem to, co by náleželo jejich matce. Kdyby zůstala jen vnoučata, dědila podle hlav rovným dílem bez rozdílu pohlaví.

Movitý majetek²¹⁷ dědili synové a dcery zůstavitelky rovným dílem bez rozdílu pohlaví. Kdyby po některé ze zemřelých dcer nebo synů zůstali vnukové obojího pohlaví současně se strýci a tetami, dědili rovným dílem to, co by náleželo jejich matce. Kdyby zůstala jen vnoučata, dědila podle hlav rovným dílem bez rozdílu pohlaví.

Výše uvedené se týkalo pouze manželských dětí. Nemanželské děti, jakkoliv by byl tento nedostatek následně zhojen, se nemohli stát zákonnými dědici nemovitého majetku. Nemanželské děti mohli ke své výživě nabývat pouze movitý majetek a to jen z titulu poslední vůle zůstavitele. Pokud by rodič takové opatření nečinil, rozhodl o výživě těchto dětí král nebo zemský soud. Kdyby nastala situace, že se syn nebo dcera od otce oddělili a připadala v úvahu sukcese spolu se syny a dcerami neoddělenými, muselo být započteno to, co oddělený potomek za života zůstavitele již obdržel. Dělo se tak dvojitým způsobem: 1. to co bylo poskytnuto, muselo být do dědictví vráceno nebo 2. z dědického podílu dotčeného musely být doplněny dědické díly ostatních; leda by zůstavitel výslovně v poslední vůli potomka takové povinnosti zprostil, ale musel přitom zachovat pro všechny nejméně jejich povinný díl. Plnění kolační povinnosti bylo možné vymáhat soudní cestou. Pokud by syn nebo dcera obdrželi od matky za jejího života peníze nebo nemovitý statek k výživě a použili

---

²¹⁵ Zejména čl. K. k. 10. a K. k. 11 Dek.

²¹⁶ Čl. O. XXXIV. OZZ; čl. Kk. 10 Dek.

²¹⁷ Kk. 20 Dek.

tohoto majetku k přípravě vlastních synů na život, kolační povinnost se na tuto sumu nevztahovala.²¹⁸

Ustanovením Obnoveného zřízení zemského bylo výslovně zrušeno pravidlo, dle kterého nebylo možné, aby dědili synové nebo dcery, které se stali řeholníky či řeholnicemi a stanovilo „Kdyžby se syn nebo dcera za živobytu otce svého v řád duchovní odevzdal neb odevzdala, aby potom otec povinen byl... Pakliby otec žádného kšaftu neučinil: tehdy ten syn nebo dcera... nápad míti a k němu přípuštění budou...“²¹⁹

Druhá a třetí třída

Posloupnost v linii přímé, vzestupné ve druhé třídě byla zakotvena v čl. O. XXXV. Obnoveného zřízení zemského. Tento článek představoval výraznou změnu oproti předcházející právní úpravě, neboť jím bylo překonáno staré pravidlo, které bylo vyjadřováno slovy „nápadové před se jsou, nikoliv zpátkem“.²²⁰ Podstatu změny vyjadřuje čl. O. XXXV. Obnoveného zřízení zemského následovně: „Za druhé, kdyžby žádný z linie dolů sstupující na živě nebyl: tehdy v předešlém Zřízení Zemském se nenachází, aby z linie nahoru vstupující jaký nápad míti měli...protož tomu milostivě chtíti ráčíme, když syn umře, aby otec s umrlého bratrem a bratra syny zároveň k nápadu právo měli.“

Z textu zároveň ale i vyplývá, že tato zásada směšuje třídu druhou s třídou třetí. To se ostatně nese textem dalších článků Obnoveného zřízení zemského tak i Deklaratorií a Novel.²²¹ Z tohoto důvodu jsou rozebrány obě třídy společně.

Zásady zákonné posloupnosti po synovi (bratrovi a strýci)

Zásady zákonné posloupnosti po synovi (bratrovi a strýci) se stanovovaly následovně: Kdyby někdo zemřel bez potomků, jeho nemovitý majetek dědil jeho otec a zůstavitelovi bratři po otci rovným dílem. Pokud nebylo takových bratrů pak jejich děti rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich otci nejdále ovšem v prvním stupni.

---

²¹⁸ Čl. K. k. 12 a K. k. 13 Deklaratorií a Novel.

²¹⁹ Čl. O. XLVI. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 436.

²²⁰ Tohoto pravidla se dotýkal již Karlův majestát v čl. 65. Viz JIREČEK, H. *Codex Iuris Bohemici*. II. 2. Praha 1870, s. 156.

²²¹ Viz čl. O. XXXV. až O. XLIII. Obnoveného zřízení zemského a čl. K. k. 16 až K. k. 31 Deklaratorií a Novel.

Kdyby nebylo otce, a bratrů po otci dědila nemovitý majetek zůstavitelova matka, její dcery, zůstavitelovi bratři polorodí a dcery po vlastním (po otci) bratru rovným dílem. Nebylo-li někoho ze sester nebo polorodých bratrů, dědily jejich děti rovným dílem z toho, co by náleželo jejich rodiči. Kdyby žily jen děti sester a polorodých bratrů, dědily narovno.²²²

Pokud by někdo zemřel bez potomků a jeho majetek byl pouze movitý, dědili ho zůstavitelův otec, matka, sestry a bratři bez rozdílu příbuzenství a rovným dílem. Nebylo-li některého ze sourozenců zůstavitelových, pak dědily jeho děti rovným dílem z toho, co by náleželo jejich rodiči.

V případě, že by někdo zemřel bez potomků a jeho majetek byl nemovitý i movitý, pak se movitý majetek rozdělil na tři díly a tyto díly se dědily následovně: a) jeden díl otci a bratrům po otci narovno; kdyby některý z bratrů nebyl živ, pak jeho synové dědili rovným dílem z toho, co by náleželo jejich otci; b) zbývající dva díly dědila matka, sestry a polorodí bratři; kdyby některá ze sester nebo polorodých bratrů nežili, pak jeho děti dědily rovným dílem z toho, co by náleželo jejich otci.

Pokud by nebylo otce ani bratrů po otci ani dětí po těchto bratrech, dědily veškerý movitý majetek matka, sestry a dcery a polorodí bratři narovno, pokud některý z kolaterálních příbuzných nežil, dědily jejich děti rovným dílem z toho, co by náleželo jejich rodiči. Pokud by žily jen takové děti, dědily narovno.

V případě, že by po zemřelém zbyly dluhy, byli dědici povinni je uhradit v poměru, v jakém se podíleli na dědictví movitém i nemovitém a to následovně: Dědic mužského pohlaví, pokud zdědil nemovitý majetek, odečetl poměrnou část k úhradě dluhu z podílů (dvou třetin) přímo a zastupoval všechny dědice před věřiteli. Matka, sestry, polorodí bratři a jejich děti byli povinni se na úhradě dluhů podílet až do výše toho, co se jim z movitého majetku zůstavitele (dvou třetin) dostalo.

Zásady zákonné posloupnosti po dceři (sestře a tetě)

Zásady zákonné posloupnosti po dceři (sestře a tetě) byly stanoveny následovně: Kdyby některá zemřela bez potomků, její nemovitý majetek dědil její otec a bratři bez rozdílu

---

²²² Čl. O. XXXV. OZZ; čl. Kk. 14-17 Dekl.

příbuzenství rovným dílem. Nebylo-li bratří pak jejich synové rovným dílem z toho, co by náleželo jejich otci nejdále ovšem v prvním stupni. Pokud by žili jen tito synové, dědili narovno.

Kdyby nebylo otce ani bratra, dědila matka s ostatními sestrami narovno. Nebylo-li sester, pak dědily jejich děti rovným dílem z toho, co by náleželo jejich matce.

Kdyby některé zemřela bez potomků, její movitý majetek dědil její otec, matka, bratři a sestry bez rozdílu příbuzenství rovným dílem, nebylo-li někoho z bratří nebo sester, dědily jejich děti rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich rodiči nejdále ovšem v prvním stupni.

Čtvrtá třída

Článkem o. XLVII. Obnoveného zřízení zemského a článku K. k. 37 až 43 Deklaratorií a Novel byla řešena posloupnost mezi manželi, tj. pro případ, že nebyla naplněna ani jedna z výše uvedených podmínek, tj.: „Umřel-liby kdo z mužského nebo ženského pohlaví, nemaje žádného nahoru ani dolů sstupující linie, ani v poboční linii v dotčeném vyměřeném desátém stupni, a byl ženatý tehdy v té a ve všech jiných případnostech zanechá se při těch manželských smlouvách a porovnáních, kteréž jsou manželi mezi sebou v přítomnosti dvou nebo tří počestných z stavu panského nebo rytířského osob učinili, jenž takové smlouvy rukami svými podepsali a pečetmi utvrdili anebo sice dckami zemskými ujistili“²²³

Jestliže někdo zemřel a nezanechal po sobě příbuzné nejdále do desátého stupně příbuzenství, (zůstavitel) nepamatoval v závěti na pozůstalého, majetkové poměry nebyly upraveny manželskou smlouvou, zůstavitel byl dostatečně majetný a pozůstalý dostatečně nemajetný, dědil jednu čtvrtinu veškerého zůstavitelova majetku pozůstalý manžel nebo manželka, pravidla upravující věno tím nebyla dotčena.²²⁴ Toto ustanovení pravděpodobně v praxi přineslo problémy s tím, jak určit, zda manželská smlouva existovala nebo ne, a kdo byl dostatečně nemajetný.²²⁵ Dle Deklaratorií a Novel bylo pak ještě stanoveno, že „Dále dotčené ustanovení také vysvětlovati ráčíme, že tento čtvrtý díl toliko v tom případě těm

---

²²³ Čl. O. XLVII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 436.

²²⁴ Srv. čl. O. XLIX. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 436.

²²⁵ ADAMOVIČ, K., SÝKORA, A. *Dědičné zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013, s. 102.

ženám vydán býti má, kdyby mezi manželi honestum ac justum matrimonium, poctivé a pořádné manželství bylo. Neb pokud by svou concubinam, souložnicí aneb zjevnou kurvou oddati se dal, tehdy takové, byť mezi nimi žádných smluv svatebních se nestalo, táž quarta vydávána býti nemá.²²⁶

Problematika existence manželské smlouvy byla řešena také zřízením zvláštních quaternů zemských desek s doporučením intabulace manželských smluv.²²⁷ Neexistence smlouvy měla být dokládána přísahou.²²⁸ Pokud šlo o sociální potřebnost, rozhodování bylo svěřeno zemskému soudu.²²⁹

Manželé mohli být zbaveni dědických nároků stejně jako děti. Navíc se tak mohlo stát, pokud manžel od manželky bez podstatné příčiny odešel a za života se s ní nesmířil, dopustil se cizoložství, usiloval o život své manželky, neprávem jí obžaloval z cizoložství před soudem, nebyl katolického náboženství, svou manželku z vězení nevysvobodil, ačkoliv to provést mohl. Toto pravidlo platilo i v případě manželky. Ta mohla být navíc zbavena dědických nároků, kdyby nerespektovala svůj vdovský stav.

Pátá třída – královská komora – odúmrt'

Statky, jejichž zesnulý majitel nezanechal žádné dědice, připadaly jako tzv. odúmrt' panovníkovi. Právo odúmrti bylo spojeno s panovnickou mocí od počátku.²³⁰ První zmínky o tomto právu pocházejí z 12. a 13. století. Tento institut byl pravděpodobně založen na původním knížecím pozemkovém regálu.²³¹ Širokému uplatnění tohoto práva zprvu bránily různé právní instituty, jako byl nedíl, poté testamenty, deskové zápisy nebo různé spolky, i když k některým z nich bylo zapotřebí souhlasu krále.²³²

---

²²⁶ Čl. K. k. 41 Deklaratorií a Novel.

²²⁷ Viz čl. K. k. 37 Deklaratorií a Novel.

²²⁸ Viz čl. K. k. 39 Deklaratorií a Novel.

²²⁹ Viz tamtéž.

²³⁰ Blíže ČELAKOVSKÝ, J. Právo odúmrtné k zpupným statkům v Čechách. *Právník*. 1882, roč. 21, s. 1-16, 73-89 a 109-128; RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava 1922, s. 49-56.

²³¹ Blíže ŽEMLIČKA, J. O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví. K rozsahu a kvalitě velmožské držby v přemyslovských Čechách. *Český časopis historický*. 2009, roč. 107, zejména s. 304.

²³² KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost a odúmrt' v českém středověkém právu zemském. In: KNOLL, V., BERÁNEK, P. (eds.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 138.

Ve svém údajném inauguračním diplomu z roku 1310 stanovil Jan Lucemburský, že v případě, kdy nejsou příbuzní do čtvrtého stupně „a nestala se,...se strany zemřelého zákonná dispozice jměním, teprve tehdy takto spadne jmění zemřelých na nás“. Podobně tak definoval nález z roku 1321, dle kterého kdo „svého zboží žádnému nezapiše, svobodu plnú maje, a přátel žádných nedielných nemá, to zboží právě a spravedlivě na krále přichází.“ Další nález z roku 1326 obdobně vyzněl, když stanovil, že na „krále každé dědictvie připadá, kteréž kto bez odporu a nárokov drží, a toho žádnému nezapiše, a v tom bez dědicův seřda, taková dědictvie a zboží všecka na krále spravedlivě připadají.“ Tyto nálezy zemského soudu byly převzaty i Viktorínem Kornelem ze Všehrd v jeho díle O práviech, sudiech i dskách země české knihy devatery.²³³

Jak dokládají prameny z konce 14. století, předmětem odúmrti se mohly stát pouze nemovitosti.²³⁴ Odumřelé statky se evidovaly u nejvyššího komorníka jakožto správce královských financí a od roku 1453 měl na starosti evidenci odumřelých statků královský prokurátor jakožto zástupce panovníkových zájmů. Prokurátor byl označován jako „procurator et commisarius devolutiomum per regnum Bohemie.“²³⁵

Na základě iniciativy královského prokurátora či jiného zjištění zahajoval řízení dvorský sudí. V jeho rámci byly statky zajištěny a zapsány do dvorských desek, kam byl zapisován celý provolací proces. Nato bylo vydáno prohlášení o odúmrti, které bylo uveřejněno ve městě, které se vyskytovalo nejbližše daným statkům. Provolání se provádělo čtením po tři tržové dny. Na základě této výzvy se mohli přihlásit dvorskému soudu osoby, které se domnívaly, že na provolávaný majetek mají právní nárok. Rozhodnutí o něm bylo pak na dvorském soudu, kde se spor řídil obdobnými pravidly, jako u zemského soudu.²³⁶

Odumřelé statky připadly na panovníka, resp. na královskou komoru. Dle *Maiestas Carolina* bylo stanoveno, že „kdykoli se nějaký obyvatel tohoto království, libovolného stavu či postavení, odstěhuje z nestálého života tohoto světa a nezanechá žádné potomky, kteří se

---

²³³ KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost a odúmrt' v českém středověkém právu zemském. In: KNOLL, V., BERÁNEK, P. (eds.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 137-138.

²³⁴ Tamtéž, s. 138-139.

²³⁵ RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava 1922, s. 53; BURDOVÁ, P. Desky dvorské. In: *Sborník archivních prací*. 1997, roč. 47, č. 1, s. 84.

²³⁶ KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost a odúmrt' v českém středověkém právu zemském. In: KNOLL, V., BERÁNEK, P. (eds.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 139.

podle zákona zrodili z jeho těla, všechny statky a dědictví, které náležely řečenému zesnulému, v úplnosti přejdou na naši královskou komoru neboli pokladnu.“²³⁷

Král s těmito získanými statky zacházel zcela svobodně, odměňoval jimi své věrné na základě své úvahy, ale někdy i v souvislosti s jejich prosbou o konkrétní statek. Odúmrť se tak „často proměňují královskou štedrostí v soukromý prospěch věrných poddaných.“²³⁸ Dle *Maiestas Carolina* bylo dále stanoveno, že „je nečestné a nemístné horlivě žádat, co tu ještě není, a v marné naději si představovat, že se stávám pánem majetku druhého člověka, protože podle skrytého Božího soudu, podle osudu, jenž může přát jinému, bych mohl být rychle předstihnout.“²³⁹

Po husitských válkách, během kterých nebyly odúmrti provolávány mezi lety 1419-1437, zesílil tlak na omezení odúmrtí. V následujícím období se stavy snažily o udržení této svobody, avšak v tomto případě se jim moc nedařilo. Až od roku 1497,²⁴⁰ na základě rozhodnutí krále Vladislava Jagelonského „odúmrtie, kteréž jsou vždycky na krále přicházely, ty jsou již s krále na přátely přeneseny“;²⁴¹ připadaly komoře již jen statky bezdědičné. Spory o dědické právo se pak před dvorským soudem projednávaly jako spory pŕuhoné.²⁴²

Obnoveným zřízením zemským byla královská komora zařazena mezi dědice a to na pozici poslední, páté třídy. Institut odúmrtního práva se tak stal systematickou součástí pravidel zákonné posloupnosti. „Jestližeby pak kdo umřel a žádného by ani nahoru ani dolů sstupujícího, ani z poboční linie až do desátého stupně, jakž nahoře nařizeno a vyměřeno jest, nezůstalo, a jsauce v manželství, dotčená smlauva se nestala, ano také oznámené případnosti se nenacházely: tehdy byť se pak i čtvrtý díl, pokud by žádných dětí před rukami nebylo, tomu, jenž umrlého přečká, odevzдал, však nic méně všelijaké odumřelého manžela jmění (jinak) pozůstalé do Naši královské komory připadne.“²⁴³

²³⁷ Čl. 58 *Maiestas Carolina*. In: BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. (eds.). *Karel IV. Státnické dílo*. Praha 2003, s. 208.

²³⁸ Tamtéž.

²³⁹ Čl. 14 *Maiestas Carolina*. In: BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. (eds.). *Karel IV. Státnické dílo*. Praha 2003, s. 176-177.

²⁴⁰ KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost a odúmrť v českém středověkém právu zemském. In: KNOLL, V., BERÁNEK, P. (eds.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 141.

²⁴¹ Viz též čl. 480 Vladislavského zřízení zemského. In: KREUZ, P., MARTINOVSKÝ, I. (eds.). *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*. Praha 2007, s. 238-239.

²⁴² K tomu bliže BURDOVÁ, P. Desky dvorské. In: *Sborník archivních prací*. 1997, roč. 47, č. 1, s. 86-96.

²⁴³ Čl. O. L. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 438.

3.1.1.3. Obecná ustanovení o dědění

V Obnoveném zřízení zemském a v Deklaratoriích a Novelách se nachází také obecná ustanovení pro intestátní posloupnost, která řešila situace, které mohly z důvodů zákonné dědické posloupnosti nastat. Kdyby po sobě zůstavitel příslušný k vyšším stavům zanechal statky pod různými právy, měla být intestátní posloupnost posuzována dle těchto předpisů. Zemské dědické intestátní právo mělo v takové kolizi přednost před právem městským i všemi právy zvláštními a partikulárními.²⁴⁴

Obyvatelé cizích zemí nebyli k dědictví v Českém království a přivtělených zemí způsobilý pokud se nestali příslušníky české stavovské obce nebo nedokázali, že v jejich vlasti jsou obyvatelé Českého království připouštěni k dědictví, což nebylo na újmu povinnosti následně se stát české stavovské obce.²⁴⁵

Právní událost, kterou byla smrt zůstavitele, nebo právní jednání zůstavitele nebylo přitom podmínkou pro přístup do české stavovské obce. Kdyby v cizí zemi nebyli k dědictví připuštěni obyvatelé Českého království anebo byli sice připuštěni ale nuceni platit desátý nebo jiný díl z dědictví, stejného zacházení se mělo v Českém království dostat obyvatelům této cizí země.

Dědici byli povinni uhradit všechny dluhy, avšak pouze do výše jejich dědického podílu. „Komužby dědictvím, neb nápadem, nebo jakým odkázáním statek jakýkoliv přišel, jest povinen, všecky dluhy a závady toho, po komž mu statek připadl, svéstí a dluhy jeho vyvaditi, dokudž statku stačí, a víceji nic.“²⁴⁶

3.1.1.4. Problematika dědického práva žen v zemském právu

3.1.1.4.1. Věno

S dědickým právem se výrazně prolínal institut věna, řešící majetkovou situaci ženy v dané době. Právní postavení ženy v manželství vycházelo z kanonických zásad a

---

²⁴⁴ Čl. K. k. 36 Deklaratorií a Novel.

²⁴⁵ Čl. O. XLIII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 432; čl. K. k. 46 Deklaratorií a Novel.

²⁴⁶ Čl. O. XLVII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 436.

z představy, že je zcela podřízena moci svého muže, kterému do manželství také přináší věno. Za věno nevěsty se považoval majetek, peníze, statky, které žena přinášela do manželství, aby se staly majetkem muže, který s nimi mohl zcela neomezeně nakládat. Na věno měla nevěsta zákonný nárok a rodina jí je mohl odepřít pouze ze zcela mimořádných důvodů, např. když se vdávala bez souhlasu rodiny nebo proti její vůli, ztratila před svatbou panenství apod. Výše věna byla určována dohodou mezi ženichem a rodinou nevěsty a jeho hodnota byla pak zakotvena ve svatební smlouvě.²⁴⁷

Instituce tzv. vdovského věna vyvažovala tuto pro ženu nevýhodnou situaci. Vdovské věno se také zřizovalo ve svatební smlouvě a jeho cílem bylo ochránit majetkové zájmy ženy pro případ, kdyby manžel zemřel. Vdovské věno tvořil majetek, který připadal z majetku manžela manželce po jeho smrti. Jeho hodnota se stanovila v poměru dvaapůlkrát více než bylo věno nevěstino. Vdovské věno se zajišťovalo zřízením zástavního práva k majetku manžela ve prospěch manželky nebo zápisem do zemských desek. Někdy se také zajišťovalo tzv. vnesením, což představovalo uvedení manželky na statek hned po svatbě s tím, že tento majetek pak sloužil jako zástava na vdovské věno.²⁴⁸

Právo chránilo manželku i před neuváženým nebo případně vynuceným se vzdáním věna vdovského ve prospěch manžela. V tomto případě se vycházelo z představy, že žena, která je v moci muže, nemá možnost se svobodně rozhodovat a chybí jí jeden ze základních předpokladů platnosti jakékoliv smlouvy, v tomto případě např. darovací. Každý právní úkon manželky ve prospěch manžela za trvání manželství byl právně neplatný, pokud se této neplatnosti žena výslovně dovolala. Pokud po smrti svého manžela prohlásila: „cožkoliv jsem dala, dala jsem jako vězeň muže svého“, bylo její dřívější jednání neplatné a ženě z něho nevyplývaly žádné závazky. To platilo, když se za trvání manželství zaručila za dluhy svého manžela.²⁴⁹

Problematiku věna řešilo Obnovené zřízení zemské v rubrice „O věnách a jiných právních věcech, manželství se dotýkajících.“²⁵⁰ Věno se uzavíralo na základě svatební nebo

---

²⁴⁷ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 77.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 77-78.

²⁵⁰ Čl. M. XXVII. až M. XLVI. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Tempského, 1883, s. 384 an.

věnné smlouvy, a to před nebo po uzavření manželství.²⁵¹ Smlouvu mohli uzavírat ženich s nevěstou, ale také rodiče, poručníci nebo příbuzní obou.²⁵²

Ze strany nevěsty tak vznikala závazek vůči manželovi, jehož obsahem bylo poskytnout nějakou sjednanou hodnotu. Manželovi ale také vznikala povinnost, a to obvěnění. Dle ustanovení Obnoveného zřízení zemského pro budoucího manžela bylo stanoveno, že „Každý ženich, což v věně přijímá, má proti tomu třetinou veyš obvěniti; jakož když se mu věnuje 1000 kop grošův českých, tehdy proti tomu má on zase obvěniti 1 500 kop grošův českých. Což obojího, jak věna, tak obvěnění v jedné sumě spolu činiti 2 500 kop grošův českých...“²⁵³

3.1.1.4.2. Kšaft

Podle Obnoveného zřízení zemského mohla žena kšaftovat stejně jako muž. Její dispoziční právo s majetkem pro případ smrti bylo oproti dřívějšímu období ale již omezenější. Dříve totiž mohla žena odkázat celý svůj majetek komukoliv.

Dle ustanovení Obnoveného zřízení zemského měla povinnost majetek rozdělit na dva díly, první přikázat přednostně svým manželským synům a druhý komukoliv: „Co se matky dotýče, ačkolivěk až podnes ona, cožkoliv svého měla, komu se jí koliv vidělo, odkázati mohla, ale poněvadž slušné jest, aby také od ní, jako od otce, nětco dětem jako povinný a přirozený díl zanecháno bylo: protož milostivě chtíti ráčíme, aby jedna každá máť dětem svým pořádným v manželství pořádném splozeným půl dílu jmění svého odkázala, druhý pak díl, komu by se jí dobře líbilo, kšaftovala. A jakož otec pro zachování svého rodu, jak podle toho Obnoveného Našeho Zřízení Zemského, tak také i předešlého, nehmovité statky synům před dcerami zanechati má: ale poněvadž v tom s strany matky žádného rozmyšlení není, může ona tu polovici, místo náležitého přirozeného dílu jmenovanau, mezi nimi podle libosti rozdělit.“²⁵⁴

---

²⁵¹ V případě této problematiky vycházím zejména z ADAMOVÁ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013, s. 106-112.

²⁵² Čl. M. XXXII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 386.

²⁵³ Čl. M. XXXIII. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 386.

²⁵⁴ Čl. O. XXVI. Obnoveného zřízení zemského. JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883, s. 422.

3.1.1.4.3. Zákonná posloupnost

Dle Obnoveného zřízení zemského se mohla žena ocitnout v celé řadě pozic, jak na straně zůstavitele, tak na straně dědice. Dědit mohla po otci, matce, sourozenci, po dětech, popř. dalších příbuzných. V jednotlivých třídách vznikala tak řada kombinací.²⁵⁵

V případě první třídy:

- jestliže nebylo synů ani vnuků, dědily veškerý majetek po otci rovným dílem dcery. Kdyby po některé ze zemřelých dcer zůstali vnukové obojího pohlaví, dědili rovným dílem to, co by příslušelo jejich matce;
- kdyby po zůstaviteli zůstali jen vnukové po dcerách, dědili všichni rovným dílem bez rozdílu pohlaví;
- kdyby po některé ze zemřelých dcer vnukové obojího pohlaví současně s tetami, dědili rovným dílem to, co by příslušelo jejich matce;
- kdyby zůstala jen vnučata, dědila podle hlav rovným dílem bez rozdílu pohlaví;
- movitý majetek zůstavitelky dědili její synové i dcery rovným dílem bez rozdílu pohlaví;
- kdyby po některé ze zemřelých dcer nebo synů zůstali vnukové obojího pohlaví zároveň se strýci a tetami, dědili rovným dílem to, co by příslušelo jejich matce;
- kdyby zůstala jen vnučata, dědila podle hlav rovným dílem bez rozdílu pohlaví.

V případě druhé třídy:

- kdyby nebylo otce a bratrů po otci, dědily nemovitý majetek zůstavitelova matka, její dcery, zůstavitelovi bratři polorodí a dcery po vlastním bratru rovným dílem;
- nebylo-li někoho ze sester nebo polorodých bratrů, dědily jejich děti rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich rodiči. Kdyby žily jen děti sester a polorodých bratrů, dědily narovno;
- kdyby někdo zemřel bez potomků a jeho majetek byl pouze movitý, dědil ho zůstavitelův otec, matka, sestry a bratři bez rozdílu příbuzenství a rovným dílem;
- nebylo-li některého ze sourozenců zůstavitelových, pak dědily jeho děti rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich rodiči;
- kdyby někdo zemřel bez potomků a jeho majetek byl nemovitý i movitý, pak se movitý majetek měl rozdělit na tři díly a tyto díly se dědily takto: jeden díl otci a

---

²⁵⁵ V případě těchto kombinací v jednotlivých třídách cituji ADAMOVIČ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2013, s. 110-112.

- bratrům po otci narovno; kdyby některých z bratrů nebyl živ, pak jeho synové dědili rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich otci. Zbývající dva díly dědili matka, sestry a polorodí bratři; kdyby některé ze sester nebo polorodých bratrů nežili, pak jeho děti dědily rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich otci;
- kdyby některá zemřela bez potomků, její nemovitý majetek dědil její otec a bratři bez rozdílu příbuzenství rovným dílem, nebylo-li bratří pak jejich synové rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich otci nejdále ovšem v prvním stupni. Pokud by žili jen tyto synové, dědili narovno;
  - kdyby nebylo otce ani bratra, dědila matka s ostatními sestrami narovno;
  - nebylo-li sester, pak dědily jejich děti rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich matce;
  - kdyby některé zemřela bez potomků, její movitý majetek dědil její otec, matka, bratři a sestry bez rozdílu příbuzenství rovným dílem, nebylo-li někoho z bratří nebo sester, dědily jejich děti rovným dílem z toho, co by příslušelo jejich rodiči nejdále ovšem v prvním stupni.

V případě třetí třídy:

- jestliže někdo zemřel a nezanechal ani bratra po otci, ani jeho synů, ani sester po otci, dědil nejbližší příbuzný po otci mužského pohlaví, nebylo-li takového, pak nejbližší příbuzná po otci;
- jestliže někdo zemřel a nezanechal žádných příbuzných po otci, dědil nejbližší příbuzný po matce mužského pohlaví, nebylo-li takového, pak nejbližší příbuzná po matce.

V případě čtvrté třídy:

- zavedením této třídy došlo k zavedení zákonné posloupnosti mezi manželi. V tomto případě platila pro ženy obecná pravidla výše uvedená.

3.2. Městské dědické právo

Dědické městské právo v tomto sledovaném období se nadále řídilo Koldínovým zákoníkem z roku 1579 (viz výše).

3.2.1. Problematika dědického práva žen v městském právu

Právo městské znalo podobná právní pravidla jako právo zemské (viz výše). Manželství podle městského práva bylo definováno jako „pořádné spojení osoby mužské s osobou ženskou, obsahující jich spolu s sebou životem obcování.“ I když městské právo vycházelo z obecné snubní svobody, tj. že každý měl svobodnou vůli i právo uzavřít sňatek, přece jen podmiňovalo uzavření manželství souhlasem rodičů. Pokud by toho snoubenci nedbali, pozbývali nárok na dědictví po rodičích.²⁵⁶

Také v městském právu bylo základní institucí při sňatku věno. Věno se zřizovalo stejně jako v zemském právu. Avšak vdovec zde musel zřizovat vdovské věno v trojnásobné výši proti ženichovi, který byl ještě svobodný. Pokud do roka od uzavření sňatku žena zemřela, zůstaly muži jak věno, tak celá výbava. V případě kdy tak zemřel manžel, bylo ženě její věno vráceno, i obvěnění a vše, co do manželství vnesla. Po svém manželu dědila žena jednu třetinu jeho majetku, stejně jako muž. Žena mohla ale tento nárok v případě, když se dopustila cizoložství.

---

²⁵⁶ MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995, s. 78.

4. Dědické právo v 19. století

4.1. Všeobecný zákoník občanský (1811)

Dědické právo ve Všeobecném občanském zákoníku (dále jen VOZ) bylo upraveno v hlavě osmé až šestnácté.²⁵⁷ Z toho je zcela patrné, že k úpravě dědického práva byla věnována značná pozornost.

4.1.1. Dědické právo a dědictví

Ve Všeobecném občanském zákoníku byla zakotvena definice dědického práva a dědictví.²⁵⁸ Dědické právo je zde chápáno jako „výlučné právo ujmout se držby celé pozůstalosti nebo její části, určené k poměru k celku (např. poloviny, třetiny). Jest to věcné právo, které působí proti každému, kdo si chce přisvojit pozůstalost.“²⁵⁹ Osoba, která měla dědické právo, byla zákonem označena za dědice, a pozůstalost vzhledem k dědici se nazývala dědictvím.

4.1.2. Dědická způsobilost

Způsobilost dědit majetek po zůstaviteli měly osoby, které měly podle zákona právo nabývat majetek.²⁶⁰ Pro určení dědické způsobilosti, byl rozhodný okamžik smrti zůstavitele.²⁶¹ Dědit mohly jak osoby fyzické, tak osoby právnické, dokonce i duchovní korporace.²⁶² Zákonem též byly stanoveny důvody nezpůsobilosti dědit.

Za nezpůsobilé byly zákonem označeny osoby, které se dopustily zločinu. V tomto případě byla stanovena pak ale výjimka v tom smyslu, že tomu bylo pouze do té doby, dokud nešlo z okolností usoudit, že mu zůstavitel prominul.²⁶³ Dále osoby, které k projevu poslední vůle donutily nebo lstivě svedly, nebo zabránily projevu, resp. změně poslední vůle anebo ji potlačily.²⁶⁴ Osoby, které se dopustily cizoložství nebo krvesmilstva na základě prohlášení

---

²⁵⁷ §§ 531-858 VOZ.

²⁵⁸ Hlava 8,

²⁵⁹ § 532 VOZ.

²⁶⁰ § 538 VOZ.

²⁶¹ §§ 536 a 545 VOZ.

²⁶² § 539 VOZ.

²⁶³ § 540 VOZ. Ustanovení je ve znění § 63 třetí dílčí novely VOZ, císařské nařízení č. 69/1916 ř.z.

²⁶⁴ § 542 VOZ.

poslední vůle.²⁶⁵ Provdala se manželka, aniž by vyčkala lhůt zákonem stanovených,²⁶⁶ pak ztratila to,²⁶⁷ co jí bylo zanecháno dědickou smlouvou nebo testamentem jejího zemřelého manžela.

4.1.3. Účinky přijetí dědictví

Zákonem bylo stanoveno, že dědic jakmile přijal dědictví „představuje vzhledem k dědictví zůstavitele. V poměru k osobě třetí se pokládají oba za osobu jedinou.“ Dokud nebyla pozůstalost přijata dědicem, hledělo se na dědice tak, jako by byl v držbě zemřelého.²⁶⁸ Dědic dle zákona přejímal veškeré závazky, které by jinak musel plnit ze svého jmění zůstavitel. Zákonem stanovené peněžité tresty, za které ale ještě nebyl zemřelý odsouzen, na dědice nepřecházely.²⁶⁹ Jako břemeno váznoucí na dědictví, byly považovány útraty za pohřeb, přiměřeného místním zvyklostem, stavu a jmění zemřelého.²⁷⁰ V případě několika dědiců, bylo na ně hleděno, pokud šlo o jejich společné dědické právo, jako na osobu jedinou.²⁷¹

Dědicové měli ze zákona právo se dědictví zřeknout.²⁷² Toto ustanovení ve svém původním textu znělo: „Kdo může sám platně nakládati se svým dědickým právem, jest také oprávněn předem se ho zříci. Takové zřeknutí se působí také pro potomky.“ Toto ustanovení bylo pak třetí dílí novelou Všeobecného zákoníku občanského změněno následovně:²⁷³ „Kdo může platně nakládati se svým právem dědickým, může se ho také předem zříci smlouvou se zůstavitelem. K platnosti smlouvy je potřebí zřízení notářského spisu nebo osvědčení soudním protokolem. Nebylo-li smluveno nic jiného, působí takové zřeknutí se i proti potomkům.“

4.1.4. Testament²⁷⁴

Testament (závěť) byl pojímán jako „Pořízení, kterým zůstavitel zůstavuje jedné nebo několika osobám pro případ smrti odvolatelně svoje jmění, nebo jeho část, nazývá se posledním pořízením.“²⁷⁵

---

²⁶⁵ § 543 VOZ.

²⁶⁶ Lhůty byly stanoveny v § 120 VOZ.

²⁶⁷ Dle § 121 VOZ.

²⁶⁸ § 547 VOZ.

²⁶⁹ § 548 VOZ.

²⁷⁰ § 549 VOZ.

²⁷¹ § 550 VOZ.

²⁷² § 551 VOZ.

²⁷³ Ve znění § 54 třetí dílí novely VOZ, cisařské nařízení č. 69/1916 ř.z.

²⁷⁴ Hlava 9 VOZ.

²⁷⁵ § 552 VOZ.

Poslední vůli mohla sepsat pouze způsobilá osoba. Způsobilou osobou byla ta osoba, která nebyla zákonem prohlášena za nezpůsobilou.

Nedostatek věku

Za nezpůsobilou osobu byla považována zejména ta osoba, která byla mladší 14 let. Tyto osoby nemohly pořídit testament ani za spolupůsobení svého zákonného zástupce. Také osoby do 18 let byly ještě omezeny ve smyslu, že nemohly pořizovat testament jen ústně-protokolárně, tedy před soudem nebo notářem.²⁷⁶

Nedostatek přičetnosti

Testament nemohly dále pořizovat osoby z důvodu nedostatku přičetnosti. Projev, který se stal ve stavu zuřivosti, šílenství, blbosti nebo opilosti byl zákonem považován za neplatný.²⁷⁷ Jednalo se především o osoby, které byly zbaveny právní způsobilosti, nebo omezené v právní způsobilosti v důsledku duševní poruchy.

Marnotratnictví

Soudně prohlášený marnotratník mohl poslední vůli pořizovat „toliko o polovině svého jmění, druhá polovina připadne dědicům zákonným.“²⁷⁸

Podstatný omyl

V případě podstatného omylu zůstavitele činilo pořízení neplatné. Za podstatný omyl se zákonem chápala situace, když se zůstavitel zmýlil v osobě, kterou chtěl „obmyslit, nebo ve věci, kterou chtěl odkázat.“ Avšak pokud se ukázalo, že obmyšlená osoba nebo odkázaná věc byla jen nesprávně pojmenována nebo popsána, bylo ustanovení považováno za platné.²⁷⁹

Řeholní sliby

Také řeholníci neměli zpravidla právo pořizovat poslední pořízení. Zákonem však byly stanoveny výjimky. Pokud řád dostal zvláštní povolení, mohli jeho členové pořizovat testament. Další výjimkou bylo, když řeholníci byli ze slibů propuštěni, vystoupili-li pro zrušení řádu, ústavu nebo kláštera z jeho stavu, nebo měli takové postavení, že se podle

---

²⁷⁶ § 569 VOZ.

²⁷⁷ § 566 VOZ.

²⁷⁸ § 568 VOZ.

²⁷⁹ §§ 570-571 VOZ.

politických nařízení na ně již nehledělo jako na příslušníky řádu, ústavu nebo kláštera a mohli nabývat úplného vlastnictví.²⁸⁰

4.1.4.1. Vnější forma posledního pořízení

Zákonem bylo dále stanoveno, že poslední pořízení mohlo být jen v zákonem předepsaných formách. Rozeznávaly se dvě základní formy testamentu – řádná a mimořádná.

4.1.4.1.1. Řádné testamenty

4.1.4.1.1.1. Testament pořízený vlastnoručně

V případě tohoto testamentu, který se pořizoval písemně a beze svědků, musel být vlastnoručně podepsán. Aby se předešlo případným sporům, zákonem bylo pak pouze doporučeno udat den, rok a místo, kde se poslední vůle zřizuje.²⁸¹

4.1.4.1.1.2. Testament sepsaný jinou osobou²⁸²

Představoval další možnost pořízení poslední vůle zůstavitele. Zde ale zůstavitel musel vlastní rukou testament podepsat. Dále zůstavitel musel pak před třemi způsobilými svědky, z nichž alespoň dva museli být současně přítomni, výslovně prohlásit, že spis obsahuje jeho poslední vůli. Nebylo třeba, aby svědek znal obsah závěti, ale testament musel podepsat.

Text zákona zněl následovně: „Poslední vůli, kterou dal zůstavitel napsati jinou osobou, musí vlastní rukou podepsati. Musí dále před třemi způsobilými svědky, z nichž alespoň dva mají býti současně přítomni, potvrditi spis jako svou poslední vůli. Konečně musí se i svědci buď uvnitř nebo vně, vždy však na listině samé a nikoliv snad na obálku podepsati jako svědci poslední vůle. Není třeba, aby svědek znal obsah závěti“.

Toto ustanovení bylo pak změněno třetí dílčí novelou Všeobecného občanského zákoníku,²⁸³ které znělo „Poslední vůli, kterou zůstavitel dal napsati někým jiným, musí vlastní rukou podepsati. Dále musí před třemi způsobilými svědky, z nichž aspoň dva musí býti přítomni současně, výslovně prohlásiti, že spis obsahuje jeho poslední vůli. Konečně se musí také svědkové podepsati s doložkou, která nasvědčuje jejich poslání svědeckému, a to

---

²⁸⁰ § 573 VOZ.

²⁸¹ 578 VOZ

²⁸² § 579 VOZ.

²⁸³ Ve znění § 55 třetí dílčí novely VOZ, císařské nařízení č. 69/1916 ř.z.

uvnitř nebo vně, ale vždy na listině samé a nikoliv snad na obálce. Není třeba, aby svědek znal obsah závěti.“

Pokud zůstavitel neuměl psát, přicházelo v úvahu znamení ruky, které muselo být provedeno za přítomnosti všech tří svědků.²⁸⁴ V případě, že zůstavitel neuměl číst, tak jeden ze svědků, za přítomnosti zbývajících dvou, musel nahlas přečíst testament. Z předčítání byl ale vyloučen svědek, který psal poslední pořízení.²⁸⁵

Text zákona v tomto druhém výše uvedeném případě zněl: „Nemůže-li zůstavitel čísti, musí si dáti písemnost přečísti jedním svědkem za přítomnosti druhých dvou svědků, kteří do obsahu nahlédli, a potvrdili, že odpovídá jeho vůli. Pisatel poslední vůle může být zároveň vždy svědkem.“ Toto původní ustanovení bylo pak změněno třetí dílčí novelou Všeobecného občanského zákoníku,²⁸⁶ které pak znělo: „Nemůže-li zůstavitel čísti, musí si dáti spis přečísti jedním svědkem za přítomnosti druhých dvou, kteří do jeho obsahu nahlédli, a stvrdili, že se tento spis shoduje s jeho vůlí. Pisatel poslední vůle může ve všech případech být zároveň svědkem, nemůže-li však zůstavitel čísti, je vyloučen z předčítání spisu.“

4.1.4.1.1.3. Testament ústní

Všeobecný občanský zákoník připouštěl i ústní testament.²⁸⁷ Ten musel být pořízen tak, že před třemi svědky byla zůstavitelem ústně vyslovena jeho poslední vůle. Zákonem bylo doporučeno, aby svědkové všichni společně nebo každý zvlášť projev zůstavitele sepsali nebo co nejdříve dali zaznamenat.²⁸⁸

4.1.4.1.1.4. Testament soudní

Zůstavitel mohl pořídit ústní nebo písemný testament také před soudem. Písemný soudní testament spočíval v tom, že zůstavitel předal soudu testament pořízený vlastnoručně nebo testament sepsaný jinou osobou, jím a třemi svědky podepsán.²⁸⁹ V případě ústního soudního testamentu se jednalo o ústní prohlášení před soudem o poslední vůli zůstavitele, o čemž byl sepsán soudní protokol.²⁹⁰ Soud, který přijímal písemný nebo ústní testament, musel

---

²⁸⁴ § 580 VOZ.

²⁸⁵ § 581 VOZ.

²⁸⁶ Ve znění § 56 třetí dílčí novely VOZ, císařské nařízení č. 69/1916 ř.z.

²⁸⁷ § 584 VOZ.

²⁸⁸ § 585 VOZ.

²⁸⁹ § 587 VOZ.

²⁹⁰ § 588 VOZ.

být složen alespoň ze dvou přisežných soudních osob, z nichž jedné v místě, kde se poslední pořizování dělo, příslušel soudcovský úřad. Svědectví druhé soudní osoby, nikoliv však soudce, mohli nahradit také dva jiní svědci.²⁹¹

4.1.4.1.5. Otázka svědectví při posledních pořizováních

Svědky posledních pořizování nemohly být osoby mladší osmnácti let, dále osoby smyslů zbavených, slepí, hluchí nebo němí a osoby neznalé jazyka zůstavitele.²⁹² Svědkem nemohl být také ten, který byl odsouzen pro zločin podvodu nebo pro jiný zločin ze zjištěnosti.²⁹³ Kdo se nehlásil ke křesťanskému vyznání, nemohl být svědkem křesťanovy poslední vůle.²⁹⁴ Za nezpůsobilého svědka byl ze zákona považován také dědic a odkazovník, a zároveň jeho manžel, rodiče, děti, sourozenci nebo osoby ve stejném stupni sešvagřené a placení lidé domácí.²⁹⁵

4.1.4.1.2. Mimořádné testamenty

Všeobecný občanský zákoník znal i mimořádné testamenty,²⁹⁶ které byly pořizovány za mimořádných okolností. Jednalo se o testamenty pořizované na lodi, přičemž se mělo na mysli, že jde o námořní plavbu. Tento testament pozbyl platnosti za šest měsíců po skončení plavby.²⁹⁷ Dále se jednalo o testamenty pořizované v místech morové nebo podobné nákazy. Také i tento testament pozbýval platnosti po uplynutí šesti měsíců po skončení epidemie.²⁹⁸

V poslední řadě se jednalo o vojenské testamenty,²⁹⁹ především zřízené osobami, které sloužily na válečné výpravě a na válečné lodi. Tyto testamenty pozbývaly platnosti následovně: pokud šlo o jakoukoliv vojenskou osobu 6 měsíců po její vystoupení z činné služby; pokud šlo o vojenské osoby, které nebyly vojíny, 6 měsíců po prohlášení míru nebo po vyloštění; pokud šlo o jakoukoliv vojenskou osobu, jakmile byla propuštěna za trest.³⁰⁰

---

²⁹¹ § 589 VOZ.

²⁹² § 591 VOZ.

²⁹³ § 592. Toto ustanovení bylo pak zrušeno § 57 první dílejší novely VOZ, císařské nařízení č. 276/1914 ř.z.

²⁹⁴ § 593. Toto ustanovení bylo zrušeno císařským nařízením č. 9/1860 ř.z.

²⁹⁵ § 594 VOZ.

²⁹⁶ „O posledních pořizováních s úlevami“.

²⁹⁷ §§ 597 a 599 VOZ.

²⁹⁸ Tamtéž.

²⁹⁹ § 600 VOZ s odkazem na vojenské zákony.

³⁰⁰ Za první Československé republiky tato výše uvedená možnost byla zrušena, neboť nový služební řád československého vojska, který nabyl platnosti dne 1. října 1922, nepřevzal ustanovení o testamenech vojenských osob.

V případě těchto výše uvedených testamentů stačili jen dva svědci a nebylo ani třeba, aby byli přítomni společně.³⁰¹ Dle ustanovení zákona při posledních pořízeních, která se činila za plavby na lodi a v místech, kde panoval mor, nebo jemu podobné sdělné nemoci se za způsobilé svědky považovali i členové duchovního řádu, ženy a mladíci, kteří dovršili čtrnáctého roku. Novelizací Všeobecného občanského zákoníku bylo toto ustanovení změněno následovně:³⁰² „Při posledních pořízeních, která se činí za plavby lodí a na místech, kde panuje mor nebo jinak podobné nákazy jsou způsobilými svědky i osoby, které dosáhly roku čtrnáctého.“

4.1.5. Dědické smlouvy

Všeobecný občanský zákoník znal i tzv. dědické smlouvy, které bylo možné realizovat pouze mezi manžely. V tomto případě zákoník stanovil, že „Dědické smlouvy o celé pozůstalosti nebo o poměrném jejím dílu mohou býti platně sjednány jen mezi manžely.“³⁰³

Všeobecný občanský zákoník umožňoval manželům v jedné a téže závěti ustanovit za dědice sebe navzájem, případně společně s jinými dědici. Takovou závětí bylo také možné odvolat, přičemž z odvolání jedné strany nebylo možno usuzovat na odvolání druhé strany. To muselo být učiněno výslovně nebo samostatně.³⁰⁴

„Dědická smlouva nebyla na překážku tomu, aby žijící manžel mohl svobodně nakládat svým majetkem. Právo, které z této smlouvy vznikalo, předpokládalo smrt zůstavitele a nemohlo být smluvním dědicem, pokud ten nepřežil zůstavitele, na jiné osoby ani převedeno ani nemohlo z něho být požadováno zajištění za účelem budoucího dědictví.“³⁰⁵

Dědickou smlouvou se však manžel nemohl zcela vzdát práva činit poslední pořízení. K tomuto účelu byla vyhrazena čistá čtvrtina jeho majetku, která nesměla být zatížena ani povinným dílem jiné osoby ani jiným dluhem. O této volné čtvrtině mohl manžel pořídit

---

³⁰¹ § 598 VOZ.

³⁰² Ve znění § 58, první dílčí novely VOZ, císařské nařízení 276/1914 ř.z.

³⁰³ § 602 VOZ.

³⁰⁴ DVORÁK, J., MALÝ, K. a kol. *200 let Všeobecného občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2011, s. 503.

³⁰⁵ Tamtéž.

závěť, která musela být respektována. Pokud nedošlo k jejímu pořízení, pak k této čtvrtině neměl dědické právo smluvní dědic, ale intestátní dědicové.³⁰⁶

Dědická smlouva se nemohla zrušit jednostranným úkonem, a to proto, aby nedošlo k újmě druhého manžela, s nímž byla ujednána. Přes ustanovení dědické smlouvy zůstávala také vyhrazena práva nepominutelných dědiců, stejně jako by to bylo vůči závěti.³⁰⁷

4.1.6. Náhradní dědici a svěřenectví³⁰⁸

Všeobecným občanským zákoníkem bylo stanoveno, že „Každý zůstavitel může pro případ, že ustanovený dědic dědictví nenabude, povolati jiného, a když ani ten ho nenabude, druhého, a ve stejném případě třetí nebo také ještě několik náhradních dědiců. Toto ustanovení nazývá se obecným náhradnictvím.“³⁰⁹ Zůstavitel tedy mohl určit několik náhradníků, a to buď za sebou, nebo vedle sebe. Tzv. substituti za sebou byli náhradníci, když zůstavitel jmenoval libovolnou řadu po sobě jdoucích substitutů, přičemž vzdálenějšímu se mělo dostat dědictví jen tehdy, jestliže odpadli předchozí.

Za svěřenectví bylo zákoníkem chápáno, když zůstavitel mohl uložit svému dědici povinnost, aby dědictví, které přijal, přenechal po své smrti nebo v jiných určitých případech druhému ustanovenému dědici.“³¹⁰

Všeobecný občanský zákoník zakotvil také ještě tzv. rodinné svěřenectví,³¹¹ což bylo prohlášení o tom, že jmění je pro všechny budoucí nebo alespoň pro více rodinných potomků nezczitelným majetkem rodiny.³¹² Zákoník zároveň rozlišoval hlavní druhy svěřenectví. Za svěřenectví byly považovány buď primogenitura nebo majorát, nebo seniorát podle toho, zda „jeho zakladatel obmyslil posloupností buď prvorozeného ze starší větve nebo nejbližšího z rodiny podle stupně, z několika stejně blízkých však staršího věkem nebo konečně bez ohledu na větev staršího z rodiny.“³¹³ V pochybnostech se předpokládala spíše primogenitura

---

³⁰⁶ Tamtéž.

³⁰⁷ Tamtéž.

³⁰⁸ Hlava 10 VOZ.

³⁰⁹ § 604 VOZ.

³¹⁰ § 608 VOZ.

³¹¹ § 618 VOZ.

³¹² Toto ustanovení a další ustanovení týkající se svěřenectví, tj. §§ 619- 645, rozebírané dále v textu této práce byly zrušeny zákonem č. 179/1924 Sb., o zrušení svěřenectví.

³¹³ § 619 VOZ.

než majorát nebo seniorát a majorát opět spíše než seniorát.³¹⁴ V nich zákoník také stanovil dědickou posloupnost,³¹⁵ která měla jiný režim než zákonná dědická posloupnost.

U primogenitury nabývala svěřenectví mladší větev teprve po zániku větve starší, takže bratr posledního držitele musel ustoupit jeho synům, vnukům, pravnukům a dalším potomkům. Zakladatel mohl také pořádek dědické posloupnosti zcela obrátit, a povolat posledně zrozeného ze starší větve nebo nejmladšího ze všech větví nebo vůbec toho, který podle stupně byl nejbližším buď zakladateli svěřenectví, prvnímu nabyvateli nebo poslednímu držiteli. Pokud o tom zakladatel nevyjádřil určitě svou vůli, měl se větší zřetel brát k poslednímu držiteli než k zakladateli svěřenectví, a k prvnímu nabyvateli. Pokud zde bylo několik osob stejného stupně, rozhodoval vyšší věk.

Pokud zakladatel nařídil, že svěřenectví má připadnout vždy nejbližšímu z rodiny, rozuměl se jím ten, kdo podle obecné zákonné dědické posloupnosti byl nejbližším z mužského potomstva. Mezi několik stejně blízkých se rozdělil užitek svěřenectví, pokud nebyl z nařízení patrný opak. Jestliže někdo vedle svěřenectví pro prvorozenou větev druhé nebo více svěřenectví pro větev zrozené později, nabýval držitel prvního svěřenectví a jeho potomstvo teprve potom držby jiného svěřenectví nebylo-li v ostatních větvích potomků povolaných ke svěřenectvím, a svěřenectví zůstala spojena v jediné osobě jen potud, až opět vznikly dvě nebo více větví. Ženy dle zákona zpravidla nároku na svěřenectví neměly. Avšak pokud zakladatel výslovně nařídil, že po zániku mužského kmene mělo přejít svěřenectví na ženskou větev, stalo se tak podle pořádku předepsaného pro mužské potomstvo, ale mužští dědicové větve, která došla svěřenectví, přecházeli ženskou dědicu.

Zákoník mimo jiné také stanovil podmínky pro zřízení svěřenectví, odvolání zřízení svěřenectví, práva čekatelů, práva majitele a jeho povinnosti otázku zadlužení svěřenectví a způsoby zaplacení svěřeneckých dluhů, zrušení a zánik svěřenectví.

4.1.7. Odkaz a jeho podmínky³¹⁶

Zákoník rozlišoval mezi dědictvím a odkazem. Pokud byl někomu zůstaven nikoliv dědický podíl v poměru k celé pozůstalosti, nýbrž jen jednotlivá věc, jedna nebo několik věcí

---

³¹⁴ § 620 VOZ.

³¹⁵ §§ 621-626 VOZ.

³¹⁶ Hlava 11VOZ.

určitého druhu, suma nebo nějaké právo, nazývalo se to, co bylo zůstaveno, odkazem, byť i to podle hodnoty bylo největší částí pozůstalosti. Ten komu to bylo zůstaveno, se pak posuzoval nikoliv za dědice, nýbrž jen jako odkazovník.³¹⁷ Zákoníkem byly definovány podmínky odkazu: platný testament, způsobilý odkazovník a způsobilý objekt. K platnosti odkazu bylo nutno, aby byl platným posledním pořízením zůstavěn způsobilým zůstavitelem osobě, která byla způsobilá dědit.³¹⁸ Odkazy zpravidla připadly k tíži všem dědicům podle poměru jejich dědického podílu.

Zůstavitel mohl při odkaze stanovit náhradnictví obecné nebo svěřenecké.³¹⁹ Odkázat se mohlo vše, co náleželo do obecného obchodu, věci, práva, práce a jiná konání, pokud měly nějakou hodnotu.³²⁰ Zákoník obsahoval i zvláštní předpisy o odkazu, které se týkaly:³²¹ věci určitého druhu, věci určitých, věci cizích, pohledávek, věna, zaopatření, vychování nebo stravy, svršků, domácího nářadí, schránky, klenotů, skvostů a ozdob, zlata, stříbra, prádla, ekvipáže, hotovosti, o pojmenování dětí, příbuzných a služebných osob.

Odkazovník nabýval zpravidla práva na odkaz pro sebe a pro své nástupce hned po smrti zůstavitele.³²² Vlastnického práva k odkázané věci však nabýval dle ustanovení o nabývání vlastnictví.³²³ Odkaz jednotlivých pozůstalostních věcí a práv na ně se vztahujících, menší odměny pro služebné osoby a odkazy zbožné se mohly požadovat ihned, jiné odkazy ale teprve až po roce od smrti zůstavitele.³²⁴ Pokud byla odkázána jednotlivá pozůstalostní věc, náležející odkazovníku také ode dne smrti zůstavitele plynoucí úroky, vzešlé užitky a každý jinaký přírůstek. Naproti tomu ho postihovala také všechna břemena váznoucí na odkaze, i ztráta, jestliže se odkaz bez viny jiné osoby ztenčil nebo úplně zmařil.³²⁵ Pokud byla někomu odkázána částka splatná v opakujících se v každoročních, měsíčních a podobných lhůtách, nabýval odkazovník práva k celé částce, která připadala na tuto lhůtu, když se dožil i jen počátku lhůty. Přesto mohla být částka požadována, teprve až lhůta prošla. První lhůta začala běžet ode dne smrti zůstavitele.³²⁶

---

³¹⁷ § 535 VOZ.

³¹⁸ § 647 VOZ.

³¹⁹ § 652 VOZ.

³²⁰ § 653 VOZ.

³²¹ §§ 656-683 VOZ.

³²² § 684 VOZ.

³²³ Viz Hlava 5 VOZ.

³²⁴ § 685 VOZ.

³²⁵ § 686 VOZ.

³²⁶ § 687 VOZ.

Všeobecným občanským zákoníkem byla řešena situace uvolněného odkazu. Odkaz, který odkazovník nemohl nebo nechtěl, připadl náhradníku. Pokud nebylo náhradníka a bylo-li celým odkazem pamatováno na několik osob buď bez určení podílu, nebo výslovně rovným dílem, přibyl podíl, kterého jedna z nich nenabyla, ostatním právě tak, jako dědictví spoludědicům. Mimo tyto uvedené dva případy zůstal uvolněný odkaz v pozůstalostní podstatě.³²⁷

Zákoník také řešil problematiku dědicova práva, jestliže břemena vyčerpávaly podstatu nebo jí dokonce přesahovaly.³²⁸ Pokud bylo celé dědictví odkazy vyčerpáno, neměl dědic nárok na nic víc, než na náhradu nákladů, které učinil ve prospěch podstaty, a na odměnu přiměřenou své námaze. Pokud nebylo možné z pozůstalostní podstaty uspokojit všechny odkazovníky, zapravil se přede všemi ostatními odkaz zaopatření a odkazovníku náleželo zaopatření ode dne, kdy dědictví vzniklo.

Pokud pozůstalost nepostačila k zaplacení dluhů, jiných povinných nákladů a k zapravení všech odkazů, snížily se odkazy poměrně. Dokud existovala tato situace, nebyl dědic povinen zapravovat odkazy bez zajištění. Pokud ale odkazovníci již odkazy obdrželi, určila se srážka podle hodnoty, jakou měl odkaz v době přijetí, a podle užitků, které byly již z něho získány. Odkazovník se však i po přijetí odkazu mohl tomu vyhnout se přispěním tím, že odkaz nebo uvedenou hodnotu a získané užitky vrátil do podstaty, co do oprav a zhoršení se na něho hledělo jako na poctivého držitele.

4.1.8. Změna závěti, její zrušení a způsoby omezení poslední vůle³²⁹

Dle zákoníku mohl zůstavitel svou poslední vůli omezit výjimkou, na čas, příkazem nebo projevem úmyslu.³³⁰

4.1.8.1. Výjimka

Zákoník rozlišoval výjimku na kladnou nebo zápornou podle toho, vztahovala-li se na případ, že událost nastane, nebo na případ, že nenastane. Výjimka dále mohla být odkládací,

---

³²⁷ § 689 VOZ.

³²⁸ §§ 690-693 VOZ.

³²⁹ Hlava 12 VOZ.

³³⁰ §§ 696-712 VOZ.

pokud zůstavené právo nabylo účinnosti až po jejím splnění, nebo rozvazovací, pokud se zůstaveného práva při jejím splnění pozbylo.

Dále výjimky se rozlišovaly a dělily na nesrozumitelné, nemožné nebo nedovolené, možné a dovolené, na výjimky, že nedojde k sňatku, či se výjimka splnila za života zůstavitele. V případě nesrozumitelné výjimky se na ni zákonem pohlíželo tak, jako kdyby nebyly připojeny.

V případě nemožných nebo nedovolených výjimek bylo stanoveno, že ustanovení, kterým se někomu udělovalo právo s nemožnou výjimkou odkládací, bylo neplatné, byť i splnění výjimky se stalo nemožným teprve později a zůstavitel o nemožnosti zvěděl. Na nemožnou výjimku rozvazovací se hledělo tak, jako kdyby nebyla připojena. Výše uvedené platilo i v případě nedovolených výjimek.

Pokud byly výjimky možné a dovolené, bylo možné práva na nich závislého nabýt pouze přesným jejich splněním, ať již záviselo na náhodě, na vůli obdařeného dědice, odkazovníka nebo třetí osoby. Na výjimku, že dědic nebo odkazovník nesměl uzavřít manželství, aniž když dosáhl zletilosti, se hledělo tak, jako kdyby nebyla připojena. Pouze ovdovělá osoba, měla-li jedno nebo více dětí, musela výjimku splnit. Splnila-li se výjimka předepsaná v poslední vůli již za života zůstavitele, muselo se její splnění po smrti zůstavitele opakovat jen tehdy, když výjimka záležela v jednání dědice nebo odkazovníka, které jím mohlo být opakováno.

4.1.8.2. Doložení času

Pokud bylo nejisté, zda nastane nebo nenastane doba, na kterou zůstavitel omezil zůstavené právo, hledělo se na toto omezení jako na výjimku. Pokud byl čas takového druhu, že nastat musel, přecházelo zůstavené právo jako jiná nepodmíněná práva i na dědice osoby obdařené a pouze se odložilo odevzdání až na určenou lhůtu. Jestliže bylo zřejmé, že doba vyměřená v posledním pořízení nemohla nikdy nastat, bylo toto doložení času posuzováno jako připojení nemožné výjimky. Jen když se zůstavitel bezpochyby toliko zmýlil ve výpočtu času, určil se čas podle jeho pravděpodobné vůle.

4.1.8.3. Příkaz

V případě že zůstavitel zůstavil pozůstalost někomu s příkazem, posuzoval se tento příkaz jako rozvazovací výjimka, že se má právo na pozůstalost zmařit, pokud nebyl příkaz splněn. Pokud nešlo splnit příkaz přesně, byla stanovena povinnost se snažit, aby alespoň přibližně mu bylo co možná vyhověno. Nebylo-li ani to možné, obdržela přece obtížená osoba to, co jí bylo zůstavěno, pokud z vůle zůstavitele neplynul opak. Kdo se sám učinil neschopným splnit příkaz, pozbyl toho, co mu bylo zůstavěno.

4.1.8.4. Projev úmyslu

Pokud zůstavitel sice vyjádřil úmysl, k čemu pozůstalost určuje, avšak neuložil to za povinnost, nešlo obdařenou osobu nutit, aby pozůstalosti použila podle tohoto úmyslu.

Svou závět' mohl zůstavitel kdykoliv také změnit nebo zrušit. Pořízení poslední vůle bylo možné zrušit zřízením nového pořízení,³³¹ nebo dovětkem,³³² odvoláním³³³ a odmítnutím ze strany dědiců.

Dřívější závět' se rušila platnou závětí pozdější nejen co do ustanovení dědice, nýbrž i co do ostatních ustanovení, pokud zůstavitel v pozdější závěti zřetelně nevyjádřil, že dřívější má být zachována i tehdy, když se v pozdější závěti dědic povolává jen k části dědictví. Zbývající část pak nepřípadla dědicům ustanoveným v dřívější závěti, nýbrž zákonným dědicům. Pozdějším dovětkem se rušily dřívější odkazy nebo dovětky jen potud, pokud odporovaly tomuto pozdějšímu dovětku. V případě, že nešlo rozhodnout, která závět' nebo který dovětek byl pozdější, platily oba, pokud mohly vedle sebe obstát, a užilo se ustanovení o spoluvlastnictví dle Všeobecného občanského zákoníku.

Pokud zůstavitel chtěl své poslední pořízení zrušit, ale nechtěl učinit nové poslední pořízení, musel ho výslovně odvolat ústně nebo písemně, nebo zničit listinu posledního pořízení. Ústní odvolání soudního nebo mimosoudního posledního pořízení vyžadovalo tolik a takových svědků, jako bylo zapotřebí k platnosti ústní závěti. K písemnému odvolání se ale vyžadovalo, aby prohlášení bylo zůstavitelem vlastní rukou napsáno a podepsáno nebo alespoň podepsáno jím a dvěma svědky, jakých bylo zapotřebí k písemné závěti.

---

³³¹ § 713 VOZ.

³³² § 714 VOZ.

³³³ § 717 VOZ.

Odvolat závěť mohl zůstavitel také učinit mlčky. Zůstavitel v tomto případě musel v závěti nebo ve svém dovětku proříznout podpis, přerhnu nebo celý obsah vymazat. Pokud se výše uvedená porušení listiny stala jen náhodou, nebo se listina ztratila, nepozbývala poslední vůle své účinnosti, pokud se náhoda a obsah listiny prokázal jinak.

Text zákona v tomto případě zněl následovně: „Stala-li se uvedená poškození listiny jen náhodou nebo ztratila-li se listina, nepozbývá poslední vůle své platnosti, prokáže-li se jinak náhoda průvodními způsoby určenými v soudním řádě a obsah listiny způsobem, jak musí být prokázáno ústní poslední pořízení.“ Toto ustanovení bylo pak změněno třetí dílí novelou Všeobecného občanského zákoníku následovně:³³⁴ „Stala-li se zmíněná porušení listiny jen náhodou, nebo ztratila-li se listina, nepozbude poslední vůle své účinnosti, prokáže-li se náhoda a obsah listiny jinak.“

Dědicové mohli také pozůstalost ze závěti odmítnout. Pokud nechtěl nebo nemohl pozůstalost přijmout ani dědit ani náhradník, připadlo právo dědické zákonným dědicům. Ti byli povinni ale uposlechnout ostatních opatření zůstavitele. Pokud odmítli dědictví i oni, za dědice se poměrně pokládali odkazovníci.

4.1.9. Dědická zákonná posloupnost³³⁵

Všeobecným občanským zákoníkem byly stanoveny čtyři dědické třídy.

4.1.9.1. První třída

Do první třídy byly zařazeny zůstavitelovi děti a jejich potomci. Pokud měl zůstavitel manželské děti, připadlo jim celé dědictví. O dědictví se dělily stejným dílem. V případě, že některé dítě zemřelo, jeho podíl si rozdělily jeho děti, tedy zůstavitelovi vnuci, taktéž stejným dílem. Toto dělení se mohlo přesunout i na pravnuky, pokud nežil ani vnuk.

4.1.9.2. Druhá třída

Do druhé třídy byli zařazeni otec a matka, a jejich potomci, tj. zůstavitelovi sourozenci.³³⁶ Pokud žili oba rodiče, připadlo jim ve druhé třídě celé dědictví, které si rozdělili na poloviny. Pokud některý z rodičů již na živu nebyl, jeho podíl, tj. polovinu

---

³³⁴ Ve znění § 57 třetí dílí novely VOZ, císařské nařízení č. 69/1916 ř.z.

³³⁵ Hlava 13 VOZ.

³³⁶ § 731 VOZ.

dědictví si rozdělili sourozenci stejným dílem. V případě, zůstavitelovi rodiče v době smrti zůstavitele nebyli na živu, dědilo se celé dědictví mezi sourozence.

4.1.9.3. Třetí třída

Ve třetí třídě dědili zůstavitelovi dědové a báby a jejich potomci. Pokud zemřeli zůstavitelovi rodiče bez potomků, nabízelo se dědictví osobám patřícím do třetí třídy. Dědictví se poté rozdělilo na dva stejné díly. Polovina patřila otcovým rodičům a jejich potomkům, druhá polovina matčiny rodičům a jejich potomkům. Jestliže zemřeli z otcovy nebo matčiny strany oba rodiče, tedy děd i bába, a nebyli po dědovi ani po bábě této strany potomci, pak připadlo celé dědictví ještě žijícím dědovi a bábě z druhé strany. Dědění ve třetí skupině připadalo tedy pouze, pokud tu nebyli dědicové z první a druhé skupiny.

4.1.9.4. Čtvrtá třída

Ve čtvrté třídě dědili první pradědové a prabáby. Tedy pokud nebylo nikoho ve třetí skupině, dědili zůstavitelovi prarodiče.

4.1.9.5. Odúmrť

V případě že nikdo dědění nenabyl, tedy nebylo-li dědiců, pak dědictví připadlo státu jako odúmrť.³³⁷

4.1.9.6. Manžel, manželka – jejich postavení v rámci zákonné dědické posloupnosti

Dědění manželů a manželek bylo upraveno samostatně. Postavení manžela/manželky v rámci posloupnosti bylo zajímavě formulováno. Totiž vedle zůstavitelových dětí a jejich potomků dědil čtvrtinu pozůstalosti. Vedle zůstavitelových rodičů a jejich potomků nebo vedle dědů a báb polovinu pozůstalosti. Celé dědictví připadlo manželovi nebo manželce pouze tehdy jestliže nebylo zákonných dědiců první ani druhé třídy, ani dědů a báb, tedy prarodičů. Vyjma dědického podílu příslušely pozůstalému manželovi movité věci náležející k manželské domácnosti. V případě, že ale dědil v první skupině, tedy společně s dětmi, tak jen věci jeho vlastní potřeby.

---

³³⁷ § 760 VOZ.

Do dědického podílu manžela se připočítávalo to, co mu připadalo ze zůstavitelova jmění svatební smlouvou nebo dědickou smlouvou. Avšak svatební nebo dědická smlouva přicházela v úvahu jen potud, pokud obsahovala nařízení mortis causa.

Dle ustanovení všeobecného občanského zákoníku měl pozůstalý manžel,³³⁸ vedle ostatních příbuzných, nárok na dědictví po zůstaviteli, tedy zemřelém manželovi, ať již měl vlastní majetek či nikoliv, ovšem za předpokladu, že manželství nebylo z jeho vlastní viny rozvedeno. Do jeho dědického podílu se mu však započítávalo vše, co mu připadlo z majetku zemřelého manžela podle svatebních smluv, dědické smlouvy nebo posledního pořízení.

Zákoníkem byly rozlišovány tři možné situace dědění pozůstalým manželem. V případě prvním, pokud dědili potomci zůstavitele, náležel manželovi nárok na část pozůstalosti, přičemž výše dědického podílu spočívala právě na počtu dětí. Pokud se jednalo o tři a více dětí, náležel pozůstalému manželovi nárok na podíl odpovídající podílu každého dítěte. Pokud bylo dětí méně než tři, měl pozůstalý manžel nárok na čtvrtinu pozůstalosti. Avšak vlastnictví celé pozůstalosti zůstávalo dětem a pozůstalému manželovi náleželo tak jen právo doživotního užívání.

V případě druhém, dědili-li jiní zákonní dědicové než potomci, měl pozůstalý manžel nárok na čtvrtinu pozůstalosti bez ohledu na počet ostatních dědiců. V tomto případě ke svému podílu již nabýval vlastnické právo. V případě třetím, se jednalo o situaci, kdy nebyl žádný jiný zákonný dědic, a celé dědictví tak připadlo pozůstalému manželovi.

Tato ustanovení byla novelizována roku 1914,³³⁹ kdy se opět rozlišovaly tři možné situace zákonného dědického práva pozůstalého manžela. V případě, že dědili zůstavitelovi děti a jejich potomci, připadla pozůstalému manželovi čtvrtina dědictví a v případě, že dědili zůstavitelovi rodiče a jejich potomci nebo prarodiče, připadla pozůstalému manželovi polovina dědictví. V případě, kdy byli vedle prarodičů povoláni také jejich potomci, měl pozůstalý manžel nárok jak na svou polovinu dědictví, tak na podíl, který připadl těmto potomkům. Pozůstalý manžel dědil celé dědictví, pokud nebylo žádných zákonných dědiců první nebo druhé třídy, ani prarodičů.

---

³³⁸ §§ 757 až 759 VOZ, tj. dle původního znění těchto ustanovení.

³³⁹ Na základě první dílčí novely VOZ, císařské nařízení č. 276/1914 ř.z., tj. dle nového znění § 757 VOZ.

Vedle dědictví náležel pozůstalému manželovi přednostní odkaz movitých věcí náležejících k manželské domácnosti. Pokud ale dědily také děti zůstavitele, měl pozůstalý manžel nárok jen na věci nutné pro jeho vlastní potřebu.

Po novele nadále se manželovi započítávalo na jeho dědický podíl vše, co mu připadlo ze zůstavitelova jmění na základě svatebních nebo dědických smluv. Manžel, jehož vinou bylo manželství rozvedeno, neměl ani zákonné dědické právo ani nárok na zákonný přednostní odkaz. Pro odepření nároku na obojí stačila již okolnost, že zůstavitel před svou smrtí podal žalobu na rozluky nebo rozvod manželství pro vinu na straně druhého manžela a této žalobě bylo po smrti zůstavitele vyhověno.

4.1.9.7. Děti legitimované - jejich postavení v rámci zákonné dědické posloupnosti

Posloupnost legitimovaných dětí byla upravena v §§ 752-753 všeobecného zákoníku občanského. Zákoníkem bylo stanoveno, že děti nemanželské neměli stejná práva jako děti manželské,³⁴⁰ avšak umožňoval jejich legitimaci.³⁴¹ Tak se na děti, které byly zplozeny v neplatném manželství, hledělo jako na děti manželské, pokud byla později překážka neplatnosti manželství odstraněna nebo kdy alespoň jeden z manželů bez své viny o této překážce nevěděl.

Tyto děti byly v případě zákonné dědické posloupnosti v souladu se zákoníkem postaveny na roveň manželským dětem, vyloučeny z dědění ale byly v případě jmění, které podle nařízení rodinných bylo vyhrazeno pouze manželským dětem.³⁴² Po tomto dítěti měli dědické právo rovněž jeho rodiče, včetně toho, který o překážce manželství věděl, a jeho příbuzní.³⁴³

Zákoník dále umožňoval legitimaci dětí narozených mimo manželství,³⁴⁴ jestliže rodiče tohoto dítěte po jeho narození uzavřeli platné manželství. V tomto případě bylo dítě

---

³⁴⁰ Viz § 155 VOZ.

³⁴¹ Viz §§ 160-163 VOZ.

³⁴² Viz § 160 VOZ.

³⁴³ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Sv. I. Díl třetí. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 366.

³⁴⁴ V souladu s § 161 VOZ.

pro účely zákonné dědické posloupnosti ve stejném postavení jako děti manželské a dědické právo po něm měli i jeho potomci. I v tomto případě náleželo následně dědické právo po dítěti i rodičům dítěte a jeho příbuzným. Avšak dítě bylo považováno za manželské až okamžikem uzavření sňatku a z tohoto důvodu nemohlo odpírat např. prvorozenectví a práva s tím spojená jinému dítěti, které se narodilo mezitím v již platném manželství.³⁴⁵ Pokud bylo manželství uzavřeno až po smrti nemanželského dítěte, které po sobě zanechalo manželské potomky, platila legitimace pro tyto potomky.³⁴⁶

U nemanželského dítěte mohla být provedena legitimace také na základě vládního aktu.³⁴⁷ Takto legitimované dítě mělo zákonné dědické právo k pozůstalosti po otci a mělo stejná práva jako manželské děti, avšak jen v případě, že bylo legitimováno za tímto účelem a na žádost svého otce. Také otec, nikoliv však jeho příbuzní, dědili po takto legitimovaném dítěti a jeho manželských potomcích.³⁴⁸

4.1.9.8. Děti nemanželské - jejich postavení v rámci zákonné dědické posloupnosti

Posloupnost v případě nemanželských dětí, které nebyly legitimovány dle jednoho z výše uvedených způsobů, příslušelo v souladu s ustanovením Všeobecného občanského zákoníku,³⁴⁹ dědické právo po matce a matčiných příbuzných srovnatelné s právy manželských dětí. V případě tohoto dítěte nenastupovalo právo na zákonnou dědickou posloupnost po otci ani jeho příbuzných. Pokud nemanželské dítě zemřelo, napadalo dědictví jen na matku a její příbuzné. Otec a jeho příbuzní byli z dědické posloupnosti vyloučeni a to i v případě, kdy nemanželské dítě bylo otcem uznáno nebo bylo zjištěno otcovství soudem.³⁵⁰

---

³⁴⁵ Viz § 161 VOZ.

³⁴⁶ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Sv. I. Díl třetí. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 367.

³⁴⁷ Zákonná úprava této legitimace je obsažena v §§ 162, 753 a 756 VOZ.

³⁴⁸ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Sv. I. Díl třetí. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 367.

³⁴⁹ V souladu s ustanovením § 754 VOZ.

³⁵⁰ ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Sv. I. Díl třetí. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 367. Tamtéž, s. 369.

4.1.9.9. Osvojenci - jejich postavení v rámci zákonné dědické posloupnosti

Osvojenci a jejich potomci měli podle ustanovení Všeobecného občanského zákoníku při zákonné dědické posloupnosti stejná práva jako manželské děti,³⁵¹ a sice k majetku osvojitele, tj. toho, kdo je osvojil. Toto právo se neuplatňovalo vůči příbuzným osvojitele nebo jeho manželu, pokud nedal k osvojení souhlas. Osvojenci zároveň zůstávalo zákonné dědické právo k jmění jeho původní rodiny. Dědické právo osvojence šlo omezit nebo úplně vyloučit adopční smlouvou. Osvojitelé a jejich příbuzní neměli dědické právo po osvojenci.

V pozdější době byla celá úprava týkající se osvojení dle Všeobecného občanského zákoníku zrušena.³⁵² Dle nového právního předpisu došlo k úpravě dědického práva v případě osvojení v tom smyslu, že více méně zůstala stejná až na drobné úpravy.

Zákonem bylo stanoveno, že mezi osvojitelem a osvojencem a jeho potomky později narozenými nastává po právu stejný poměr, jako mezi rodiči a manželskými dětmi. Osvojencem a jeho potomci nabývali oproti osvojiteli všechny majetkoprávní nároky jako děti manželské. Na osvojencovi potomky, kteří zde již byli při ujednání smlouvy, se tento poměr vztahoval tehdy, pokud k tomu dali sami souhlas, a pokud nebyli svéprávnými, ustanoveným opatrovníkem se schválením soudu.³⁵³

Vůči členům osvojitelovy rodiny nevznikal osvojením žádný rodinný poměr a osvojencem a jeho potomci nenabývali žádné majetkoprávní nároky.³⁵⁴ Osvojencem a jeho potomci nepozbývali práv ve vlastní rodině. Měli ale nárok na výživu, pokud osvojitel nebyl sám s to, aby jim poskytoval slušnou výživu.³⁵⁵ Práva mezi osvojitelem a osvojencem a jeho potomky mohla být smlouvou i jinak upravena, ale nesměl se tím měnit účinek vytčený tímto zákonem,³⁵⁶ a ani se nezkracovala bez jeho souhlasu práva někoho jiného.³⁵⁷ Osvojitel osvojením nenabýval žádných majetkoprávních nároků oproti osvojenci a jeho potomkům.³⁵⁸

---

³⁵¹ Viz §§ 755 a 756 VOZ.

³⁵² Zákonem č. 56/1928 Sb. z. a n., o osvojení.

³⁵³ § 4, odst. 1 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n.

³⁵⁴ § 4, odst. 3 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n.

³⁵⁵ § 4, odst. 4 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n.

³⁵⁶ Vytčeným v § 3 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n.

³⁵⁷ § 5 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n.

³⁵⁸ § 6 zákona č. 56/1928 Sb. z. a n.

4.1.9.10. Odchyly v případě dědění

Na obecná ustanovení, která byla obsažena ve Všeobecném občanském zákoníku, navazovala celá řada zvláštních předpisů, které stanovily různé odchyly v případě selských statků a pozůstalosti duchovních.

4.1.9.10.1. Dědění selských statků³⁵⁹

Než přejdeme k dědění selských statků podle zvláštních a navazujících předpisů na Všeobecný zákoník občanský, je třeba se zmínit, že zformování specifických pravidel pro dědění selských statků má v českých zemích svůj původ v hospodářském a sociálním vývoji středověku. Již od těchto dob selský statek můžeme charakterizovat jako hospodářskou tak i právní jednotku.

Selský statek ve smyslu hospodářské jednotky byl tvořen pozemky s příslušným živým i mrtvým hospodářským inventářem, který vytvářel příjem na výživu vlastníka statku a jeho rodiny. Hospodářsky soběstačné, zejména, střední selské statky bez ohledu na svou pohyblivou výměru měly svůj význam i v rovině právní. Jakožto fiskální jednotky v dobách poddanství představovaly vyměřovací základ pro určení výše pozemkové daně. Tu odváděly pozemkové vrchnosti, které ji následně rozpočítávaly mezi jednotlivé poddané, obdávající jejich půdu. Odtud pak plynula snaha o udržení celistvosti středních selských statků, které se staly nedělitelnými soubory pozemků, které mohly být děleny právními jednáními mezi živými nebo pro případ smrti jen výjimečně se souhlasem zeměpána.

Úprava dědické posloupnosti ohledně selských statků byla až do reforem Marie Terezie v českých zemích ponechána jak v rukou pozemkové vrchnosti, které vycházely ze starých urbářů a právních obyčejů, tak v rukou měst, která vycházela z práva městského. Roku 1770 bylo pro Čechy vydáno nejvyšší rozhodnutí, které stanovilo pevná pravidla dědické posloupnosti do selských statků po vzoru městského práva.

Obecně lze říci, že selský statek měla převzít vždy jediná osoba, určená buď poslední vůlí zůstavitele, obyčejovým právem nebo se ho měl ujmout prvorozený potomek. V případě, že přejímatel nebyl k hospodaření na statku způsobilý, měl statek převzít nejzpůsobilejší z dědiců. Jelikož přejímatel získával statek v celku, byl povinen ustupující dědice vyplatit

---

³⁵⁹ Vycházím z SCHELLE, K., TAUCHEN, K. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. Sv. VI. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 327-329.

z ceny statku určené tak, aby bylo hleděno na přejímatelovu schopnost dále na statku řádně hospodařit.

Další změny v oblasti dědického práva a dědění selského statku nastaly na základě patentu č. 548/1786 Sb. z. s., kterým byla zavedena všeobecná dědická posloupnost pro všechny stavy, čímž došlo ke zrušení partikulárních stavovských předpisů, navazujících dědickou posloupnost. To však nezabránilo k vydání dvorských dekretů, které v období 1787 až 1790 upravily zvláštní pravidla pro dědickou posloupnost do selských statků.

Patent č. 72/1790 s. z. s. tento krátkodobý vývojový stav ovlivnil tak, že zrušil všechny své předchůdce a obnovil předpisy vydané před rokem 1787. Avšak patent č. 152/1791 Sb. z. s. pro Čechy nakonec ve věcech dědění selských statků zavedl platnost obecné zákonné posloupnosti. Z hlediska právní konstrukce dědické posloupnosti se v mnoha ohledech navázalo na předchozí právní vývoj. Selský statek opět přejímal jako celek pouze jediný dědic, který byl povinen vyplatit ustupující dědice. Osoba přejímatele byla obdobně jako v roce 1770 určena na základě poslední vůle zůstavitele nebo platilo pravidlo odevzdání dědictví nejstaršímu synu. Při určení pořadí mezi více dědici platila přednost starších dědiců před mladšími a mužských potomků před ženskými.

Ani revoluční rok 1848 v tomto nastíněném trendu nepřinesl zásadnější zvrát. I přes uplatnění některých principů hospodářského liberalismu, představujícího zejména zrušení rozdílů mezi jednotlivými formami vlastnictví a omezení dispozic s předměty v soukromém individuálním vlastnictví, nedošlo k okamžitému zániku principu nedělitelnosti půdy selských statků. Ministerské nařízení z roku 1850 totiž stanovilo, že převod půdy do výlučného a povinnosti vůči pozemkové vrchnosti nezatíženého vlastnictví bývalých poddaných při jejich vyvázání z poddanství neměl vliv na nedělitelnost této půdy.

Až koncem šedesátých let 19. století byla zavedena v českých zemích na základě celé řady zemských zákonů,³⁶⁰ vykonávajících rámcový říšský zákon č. 79/1868 ř.z., úplná volnost právní dispozice s půdou, včetně možnosti dělit pozemkové vlastnictví právními jednáními mezi živými i pro případ smrti. Avšak reálné dělení zemědělské půdy v průběhu dědického vypořádání mezi více dědiců bylo ale považováno za velmi problematický prostředek ničení

---

³⁶⁰ Pro Čechy zákonem č. 152/1869 čes. s.z., pro Moravu zákonem č. 25/1868 mor. s. z. a pro Slezsko zákonem č. 21/1868 slez. s. z.

jejího ekonomického potenciálu vedoucího k hospodářskému úpadku, zatímco na zřízení spoluvlastnictví dědiců bylo nahlíženo jako na překážku efektivního hospodaření.

Z výše uvedených důvodů byl proto roku 1889 přijat říšský zákon č. 52/1889 ř.z., který jednotlivým korunním zemím umožňoval zemským zákonem zavést nedělitelnost pozemkového vlastnictví omezením volné dispozice vlastníků selských statků, jakož i zamezit nadměrné akumulaci půdy jedinou osobou děděním.³⁶¹

V případě dědění selských statků se jednalo např. o zákon č. 52/1889 ř.z., kterým se zaváděly zvláštní předpisy o rozdělení dědictví při rolnických usedlostech střední velikosti.³⁶² Tento zákon se nevztahoval na statky, které byly stíženy svěřeneckým nebo manským svazkem (§ 2). Ustanovení tohoto zákona měly platnost při zákonné dědické posloupnosti vždy, při posloupnosti testamentární nebo z dědické smlouvy však jen, když zůstavitel ustanovil za příjemce statku osobu ve všeobecném zákoníku občanském mezi zákonné dědice pojatou, přičemž nebyl vázán ani zákonným, ani od zemského zákonodárství stanoveným pořadí (§ 3).

Pokud připadlo pozůstalé jmění statkového vlastníka několika osobám, mohl statek s příslušenstvím připadnout pouze jedné osobě, příjemci (hlavnímu dědici). Co se pokládalo za příslušenství, odkazoval tento zákon na ustanovení všeobecného zákoníku občanského (§ 4). Zákon také stanovil, že může být nařízeno, aby pozůstalý manžel bezprostředně po potomcích zůstavitele a před ostatními příbuznými byl povolán za příjemce. Dle zákona měly vlastní děti přednost před dětmi adoptovanými, manželské před nemanželskými. Legitimované děti byly postaveny na roveň manželským dětem (§ 5). Zůstavitel mohl přednost příjemce omezit, zrušit nebo v mezích práva k dílu povinnému ji rozšířit (§ 11).

Na statek, který byl ve vlastnictví několika osob, se ustanovení tohoto zákona nevztahovala. Z této zásady byly vyjmuty ty statky, které byly spoluvlastnictvím manželů a nacházely se v krajinách, pro které zemské zákonodárství stanovilo, že v případě smrti

---

³⁶¹ Vykonávací zákon byl reálně přijat jen pro Čechy. Zákon č. 68/1908 čes. s.z. tak do roku 1918 představoval poslední právní úpravu rolnického dědického práva a po roce 1918 se stal základem pro další vývoj této části dědického práva.

³⁶² Zákon č. 52/1889 ř.z., jímž zavádějí se zvláštní předpisy o rozdělení dědictví při rolnických usedlostech střední velikosti, ze dne 1. dubna 1889. Zákon celkem obsahuje osmnáct paragrafů. Vycházím z digitalizovaného znění zákona in TAUCHEN, J., SALÁK, P. *Říšská sbírka zákonů, Moravská sbírka zákonů (1849-1918)*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

jednoho manžela, pokud tomu poslední vůle zůstavitele nebo smlouvy nepřekážely, na živu pozůstalý manžel měl právo, převzít polovinu statku náležející do pozůstalosti § 14).

Zákon č. 52/1889 ř.z. jakožto zákon rámcový, obsahoval jen všeobecné zásady, které jakožto vykonávací předpis pro Čechy uvedl do praxe zemský zákon č. 68/1908 čes. s.z. do zákona č. 68/1908 čes. s.z. byla zakomponována legální definice rolnické usedlosti střední velikosti, kterou citovaný říšský zákon s ohledem na lokální podmínky v jednotlivých korunních zemích ponechal vykonávající legislativě.

V Čechách se za takovou usedlost považovaly rolnické statky s obytným domem, které dosahovaly stanovené míry čistého katastrálního výnosu a minimální výměry – minimální výnos sto korun při rozloze pozemku minimálně pěti hektarů a maximální výnos tisíc pět set korun bez ohledu na rozlohu. Podle „staronové“ zásady v zájmu předcházení úpadku středního rolnictva v důsledku drobení zemědělské půdy přejímal celý statek jediný dědic, a to spolu s příslušenstvím, určeným dle Všeobecného občanského zákoníku.

Z více dědiců povolaných na základě obecné zákonné posloupnosti určil osobu přejímatele buď zůstavitel, dohoda dědiců nebo subsidiárně zemské zákonodárství. Posloupnost jednotlivých dědických skupin byla tedy určena fixně obecní zákonnou posloupností dle všeobecného občanského zákoníku, přičemž zemské zákonodárství mohlo odlišným způsobem upravit přednost konkrétních osob v rámci jednotlivých dědických skupin. Přednost tak měli např. mužští dědicové před ženskými, starší dědicové téhož pohlaví před mladšími, bližší příbuzní před vzdálenějšími, děti pocházející z manželství před dětmi nemanželskými a adoptovanými, s výjimkou legitimovaných dětí, a nakonec při absenci zůstavitelova potomstva byl dědicem manžel.

Zákon také vymezoval okruh osob nezpůsobilých stát se dědicem. Do tohoto okruhu osob náleželi jednotlivci neschopní osobně hospodařit na statku z důvodu jejich fyzické, duševní nebo právní nezpůsobilosti. Dědicové, kteří již vlastnili jiné rolnické usedlosti střední velikosti nebo i větší, byli v pořadí za nemajetnými dědici, čímž se mělo zamezit nepatřičné akumulaci pozemkového vlastnictví u bohatých jednotlivců.

Z hlediska ochrany zájmů spoludědiců byl pak přejímatel zatížen povinností vyplatit nároky ustupujících dědiců. Do výše nezadlužené ceny pozůstalosti, určené dohodou dědiců

nebo soudem na základě znaleckého dokazování, se soudní cestou pozůstalostní jmění rozdělilo mezi ustupující dědice a přejímatele. Vyplacení závazků přejímatele vůči ustupujícím dědicům bylo možné zajistit zástavním právem. Zástavní právo mělo být vloženo do pozemkových knih zároveň s vlastnickým právem přejímatele ke statku v situaci, kdy ještě jeho závazky nebyly vyplaceny.

Přejímatel měl přitom ustupující dědice vyplatit nejpozději do tří let od převzetí dědictví. Majetkové zájmy ustupujících dědiců byly po dobu celých deseti let od úmrtí zůstavitele taktéž zajištěny předkupním právem a právem na rozdělení přebytku z ceny prodeje zděděného statku, přesahujícího cenu statku.

4.1.9.10.2. Dědění duchovních statků

Právní úprava dědění po duchovních rozlišovala mezi duchovními, kteří byli trvale ustanoveni při nějakém kostelu a těmi, kteří trvale ke kostelu ustanoveni nebyli. V prvním případě jednu třetinu jejich pozůstalosti dědil kostel, při kterém byli ustanoveni, druhou chudinské fondy a třetí třetinu jejich příbuzní. U duchovních, kteří nebyli ustanoveni trvale u konkrétního kostela, se dědictví rozdělilo na dvě části, jednu dědily chudinské fondy a druhou příbuzní.³⁶³

4.1.9.11. Povinný díl a jeho započtení³⁶⁴

Dle dnešní terminologie šlo o nepominutelné dědice. Za nepominutelné dědice označil Všeobecný občanský zákoník děti zůstavitele, a pokud jich nebylo, pak jeho rodiče. Pod pojmem děti se také chápali i vnuci a pravnuci, a pod pojmem rodiče i prarodiče. Všeobecný občanský zákoník nerozlišoval pohlaví nepominutelného dědice a v případě, že nemanželskému dítěti vzniklo legitimační dědické právo, nebylo rozdílu ani v dítěti manželském či nemanželském. Právě ta část dědictví, kterou měly výše uvedené osoby právo požadovat, byla označována jako povinný díl.

Okruh nepominutelných dědiců byl zákonem pevně stanovený a lze ho vnímat jako skupinu osob, které zákon pro jejich blízký vztah k zůstaviteli chránil pro případ, že by na ně

---

³⁶³ SCHELLE, K., TAUCHEN, K. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin*. Sv. VI. Plzeň: Aleš Čeněk, 2016, s. 324.

³⁶⁴ §§ 762-796, Hlava 14, VOZ.

zůstavitel ve svém posledním pořízení zapomněl nebo je snad záměrně opomněl. Nepominutelný dědic měl tak nárok na povinný díl za předpokladu, že by mu náleželo dědické právo v případě intestátní dědické posloupnosti, dědického práva nebo nároku na povinný díl se nezřekl, nebyl zůstavitelem platně vyděděn a konečně nebyl nezpůsobilý nebo nehodný dědického práva.

Výše povinného dílu záležela na velikosti zákonného dědického podílu, který by dědicům připadl, kdyby nastala zákonná dědická posloupnost. V případě descendentů se jednalo o polovinu hodnoty zákonného dědického podílu, v případě ascendentů se jednalo o třetinu jejich případného zákonného podílu. Povinný díl mohl být zachován v podobě dědického podílu nebo odkazu. V obou případech musel zůstat volný, nezatížený jakýmkoliv omezením. Pokud nepominutelnému dědici nebyl povinný díl zachován vůbec nebo byl v nižší hodnotě, než mu náležel, byli jednotliví dědici i odkazovníci povinni poměrně povinný díl z pozůstalosti dorovnat.

Nepominutelným dědicům se zároveň na povinný díl započítávalo vše, co nabyli z pozůstalosti ve formě odkazů nebo na základě jiného opatření zůstavitele, a dále pak jmění, které obdrželi od zůstavitele za jeho života. V případě, že byl nepominutelný dědic z nároku na povinný díl platně, v souladu se zákonem, vyloučen, muselo mu být vyměřeno alespoň tolik, aby měl na nutné zaopatření, tj. na nutnou výživu.

Také manžel zůstavitele měl nárok na slušné zaopatření až do okamžiku uzavření druhého manželství v případě, že nedědil. Všeobecný občanský zákoník stanovil: „Manžel nemá sice práva na povinný díl, náleží mu však, dokud neuzavře druhé manželství, slušné zaopatření, kterého se mu nedostává, pokud není uhrazeno jeho zákonným podílem dědickým nebo zaopatřením vymíněným pro případ přežití anebo poskytnutým v poslední vůli.“³⁶⁵ Avšak ani na toto neměl nárok, pokud se jednalo o případy uvedené v § 759 zákoníku.

---

³⁶⁵ § 796 VOZ.

4.1.9.12. Ujmutí se dědictví³⁶⁶

Zákoníkem bylo stanoveno, že dědické právo muselo být projednáno u soudu, který rozhodoval o odevzdání pozůstalosti.

4.1.9.13. Společenství vlastnictví³⁶⁷

Společenstvím vlastnictví bylo chápáno společenství několika osob, které společně získaly pozůstalost.

---

³⁶⁶ Hlava 15 VOZ.

³⁶⁷ Hlava 16 VOZ.

Závěr

Cílem práce bylo představit jednotlivé právní předpisy, které se dotýkaly oblasti dědického práva a dědění v období 16. až 19. století. Dědické právo ve svém vývoji začalo být v písemné formě zakotvováno jak v zemském tak městském právu. S dědickým právem souvisely další právní instituty jako např. odúmrť, věno, spolek, mocný list a další. Některé tyto instituty se ve svém vývoji rušily či měnily, popř. dostávaly úplně jinou právní formu.

Problematika dědění jak v Obnoveném zřízení zemském z roku 1627, tak Koldínově zákoníku z roku 1579 byla zejména v oblasti hmotných předpisů dědického práva velmi podobná. U procesních předpisů dědického práva se setkáváme se zásadními odlišnostmi. V zemském právu se setkáváme s vyššími nároky na formu právních úkonů, které s dědictvím souvisely. Koldínův zákoník konstrukci svých ustanovení dědického práva opřel o římskoprávní základ.

Za nejhlavnější změny, které přineslo Obnovené zřízení zemské a Deklaratoria a Novely, lze označit následující: Obnovené zřízení zemské podle římského práva uznalo za první delační důvod testament, kšaft. A teprve, pokud nebylo testamentu, nebo byl neplatný nebo zrušený nebo došlo k odmítnutí testamentu ze strany dědice, nastupovala zákonná posloupnost.

Obnovené zřízení zemské nečinilo rozdílu mezi testamentem a odkazem, ale kšaft byl již právním jednáním jednostranným. Pořizovatel mohl již kšaft volně zrušit, aniž by si toto právo musel zvlášť vyhradit. Pouze se hovořilo, že měl být testující dnešní terminologií svéprávný. O obdařeném zvláštní ustanovení nebyly. V případě formy byl rozlišován testament řádný a mimořádný. Řádný se rozlišoval na soukromý a veřejný.

U soukromého testamentu byl zrušen tzv. mocný list. Soukromý testament mohl zůstavitel napsat sám nebo si ho dát napsat a potvrdit. K testamentu musely být přitisknuty pečeti svědků. Veřejný testament se zapisoval do zemských desek, ť již prohlásil svou vůli před úředníky ústně nebo složil testament u úřadu zemských desek. Mimořádné testamenty bylo možné pořídít v době morové rány, jako mimořádný testament byl považován i testament vojenský a testament osob, které byly v moci cizí, tj. vězňů a zajatců.

Zákonná posloupnost nastupovala ze dvou delačních důvodů: příbuzenství a manželství. Mezi příbuznými rozeznával tři třídy: descendenty, ascendenty a příbuzné v pobočné linii. V prvních dvou třídách rozeznával posloupnost po mužích a po ženách a vyjma toho posloupnost v nemovitostech a v movitostech.

Obnovené zřízení zemské znalo i povinný díl příbuzných, a to descendentů. Deklaratoria pak připojila i ustanovení o povinném dílu ascendentů. Synové měli nárok na polovinu nemovitostí i movitostí. Pokud zůstaly pouze dcery, činil jejich povinný díl podle jejich počtu buď čtvrtinu, nebo třetinu pozůstalosti. Povinný díl ascendentů, který byl pro otce a děda, činil jednu třetinu, pro matku a bábu činil jednu čtvrtinu.

V právu městském byla právní úprava dědického práva jednodušší a i dokonalejší. Zde byl patrný vliv římského práva, který napomohl upevnit ve městech přesná pravidla o dědění, intestátní posloupnosti apod. Závěť, která byla označována jako kšaft, mohla mít jak formu písemnou, tak i ústní. V případě ústní závěti se vyžadovalo ale svědectví důvěryhodných osob.

Kšaftovat, tj. pořizovat poslední vůli, nemohli osoby zbavené právní způsobilosti (duševně choří), nedospělci, tj. muži do 18. let, dívky do 15. let, přičemž u žen se nabývalo zletilosti i provdáním, dále dospělí, pokud byli v moci svého otce. Poddaní mohli kšaftovat pouze se souhlasem svých vrchností. Němí a hluší mohli učinit závěť pouze v písemné formě a vyžadovalo se tedy, aby uměli číst a psát. Určité nároky se uplatňovaly i na svědky závěti. Nesměli jimi být nedospělí, ženy, duševně choří, domácí čeled', hluší, nepoctiví a duchovní. Pozdější kšaft rušil platnost kšaftu dřívějšího.

Měšťané požívali plnou svobodu testovací při rozhodování o svém majetku pro případ smrti. Jejich děti patřily mezi nepominutelné dědice a mohly být vyděděny pouze za jistých podmínek, jako bylo např. zlé zacházení s rodiči, spáchání trestného činu, cizoložství, pokus o zabití rodičů apod.

V městském právu se uznávalo i dědění ze zákona a pro případ, že zůstavitel zemřel bez kšaftu, znalo městské právo intestátní posloupnost, která se řídila těmito zásadami: ascendenti, tj. předkové, pokrevní příbuzní ve vzestupné linii, měli přednost před descendenty, tj. potomky, pokrevními příbuznými v linii sestupné. Teprve poté přicházeli na

řadu příbuzní v linii vedlejší, tj. poboční pokrevní příbuzní do 10. kolena. Dcery a synové dědili stejným dílem. Vnuci dědili pouze tolik, kolik by připadlo na jejich otce nebo matku.

Tyto principy pak ovládaly dědění v českých a později i moravských městech až do přijetí Všeobecného občanského zákoníku v roce 1811.

Novou etapu ve vývoji dědického práva představovalo až 19. století, kdy docházelo k velkým kodifikacím a to i v oblasti občanského práva. V oblasti občanského práva se jednalo o Všeobecný občanský zákoník z roku 1811, kde byly mimo jiné jasně formulovány principy testamentární i intestátní posloupnosti, a kdy testamentární posloupnost byla považována za prioritní. Poslední pořízení se činilo dvěma základními formami – řádným nebo mimořádným testamentem.

Ovšem byl i zakotven institut nepominutelného dědice, který v žádném případě nemohl být ve svých dědických právech zkrácen. Za nepominutelné dědice označil Všeobecný občanský zákoník děti zůstavitele, a pokud jich nebylo, pak jeho rodiče. Pod pojmem děti se také chápali i vnuci a pravnuci, a pod pojmem rodiče i prarodiče. Všeobecný občanský zákoník nerozlišoval pohlaví nepominutelného dědice a v případě, že nemanželskému dítěti vzniklo legitimací dědické právo, nebylo rozdílu ani v dítěti manželském či nemanželském.

Zásadně se vycházelo z principu, že dědic nabýval dědictví smrtí zůstavitele. Dědic dle zákona přejímal veškeré závazky, které by jinak musel plnit ze svého jmění zůstavitel. Dědicové mohli také pozůstalost ze závěti odmítnout, pokud dědili ze zákona, pak se mohli dědictví zřeknout. Dědit mohly jak osoby fyzické, tak osoby právnické, dokonce i duchovní korporace.

Zákonem byly také stanoveny důvody nezpůsobilosti dědit. Jednalo se jednak o osoby, které se dopustily zločinu. V tomto případě byla stanovena pak ale výjimka v tom smyslu, že tomu bylo pouze do té doby, dokud nešlo z okolností usoudit, že mu zůstavitel prominul. Dále šlo o osoby, které k projevu poslední vůle donutily nebo lstivě svedly, nebo zabránily projevu, resp. změně poslední vůle anebo ji potlačily. A v neposlední řadě také o osoby, které se dopustily cizoložství nebo krvesmilstva.

Resumé

The aim of this work was to present individual statutes from the 16th to 19th centuries concerning the area of inheritance law and inheritance. The development of inheritance law had led to its enshrinement in writing in both law of the land and municipal law.

The issue of inheritance in both the 1627 Renewed Establishment of the Land and the 1579 Koldín Code was very similar, particularly in the area of substantive inheritance law. There are, however, fundamental differences in the procedural inheritance law. In the law of the land we encounter higher demands on the form of legal acts related to inheritance. Koldín Code based the construction of its provisions of inheritance law on a Roman law basis.

The most important changes brought by the Renewed Establishment of the Land, as well as by the Declaratia and the Novels, are the following: Based on Roman law, the Renewed Establishment of the Land recognized testament, or “kšaft”, as the first reason for delation. And only if there was no testament, or if it was invalid or canceled, or if the testament was rejected by the heir, did the lawful sequence begin.

The Renewed Establishment of the Land did not distinguish between testament and legacy, but the kšaft was already considered a unilateral legal act. The testator could freely cancel the kšaft without having to reserve this right explicitly. The only stated condition was that the testator had to be, in modern terminology, of full legal capacity. There were no special provisions on the beneficiary. As for the form, regular and irregular testaments were distinguished. A regular testament could be private or public.

In case of private testaments, the so-called letter of power was abolished. A private testament could be written by the testator himself, or he could have it written and confirmed. Witness seals had to be attached to the testament. A public testament was written down into the Land Tables, after the testator had declared his will to the officials orally, or after he had submitted the testament at the Land Tables office. Irregular testaments could be provided at the time of plague; irregular testaments also included military testaments and testaments of persons who were subdued, i.e. prisoners and captives.

The legal sequence was considered for two reasons for delation: kinship and marriage. Three classes were recognised among kin: descendants, ascendants, and kin collateral line. In the first two classes, the succession of men and women was distinguished, and also the succession in real estate and movable chattels.

The Renewed Establishment of the Land also recognised an obligatory share for kin, namely descendants. The Declaratoria, then, also included provisions on the obligatory share for ascendants. The sons were entitled to half of the real estate and movable chattels. If only the daughters were left, their compulsory part was, according to their number, either one quarter or one third of the estate. The obligatory share of the ascendants in case of the father and the grandfather was one third, in case of the mother and the grandmother it was one quarter.

In municipal law, the law on inheritance succession was simpler and even more perfect. Here, the influence of Roman law was evident, helping in towns and cities to establish precise rules on inheritance, intestate succession, etc. The last will of the testator, referred to again as “kšaft”, could be done either in written form or in oral form. In the case of oral will, however, the testimony of trusted persons was required.

Some people could not make last will. The subjects could only make last will with the consent of their nobility. Certain claims were also applied to testament witnesses. A later kšaft abolished any earlier kšafcs.

The burgesses enjoyed full freedom of making testaments when deciding on their property in case of death. Their children were among the statutory heirs and could only be disinherited under certain conditions. Statutory inheritance was also recognised in municipal law, and in the event that the testator died without a kšaft, the municipal law provided for intestate succession.

These principles then dominated inheritance in Czech and later Moravian cities and towns until the adoption of the General Civil Code in 1811.

It was not before the 19th century that a new stage in the development of inheritance law begun, with major codifications taking place, including in the area of civil law. In the area

of civil law, it was the General Civil Code of 1811, where, among other things, the principles of both the testamentary and intestate successions were clearly formulated, and the testamentary succession had priority. However, the institute of a statutory heir, who could not be cut short on his inheritance rights in any way, was also enshrined. The principle was that the heir acquired the inheritance by the death of the testator.

Seznam použité literatury a pramenů

- ADAMOVIČ, K., SÝKORA, A. *Dědické zemské právo v české historii*. Ostrava: KEY Publishing, 2013.
- BARTOŠEK, M. *Dějiny římského práva: ve třech fázích jeho vývoje*. 2. vydání. Praha: Academia, 1995.
- BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území ČR (vysokoškolská učebnice)*. Praha: Linde, 2003.
- BLÁHOVÁ, M., MAŠEK, R. (eds.). *Karel IV. Státnické dílo*. Praha 2003.
- BRANDL, V. *Knihy Tovačovská*. Brno 1868.
- BURDOVÁ, P. Desky dvorské. In: *Sborník archivních prací*. 1997, roč. 47.
- ČELAKOVSKÝ, J. Právo odúmrtí k zpupným statkům v Čechách. *Právník*. 1882, roč. 21.
- ERBEN, K. J. (ed.). *Výbor z literatury české díl druhý od počátku XV až do konce XVI století*. Praha: Kronberg a Řivnáč, 1868.
- FLODR, M. *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (-1359)*. Brno: Matice moravská, 2001.
- HAAS, A. Právní oblasti českých měst. *Československý časopis historický*. 1952, roč. 60.
- HAAS, A. Omezení odúmrti a vdovská třetina v starém českém městském právu. *Právněhistorické studie*. 1973, roč. 17.
- HOFFMANN, F. K oblastem českých práv městských. *Studie o rukopisech*. 1975, roč. 14.
- HOFFMAN, F., ŠTĚPÁN, J. K „záhadě“ Otakarových práv. *Studie o rukopisech*. 1985, roč. 24.
- HRUBÁ, M. „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle.“ Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době. *Acta Universitatis Purkynianae LXXXIII. Philosophia et historica V*. Ústí nad Labem 2002.
- JIREČEK, H. (ed.). *Sententiae a iudicio terrae Bohemiae latae*. In: Codex juris bohemicus. Tomi secundi pars altera. Jus terrae atque jus curiae regiae saeculi XIV-mi. Praha: E. Grégr, 1870.
- JIREČEK, J., JIREČEK, H. (eds.). *Zřízení zemská království českého XIV. věku*. Praha: Tiskem Františka Šimáčka, Nákladem „Všehrda“, 1882.
- JIREČEK, J. (ed.). *Práva městská království českého a markrabství moravského spolu s krátkou jich summou od M. Pavla Krystyana z Koldína*. Praha 1876.
- JIREČEK, H. (ed.). *Obnovené právo a Zřízení zemské dědičného království Českého*. Praha: Nákladem F. Temského, 1883.

JIREČEK, H. *Codex Iuris Bohemici*. II. 2. Praha 1870.

JORDÁNKOVÁ, H., SULITKOVÁ, H. zásady testamentární praxe královského města na jihoněmeckém právu na příkladu Brna. In: JÍŠKOVÁ, K., DOLEŽALOVÁ, E. et al. *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*. Praha: Scriptorium, 2006.

KAMENÍČEK, F. *Zemské sněmy a sjezdy moravské, jejich složení, obor působnosti a význam, od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízení zemského (1526-1628)*. Díl II. Brno: nákladem Zemského výboru Markrabství moravského, 1902.

KALOUSEK, J. *České státní právo*. Praha: Bursík a Kohout, 1892.

KALOUSEK, J. *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách a na Moravě*. Praha 1894.

KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. *Římské právo*. Praha: C.H.Beck, 1995.

KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost v českém středověkém právu zemském a městském. *Časopis pro právní vědu a praxi*. 2012, č. 3.

KNOLL, V. Intestátní dědická posloupnost a odúmrt' v českém středověkém právu zemském. In: KNOLL, V., BERÁNEK, P. (eds.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.

KREUZ, P., MARTINOVSKÝ, I. (eds.). *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny*. Praha 2007.

MALÝ, K. *České právo v minulosti*. Praha: Orac, 1995.

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 3. přepracované vydání. Praha: Linde, 2005.

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. přepracované vydání. Praha: Leges, 2010.

RAUSCHER, R. *Dědické právo podle českého práva zemského*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1922.

ROUČKA, B., RŮŽIČKA, V. *Pracovní heslář českého právně historického terminologického slovníku*. Praha: Ústav státu a práva ČSAV, 1975.

ROUČEK, F., SEDLÁČEK, J. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Sv. I. Díl třetí. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936.

STIEBER, M. *Dějiny soukromého práva ve střední Evropě*. Praha: vlastním nákladem, 1930.

SÝKORA, A. Proměny zemského dědického práva po roce 1927. In: KNOLL, V., BERÁNEK, P. (eds.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.

SÝKORA, A. Intestátní posloupnost podle Obnovených zřízení zemských z roku 1627. In: KNOLL, V. (ed.). *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2009-2010*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011.

ŠTĚPÁN, J. Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In: *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*. Praha: Univerzita Karlova, 1982.

ŠTĚPÁN, J. Ke vzájemným vztahům brněnské a jihlavské knihy sentencí městského práva. *Právněhistorické studie*. 1989, roč. 29.

TAUCHEN, J., SALÁK, P. *Říšská sbírka zákonů, Moravská sbírka zákonů (1849-1918)*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.

VANĚČEK, V. et. al. *Prameny k dějinám státu a práva v Československu. Část I. Do husitského revolučního hnutí. Část II. Do Bílé Hory*. Praha: SPN, 1967.

WOCEL, J. E. *O staročeském dědickém právu*. Praha 1861.

ŽEMLIČKA, J. O „svobodné soukromosti“ pozemkového vlastnictví. K rozsahu a kvalitě velmožské držby v přemyslovských Čechách. *Český časopis historický*. 2009, roč. 107.